

Σχολή Κοινωνικών Επιστημών
Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών στην Κοινωνική
και Αλληλέγγυα Οικονομία

Διπλωματική Εργασία

Η ιστορία ως κοινό: η περίπτωση των ομάδων προφορικής ιστορίας
στην Ελλάδα τα χρόνια της κρίσης

Αναγνώστου Ιωάννης

Επιβλέπων καθηγητής: Κιουπκιολής Αλέξανδρος

Πάτρα, Ιούνιος 2026

Η παρούσα εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία του/της φοιτητή/φοιτήτριας («συγγραφέας/δημιουργός») που την εκπόνησε. Στο πλαίσιο της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης ο συγγραφέας/δημιουργός εκχωρεί στο ΕΑΠ, μη αποκλειστική άδεια χρήσης του δικαιώματος αναπαραγωγής, προσαρμογής, δημόσιου δανεισμού, παρουσίασης στο κοινό και ψηφιακής διάχυσής τους διεθνώς, σε ηλεκτρονική μορφή και σε οποιοδήποτε μέσο, για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, άνευ ανταλλάγματος και για όλο το χρόνο διάρκειας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανοικτή πρόσβαση στο πλήρες κείμενο για μελέτη και ανάγνωση δεν σημαίνει καθ' οιονδήποτε τρόπο παραχώρηση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας του συγγραφέα/δημιουργού ούτε επιτρέπει την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση, αντιγραφή, αποθήκευση, πώληση, εμπορική χρήση, μετάδοση, διανομή, έκδοση, εκτέλεση, «μεταφόρτωση» (downloading), «ανάρτηση» (uploading), μετάφραση, τροποποίηση με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά της εργασίας, χωρίς τη ρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση του συγγραφέα/δημιουργού. Ο συγγραφέας/δημιουργός διατηρεί το σύνολο των ηθικών και περιουσιακών του δικαιωμάτων.

Η ιστορία ως κοινό: η περίπτωση των ομάδων προφορικής ιστορίας
στην Ελλάδα τα χρόνια της κρίσης

Αναγνώστου Ιωάννης

Επιτροπή Επίβλεψης Πτυχιακής / Διπλωματικής Εργασίας

Επιβλέπων Καθηγητής

Αλέξανδρος Κιουπκιολής

Καθηγητής Τμήματος Πολιτικών
Επιστημών ΑΠΘ

Συν-Επιβλέπων Καθηγητής

Πασχάλης Αρβανιτίδης

Καθηγητής Τμήματος Οικονομικών
Επιστημών ΠΘ

Πάτρα, ΙΟΥΝΙΟΣ 2026

ΠΡΟΛΟΓΟΣ - ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η εκπόνηση της παρούσας πτυχιακής εργασίας αποτέλεσε για εμένα ένα συναρπαστικό προσωπικό και ακαδημαϊκό ταξίδι. Η επιλογή του θέματος δεν προέκυψε μόνο από καθαρά ερευνητικό ενδιαφέρον, αλλά και από τη βαθιά ανάγκη να κατανοήσω πώς οι καθημερινοί άνθρωποι, μέσα στις αντίξοες συνθήκες της οικονομικής και κοινωνικής κρίσης, βρίσκουν τη δύναμη να συναντηθούν, να συνεργαστούν και να δημιουργήσουν κάτι από κοινού. Η ενασχόληση με την Προφορική Ιστορία και τα Κοινά μού απέδειξε ότι η μνήμη δεν είναι απλώς ένα αρχείο του παρελθόντος, αλλά ένα ζωντανό υλικό που μπορεί να χτίσει σχέσεις αλληλεγγύης στο παρόν.

Για την ολοκλήρωση αυτής της προσπάθειας, θα ήθελα να εκφράσω τις θερμότερες ευχαριστίες μου σε όσους συνέβαλαν, με τον δικό τους ξεχωριστό τρόπο, σε αυτή τη διαδρομή.

Αρχικά, θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον επιβλέποντα καθηγητή μου, κ. Αλέξανδρο Κιουπκιολή για την αμέριστη καθοδήγηση και την πολύτιμη ανατροφοδότηση που μου παρείχε σε κάθε στάδιο της συγγραφής. Οι παρατηρήσεις του ήταν καθοριστικές για την επιστημονική συγκρότηση της έρευνάς μου. Ιδιαίτερες ευχαριστίες οφείλω στον δεύτερο επιβλέποντα της εργασίας μου, κ. Πασχάλη Αρβανιτίδη. Η διδασκαλία του στην ενότητα για τα "Κοινά" υπήρξε η βασική πηγή έμπνευσης και το θεωρητικό θεμέλιο πάνω στο οποίο οικοδομήθηκε η παρούσα έρευνα.

Ένα ξεχωριστό και μεγάλο ευχαριστώ οφείλω στα μέλη της Ομάδας Προφορικής Ιστορίας Βόλου (ΟΠΙΒΟ). Χωρίς τη δική τους προθυμία, τον χρόνο που μου διέθεσαν για τις συνεντεύξεις και το καλωσόρισμά τους στις συνελεύσεις και τις δράσεις της ομάδας, η έρευνα αυτή δεν θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί. Με τη στάση τους μού δίδαξαν στην πράξη τι σημαίνει «Μοιρασμένη Αυθεντία» και συλλογική φροντίδα. Τους ευχαριστώ που μοιράστηκαν μαζί μου τις σκέψεις, τους φόβους και τα οράματά τους για την ιστορία της πόλης.

Τέλος, θέλω να ευχαριστήσω από καρδιάς την οικογένειά μου για την αστείρευτη ηθική υποστήριξη, την κατανόηση και την υπομονή που έδειξαν όλο αυτό το διάστημα της συγγραφής. Η δική τους παρουσία αποτέλεσε το δικό μου, προσωπικό «δίκτυο αλληλεγγύης».

Περίληψη

Η παρούσα ερευνητική εργασία διερευνά το φαινόμενο των Ομάδων Προφορικής Ιστορίας (ΟΠΙ) στην Ελλάδα της κρίσης, υιοθετώντας ως θεωρητικό πρίσμα τη θεωρία των «Κοινών». Βασικός σκοπός της έρευνας είναι να μελετήσει πώς η συλλογική ιστορική μνήμη παύει να αποτελεί ακαδημαϊκό ή κρατικό μονοπώλιο και μετασχηματίζεται σε ένα δυναμικό, ανοιχτό «Κοινό» αγαθό μέσω συμμετοχικών διαδικασιών από τα κάτω.

Ως πεδίο εθνογραφικής μελέτης επιλέχθηκε η Ομάδα Προφορικής Ιστορίας Βόλου (ΟΠΙΒΟ), μιας πόλης με βαρύ βιομηχανικό και εργατικό παρελθόν. Μεθοδολογικά, η εργασία εντάσσεται στο ποιοτικό παράδειγμα, συνδυάζοντας τη συμμετοχική παρατήρηση στις συνελεύσεις και τις δημόσιες δράσεις της ομάδας με τη διενέργεια σε βάθος, ημι-δομημένων βιογραφικών συνεντεύξεων με τα μέλη της.

Η θεματική ανάλυση των ερευνητικών δεδομένων ανέδειξε τέσσερα βασικά ευρήματα. Πρώτον, το αρχικό κίνητρο συμμετοχής υπήρξε άμεσα συνυφασμένο με το συλλογικό τραύμα, την ανεργία και την απώλεια ταυτότητας που επέφερε η οικονομική κρίση. Δεύτερον, η μετάβαση στην αντι-ιεραρχική λειτουργία συνάντησε ισχυρές αντιστάσεις εξαιτίας του εσωτερικευμένου «σχολαιοποιημένου νου» και του φόβου απέναντι στην επιστημονική αυθεντία. Τρίτον, το εμπόδιο αυτό υπερκεράστηκε μέσα από την καλλιέργεια ισχυρών «δεξιοτήτων φροντίδας», την αλληλεγγύη και την ομότιμη μαθητεία. Τέλος, το παραγόμενο ιστορικό αρχείο επιστρέφεται στην τοπική κοινωνία μέσω των ανοιχτών Γιορτών Προφορικής Ιστορίας, οι οποίες λειτουργούν με τους όρους της «Οικονομίας του Δώρου».

Συμπερασματικά, η έρευνα τεκμηριώνει ότι οι ΟΠΙ δεν συνιστούν απλώς ερασιτεχνικά εργαστήρια ιστορικής καταγραφής, αλλά ριζοσπαστικούς χώρους δημοκρατικής παιδείας και άσκησης της πρακτικής του *κοινωνείν*. Μέσα από την οριζοντιότητα και τη μοιρασμένη αυθεντία, οι πολίτες επανακτούν την επιστημική τους δράση, συγκροτούν δίκτυα αλληλεγγύης και επαναοικειοποιούνται τον δημόσιο χώρο και λόγο.

Λέξεις - Κλειδιά: Προφορική Ιστορία, Κοινά, Κοινωνείν, Συλλογική Μνήμη, Οικονομία του Δώρου, Ομάδα Προφορικής Ιστορίας Βόλου, Εθνογραφία.

History as a common: the case of oral history groups in Greece during the years of crisis

Anagnostou Ioannis

Abstract

This thesis investigates the phenomenon of Oral History Groups (OHGs) in crisis-ridden Greece, adopting the theory of the "Commons" as its theoretical framework. The primary objective of this research is to examine how collective historical memory ceases to be an academic or state monopoly and transforms into a dynamic, open "Common" good through bottom-up participatory processes.

The Oral History Group of Volos (OHGV), a city with a profound industrial and working-class heritage, was selected as the ethnographic case study. Methodologically, the research operates within the qualitative paradigm, combining participant observation of the group's assemblies and public events with in-depth, semi-structured biographical interviews of its members.

Thematic analysis of the research data revealed four main findings. First, the initial motivation for participation was directly intertwined with the collective trauma, unemployment, and loss of identity brought about by the economic crisis. Second, the transition to an anti-hierarchical structure encountered significant resistance due to the internalized "schoolized mind" and the fear of academic authority. Third, this obstacle was overcome through the cultivation of strong "care ethics", solidarity, and peer-to-peer mentoring. Finally, the produced historical archive is returned to the local community through open Oral History Festivals, which operate under the terms of a "Gift Economy".

In conclusion, the research demonstrates that OHGs are not merely amateur historical documentation laboratories, but radical spaces for democratic education and the practice of *commoning*. Through horizontal organization and shared authority, citizens reclaim their epistemic agency, build networks of solidarity, and re-appropriate public space and discourse.

Keywords: Oral History, Commons, Commoning, Collective Memory, Gift Economy, Oral History Group of Volos, Ethnography.

Πίνακας περιεχομένων

ΠΡΟΛΟΓΟΣ - ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ.....	iv
Περίληψη.....	v
Abstract	vi
Συνομογραφίες & Ακρωνύμια.....	x
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
Κεφάλαιο 1: Η Ελληνική Κρίση ως Κοινωνικοπολιτικό Πλαίσιο.....	2
1.1 Η Πολυδιάστατη Φύση της Κρίσης	2
1.1.1 Από την Ύφεση στη Βίαιη Φτωχοποίηση (2010-2015).....	2
1.1.2 Η Κρίση Αντιπροσώπευσης και η Κατάρρευση του Μεταπολιτευτικού Συμβολαίου	3
1.1.3 Το Συλλογικό Τραύμα και η «Βιοπολιτική» της Κρίσης.....	3
1.2 Από την Κατάρρευση στην Αλληλεγγύη: Η Ανάδυση των «Κοινών».....	5
1.2.1 Το Κίνημα των Πλατειών: Η «Μήτρα» της Αυτοοργάνωσης	6
1.2.2 Τα Δίκτυα Αλληλεγγύης και η Κοινωνική Οικονομία	6
1.2.3 Η «Χαρτογράφηση» της Γειτονιάς και η Στροφή στο Τοπικό	7
1.3 Η Ανάγκη για μια Νέα Αφήγηση: Η Ιστορία από τα Κάτω.....	7
1.3.1 Η Ηγεμονική Αφήγηση της Ενοχής: «Μαζί τα Φάγαμε»	8
1.3.2 Το Κενό Νοήματος και η Αμφισβήτηση της Αυθεντίας.....	8
1.3.3 Η Στροφή στην «Ιστορία από τα Κάτω».....	8
Κεφάλαιο 2: Το Θεωρητικό Πλαίσιο της Ιστορίας ως «Κοινό».....	10
2.1 Από τους Φυσικούς Πόρους στα Κοινά της Γνώσης.....	10
2.1.1 Η Κλασική Προσέγγιση: Η Elinor Ostrom, τα Φυσικά Κοινά και οι 8 Αρχές Σχεδιασμού.....	10
2.1.2 Η Ανάδυση των Άυλων Κοινών: Η Γνώση ως Κοινό Αγαθό.....	11
2.1.3 Η Ιστορία στο Επίκεντρο των Κοινών της Γνώσης	12
2.2 Το «Κοινωνείν» ως Κοινωνική Πρακτική	13
2.2.1 Από το Ουσιαστικό στο Ρήμα: Η Δυναμική του Commoning.....	13
2.2.2 Η Παραγωγή Σχέσεων και Νέων Υποκειμενικοτήτων	14
2.2.3 Η Προφορική Ιστορία ως Διαδικασία Κοινωνείν	14
2.3 Η Ομότιμη Παραγωγή (P2P) της Ιστορικής Μνήμης	15
2.3.1 Το Μοντέλο της Ομότιμης Παραγωγής Βασισμένης στα Κοινά (CBPP)	15
2.3.2 Ο Εκδημοκρατισμός του Αρχείου και η Σχέση Ερευνητή-Αφηγητή	16
2.3.3 Τεχνολογική Διευκόλυνση και Ανοιχτή Πρόσβαση	17
2.4 Από τη «Μοιρασμένη Αυθεντία» στην Ιστορία ως Κοινού.....	17
2.4.1 Η Μοιρασμένη Αυθεντία ως Πράξη Κοινωνείν	18
2.4.2 Η Ανάδυση της Ιστορίας ως Κοινό στη Δημόσια Ιστορία.....	18
2.4.3 Το Ελληνικό Πλαίσιο: Η Κρίση ως Καταλύτης και η Προφορική Ιστορία ως Κοινωνικό Κίνημα	19
Κεφάλαιο 3: Οι Ομάδες Προφορικής Ιστορίας (ΟΠΙ) στην Ελλάδα.....	21
3.1 Ιστορική αναδρομή: Η εμφάνιση των ΟΠΙ στα χρόνια της κρίσης.....	21
3.1.1 Η Γένεση: Το Παράδειγμα της Ομάδας Προφορικής Ιστορίας Κυψέλης (ΟΠΙΚ)	21
3.1.2 Η Δυναμική της Εξάπλωσης: Το Μοντέλο των Σεμιναρίων	22
3.1.3 Η Συγκρότηση του Δικτύου (ΟΠΙΣ): Μια Δομή χωρίς Κέντρο	23

3.2 Οργανωτική Δομή και Λειτουργία: Η «Κουζίνα» της Ιστορίας	23
3.2.1 Η Ανοιχτή Συνέλευση ως Κυρίαρχο Όργανο	23
3.2.2 Η Εκπαίδευση ως Κοινός Πόρος: Τα Σεμινάρια	24
3.2.3 Η Διαχείριση των Υλικών Πόρων.....	25
3.2.4 Το Ηθικό Συμβόλαιο: Το Παραχωρητήριο	25
3.3 Το Παραγόμενο Αρχείο και η Διάχυση στο Κοινό: Οι Γιορτές Προφορικής Ιστορίας	26
3.3.1 Το Αρχείο ως «Ανοιχτή Πηγή».....	26
3.3.2 Από το Συνέδριο στη «Γιορτή»: Η Πολιτική της Ονοματοδοσίας	26
3.3.3 Επιτελεστικές Πρακτικές: Ιστορικοί Περίπατοι και Θέατρο	27
3.3.4 Η Οικονομία του Δώρου: Η Κυκλική Επιστροφή της Μνήμης.....	27
Κεφάλαιο 4: Μεθοδολογία της Έρευνας	29
4.1 Επιστημολογική Προσέγγιση: Γιατί Εθνογραφία; Η σημασία της ποιοτικής έρευνας	29
4.1.1 Η Επιλογή του Ποιοτικού Παραδείγματος	29
4.1.2 Η Εθνογραφία ως Μεθοδολογικό Εργαλείο για τα Κοινά.....	30
4.1.3 Η Διπλή Ερμηνευτική και ο Ρόλος του Ερευνητή	30
4.2 Εργαλεία Συλλογής Δεδομένων	31
4.2.1 Συμμετοχική Παρατήρηση.....	31
4.2.2 Ημι-δομημένες Συνεντεύξεις και Βιογραφική Αφήγηση.....	32
4.3 Η Επιλογή του Πεδίου και του Δείγματος	33
4.3.1 Το Ερευνητικό Πεδίο: Η Ομάδα Προφορικής Ιστορίας Βόλου (ΟΠΙΒΟ)	33
4.3.2 Η Στρατηγική της Δειγματοληψίας.....	33
4.4 Διαδικασία Ανάλυσης Δεδομένων	35
4.4.1 Η Διαδικασία της Απομαγνητοφώνησης	35
4.4.2 Τα Στάδια της Κωδικοποίησης	35
4.4.3 Εγκυρότητα και Αναστοχαστικότητα	36
Κεφάλαιο 5: Εθνογραφικά Ευρήματα: Η Περίπτωση της ΟΠΙ Βόλου	37
5.1 Το Αρχικό Κίνητρο: Η Κρίση ως Ρήξη και η Ανάγκη για Σύνδεση.....	37
5.1.1 Η Απώλεια της Ταυτότητας και το «Πρεκαριάτο»	37
5.1.2 Η Ιστορία ως Αντίδοτο στην Ενοχοποίηση	38
5.1.3 Η Ομάδα ως Ασφαλής Χώρος Συνάντησης.....	38
5.2 Η Σύγκρουση με τον «Σχολειοποιημένο Νου» και την Ακαδημαϊκή Αυθεντία.....	38
5.2.1 Η Εξάρτηση από την «Αυθεντία» του Ειδικού	39
5.2.2 Ο Κόπος ως Επιβεβαίωση	39
5.3 Πρακτικές Commoning: Η Ανάδυση των «Δεξιότητων Φροντίδας»	40
5.3.1 Αλληλοϋποστήριξη και Αμοιβαιότητα στην Πράξη.....	40
5.3.2 Συναισθηματική Εμπιστοσύνη και Ενότητα	41
5.4 Αυτονομία, Συλλογική Λήψη Αποφάσεων και Επιστημική Δράση	41
5.4.1 Η Ολομέλεια ως Εργαστήριο Άμεσης Δημοκρατίας	42
5.4.2 Η Ανάκτηση της «Επιστημικής Δράσης»	42
5.5 Ο Αναστοχαστικός Χώρος: Η Γιορτή Ιστορίας ως Αντίδωρο στην Κοινότητα	43
5.5.1 Η Οικονομία του Δώρου	43
5.5.2 Η Κορύφωση της «Μοιρασμένης Αυθεντίας».....	44
5.5.3 Επαναοικειοποίηση του Δημόσιου Χώρου	44
Κεφάλαιο 6: Συμπεράσματα και Προτάσεις	45

6.1 Η Προφορική Ιστορία ως Δυναμικό «Κοινό»: Μια Σύνθεση.....	45
6.1.1 Η Εθνογραφική Τεκμηρίωση των Κοινών στην ΟΠΙΒΟ	45
6.2 Θεωρητική και Κοινωνική Συμβολή της Έρευνας	47
6.2.1 Θεωρητική Συμβολή	47
6.2.2 Κοινωνική Συμβολή	47
6.3 Περιορισμοί της Έρευνας και Προτάσεις για Μελλοντική Μελέτη	48
6.4 Επίλογος: Η Μνήμη ως Πράξη Ελευθερίας.....	48
Βιβλιογραφία.....	50
Παράρτημα Α: ΟΔΗΓΟΣ ΗΜΙ-ΔΟΜΗΜΕΝΗΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ.....	53

Συντομογραφίες & Ακρωνύμια

Ελληνόγλωσσα Ακρωνύμια

- Δ.Σ. Διοικητικό Συμβούλιο
- ΕΣΠΑ Εταιρικό Σύμφωνο για το Πλαίσιο Ανάπτυξης
- ΜΚΟ Μη Κυβερνητική Οργάνωση
- ΟΠΙ Ομάδα / Ομάδες Προφορικής Ιστορίας
- ΟΠΙΑ Ομάδα Προφορικής Ιστορίας Αθήνας
- ΟΠΙΒΟ Ομάδα Προφορικής Ιστορίας Βόλου
- ΟΠΙΚ Ομάδα Προφορικής Ιστορίας Κυψέλης

Ξενόγλωσσα Ακρωνύμια

- OPIS Δίκτυο Ομάδων Προφορικής Ιστορίας (Oral History Network)
- P2P Ομότιμη / Δικτυακή Παραγωγή (Peer-to-Peer)
- CBPP Ομότιμης Παραγωγής Βασισμένης στα Κοινά (Commons-Based Peer Production)
- TINA There Is No Alternative

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα πτυχιακή εργασία εστιάζει στη μελέτη των Ομάδων Προφορικής Ιστορίας (ΟΠΙ) στην Ελλάδα, εξετάζοντάς τις ως δυναμικές κοινότητες παραγωγής «Κοινών». Η εμφάνιση αυτών των ομάδων στον ελληνικό δημόσιο χώρο δεν υπήρξε ένα τυχαίο πολιτιστικό συμβάν, αλλά ένα δομικό φαινόμενο άμεσα συνυφασμένο με τη συγκυρία της οικονομικής κρίσης.

Η χρονική αφετηρία των ΟΠΙ εντοπίζεται στην περίοδο 2011-2012, μια εποχή που χαρακτηρίστηκε από την κορύφωση της κοινωνικής διαμαρτυρίας, την κατάρρευση των παραδοσιακών πολιτικών βεβαιοτήτων και την αναζήτηση νέων μορφών συλλογικής έκφρασης σε επίπεδο γειτονιάς. Μέσα σε αυτό το περιβάλλον αβεβαιότητας, η προφορική ιστορία λειτούργησε ως «αντίδοτο» στην κρίση, προσφέροντας έναν χώρο κοινωνικοποίησης και αναπληρώνοντας το κενό που άφησε η διάλυση της κοινωνικής συνοχής.

Από το πρότυπο της Ομάδας Προφορικής Ιστορίας Κυψέλης (ΟΠΙΚ) το 2011, το εγχείρημα εξαπλώθηκε ραγδαία σε πολλές γειτονιές της Αθήνας και την επαρχία, συγκροτώντας ένα άτυπο Δίκτυο χωρίς κεντρική εξουσία.

Το κεντρικό ερώτημα της εργασίας είναι το πώς η ιστορία μετασχηματίζεται από ακαδημαϊκό προνόμιο σε συλλογικό αγαθό ενδυνάμωσης. Για να απαντηθεί αυτό, η έρευνα υιοθετεί το θεωρητικό πρίσμα των «Κοινών». Όπως τονίζεται, δεν υπάρχουν κοινά χωρίς την πρακτική του «κοινωνείν». Στην περίπτωση των ΟΠΙ, το κοινωνείν αφορά τον τρόπο με τον οποίο οι πολίτες αυτοοργανώνονται, λαμβάνουν οριζόντιες αποφάσεις και διαχειρίζονται τη μνήμη ως κοινό πόρο.

Για την εμβάθυνση σε αυτές τις διαδικασίες, επιλέχθηκε η στρατηγική της Ποιοτικής Κοινωνικής Έρευνας και συγκεκριμένα της Εθνογραφίας. Ως πεδίο μελέτης ορίστηκε η Ομάδα Προφορικής Ιστορίας Βόλου (ΟΠΙΒΟ). Ο Βόλος, ως πόλη με έντονο βιομηχανικό παρελθόν και τραύματα αποβιομηχάνισης, αποτελεί ένα ιδανικό κοινωνικό εργαστήριο για τη μελέτη της σχέσης μεταξύ ιστορικής μνήμης και σύγχρονης κρίσης. Η συλλογή των δεδομένων βασίστηκε στη συμμετοχική παρατήρηση και σε ημι-δομημένες βιογραφικές συνεντεύξεις με μέλη της ομάδας. Η εργασία διαρθρώνεται σε έξι κεφάλαια:

- Το **Κεφάλαιο 1**, σκιαγραφείται το κοινωνικοπολιτικό πλαίσιο της ελληνικής κρίσης ως το έδαφος ανάδυσης των νέων κινημάτων αλληλεγγύης και της στροφής προς την προφορική ιστορία.
- Το **Κεφάλαιο 2**, αναλύεται το θεωρητικό πλαίσιο, ιχνηλατώντας τη μετάβαση από τα υλικά Κοινά στα Κοινά της Γνώσης και συνδέοντας την πολιτική θεωρία με την επιστημολογία της Ιστορίας μέσω της έννοιας της «Μοιρασμένης Αυθεντίας»
- Το **Κεφάλαιο 3** χαρτογραφεί την εμφάνιση και τη δομή των ΟΠΙ στην Ελλάδα.
- Το **Κεφάλαιο 4** αναλύει τη μεθοδολογία της εθνογραφικής έρευνας.
- Το **Κεφάλαιο 5** παρουσιάζει τα ευρήματα της έρευνας πεδίου στον Βόλο, εστιάζοντας στα κίνητρα, τον «σχολειοποιημένο νου» και τις πρακτικές φροντίδας.
- Το **Κεφάλαιο 6** συνθέτει τα συμπεράσματα και καταθέτει προτάσεις για μελλοντική μελέτη.

Κεφάλαιο 1: Η Ελληνική Κρίση ως Κοινωνικοπολιτικό Πλαίσιο

Στο παρόν κεφάλαιο επιχειρείται η χαρτογράφηση του κοινωνικοπολιτικού πλαισίου της ελληνικής κρίσης. Σκοπός της ανάλυσης δεν είναι μια απλή μακροοικονομική αναδρομή, αλλά η κατανόηση των γενεσιουργών αιτιών που οδήγησαν στην ανάδυση νέων συλλογικοτήτων, όπως οι Ομάδες Προφορικής Ιστορίας (ΟΠΙ). Προκειμένου να απαντηθεί το κεντρικό ερευνητικό ερώτημα της παρούσας μελέτης δηλαδή, πώς η συνθήκη της πολυδιάστατης κρίσης και η συνακόλουθη κατάρρευση των κυρίαρχων αφηγήσεων οδήγησαν στην ανάδυση των Ομάδων Προφορικής Ιστορίας ως ενός νέου, αυτο-οργανωμένου «Κοινού» μνήμης και κοινωνικής ενδυνάμωσης, εξετάζεται αρχικά πώς η βίαιη φτωχοποίηση αποτέλεσε μια νέα «κυβερνολογική» διαχείρισης των πληθυσμών μέσω της αυταρχικής λιτότητας. Στη συνέχεια, αναλύεται πώς η κοινωνία των πολιτών μετέβη από την παραίτηση στην αυτοοργάνωση. Υπό το πρίσμα του «δημοκρατικού λαϊκισμού», διερευνάται πώς τα κινήματα αλληλεγγύης και τα δίκτυα των «Κοινών» δεν αποτέλεσαν απλώς θύλακες επιβίωσης, αλλά προσπάθειες συγκρότησης μιας εναλλακτικής διακυβέρνησης της κρίσης. Μέσα από αυτή τη διαδρομή, θεμελιώνεται το επιχείρημα ότι η διεκδίκηση της «Ιστορίας από τα Κάτω» αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι αυτής της ευρύτερης δημοκρατικής αντίστασης.

1.1 Η Πολυδιάστατη Φύση της Κρίσης

Η ελληνική κρίση, η οποία ξέσπασε επισήμως το 2009 με την αναθεώρηση του δημοσιονομικού ελλείμματος, δεν αποτέλεσε απλώς ένα οικονομικό επεισόδιο στον κύκλο της παγκόσμιας ύφεσης του 2008. Εξελίχθηκε ταχύτατα σε μια ιστορική τομή, μια «κατάσταση έκτακτης ανάγκης» (Agamben, 2005) που αναδιαμόρφωσε ριζικά το ανθρωπογεωγραφικό, πολιτικό και πολιτισμικό τοπίο της χώρας. Για να κατανοήσουμε την ανάδυση των Ομάδων Προφορικής Ιστορίας (ΟΠΙ) ως αντίδραση, οφείλουμε να αναλύσουμε την κρίση σε τρία αλληλένδετα επίπεδα: το οικονομικό, το πολιτικό και το υπαρξιακό/τραυματικό.

1.1.1 Από την Ύφεση στη Βίαιη Φτωχοποίηση (2010-2015)

Η πρώτη και πλέον ορατή διάσταση της κρίσης υπήρξε η βίαιη συρρίκνωση της οικονομικής δραστηριότητας. Η υπαγωγή της Ελλάδας στον Μηχανισμό Στήριξης (Τρόικα) τον Μάιο του 2010 και η εφαρμογή των Προγραμμάτων Οικονομικής Προσαρμογής (Μνημόνια) οδήγησαν σε μια πρωτοφανή για καιρό ειρήνης μείωση του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (ΑΕΠ) κατά 25% μέσα σε μια πενταετία (ELSTAT, 2015).

Ωστόσο, οι αριθμοί αυτοί δεν αποτυπώνουν πλήρως την κοινωνική πραγματικότητα. Η ουσία της κρίσης εντοπίζεται στην απορρύθμιση της εργασίας και την εκτίναξη της ανεργίας, η οποία άγγιξε το ιστορικό ρεκόρ του 27,8% το 2013, με την ανεργία των νέων να ξεπερνά το 60% (Matsaganis, 2013). Αυτή η εξέλιξη δημιούργησε μια νέα κοινωνική κατηγορία, το «πρεκαριάτο», ανθρώπους που ζουν σε καθεστώς μόνιμης εργασιακής και υπαρξιακής επισφάλειας (Standing, 2011).

Για την ανάλυσή μας, η διάσταση αυτή είναι κρίσιμη: η απώλεια της εργασίας δεν σήμαινε μόνο απώλεια εισοδήματος, αλλά και απώλεια ταυτότητας. Οι άνθρωποι που

εντάχθηκαν αργότερα στις ΟΠΙ ήταν συχνά άτομα που έχασαν την επαγγελματική τους ιδιότητα και αναζήτησαν νέους ρόλους και νέες κοινότητες για να αισθανθούν ξανά χρήσιμοι και παραγωγικοί.

1.1.2 Η Κρίση Αντιπροσώπευσης και η Κατάρρευση του Μεταπολιτευτικού Συμβολαίου

Πέρα από τα οικονομικά μεγέθη, η περίοδος 2010-2015 σηματοδότησε την κατάρρευση του πολιτικού συστήματος που κυριάρχησε από το 1974 και εξής. Το δικομματικό σύστημα (ΠΑΣΟΚ-ΝΔ), το οποίο εγγυόταν την πολιτική σταθερότητα μέσω πελατειακών δικτύων και παροχών, απονομιμοποιήθηκε πλήρως στα μάτια της κοινής γνώμης (Voulgaris, 2013).

Η αίσθηση ότι οι πολιτικές ελίτ «πρόδωσαν» τον λαό ή ότι η εθνική κυριαρχία είχε εκχωρηθεί στους διεθνείς δανειστές, δημιούργησε ένα εκρηκτικό μείγμα οργής και δυσπιστίας προς τους θεσμούς. Το αποκορύφωμα αυτής της διεργασίας ήταν το «Κίνημα των Πλατειών» το 2011. Όπως σημειώνει ο Σταυρίδης (Stavrídes, 2016), στις πλατείες δεν εκφράστηκε μόνο θυμός, αλλά δοκιμάστηκαν και νέες μορφές άμεσης δημοκρατίας και οριζόντιας οργάνωσης.

Σε αυτό το κενό εξουσίας και αξιοπιστίας, αναδύθηκαν δύο αντίρροπες τάσεις:

1. Από τη μια, η άνοδος του νεοναζιστικού μορφώματος της Χρυσής Αυγής, που επένδυσε στον φόβο και τον ρατσισμό.
2. Από την άλλη, η άνθηση των κινημάτων αλληλεγγύης και των «Κοινών», στα οποία εντάσσονται και οι ΟΠΙ.

Πέρα όμως από την κρίση του δικομματισμού, η διαχείριση της ελληνικής κρίσης αποτέλεσε το πεδίο δοκιμής μιας νέας «κυβερνολογικής». Όπως αναλύεται διεξοδικά στις *Κυβερνολογικές της Κρίσης* (Βενιζέλος, Δημητρίου & Κιουπκιολής, 2025), η κρίση του νεοφιλελευθερισμού δεν έφερε το τέλος του, αλλά τη ριζική αυταρχικοποίησή του. Οι πολιτικές λιτότητας δεν ήταν απλώς τεχνοκρατικά μέτρα, αλλά τεχνικές πειθάρχησης και ενοχοποίησης ενός ολόκληρου πληθυσμού. Μέσω της υιοθέτησης μιας συστηματικής «κρίσεολογίας», η κρίση εργαλειοποιήθηκε και παρουσιάστηκε ως μονόδρομος (βάσει του δόγματος ΤΙΝΑ). Με όχημα μια ρητορική φόβου, νομιμοποιήθηκαν σκληρά μέτρα που στόχευαν στη μετατροπή των πολιτών σε υποταγμένα, «χρεωμένα υποκείμενα». Το κυρίαρχο αφήγημα (π.χ. «μαζί τα φάγαμε») στόχευε στην εξατομίκευση της ευθύνης και την ηθική απαξίωση των υποτελών τάξεων.

Οι Ομάδες Προφορικής Ιστορίας, ειδικότερα, γεννήθηκαν ως απάντηση στην ανάγκη για εκδημοκρατισμό της γνώσης. Αφού οι επίσημοι θεσμοί (ΜΜΕ, Πανεπιστήμια, Κόμματα) θεωρήθηκαν μέρος του προβλήματος, οι πολίτες αποφάσισαν να γίνουν οι ίδιοι ιστορικοί του εαυτού τους, αναζητώντας την «αλήθεια» στις αφηγήσεις των «από κάτω».

1.1.3 Το Συλλογικό Τραύμα και η «Βιοπολιτική» της Κρίσης

Τέλος, η κρίση είχε μια βαθιά ανθρωπολογική και ψυχολογική διάσταση. Οι Athanasiou και Butler (2013) περιγράφουν την κατάσταση αυτή ως «αποστέρηση». Δεν χάθηκαν

μόνο υλικά αγαθά, αλλά και η δυνατότητα των ανθρώπων να φαντάζονται το μέλλον τους. Η καθημερινότητα γέμισε με εικόνες αστέγων, ουρές στα συσσίτια, κλειστά καταστήματα και αυξημένες αυτοκτονίες, δημιουργώντας ένα περιβάλλον «κοινωνικής μελαγχολίας» (Tsilimpounidi, 2012).

Η κρίση βιώθηκε ως τραύμα. Ο κυρίαρχος δημόσιος λόγος συχνά ενοχοποιούσε τα θύματα (το αφήγημα του «μαζί τα φάγαμε»), προκαλώντας αισθήματα ντροπής και απομόνωσης. Σε αυτό το πλαίσιο, η Προφορική Ιστορία λειτούργησε θεραπευτικά. Η αφήγηση της προσωπικής ιστορίας σε μια ομάδα δεν ήταν απλώς μια ερευνητική διαδικασία, αλλά μια πράξη αντίστασης ενάντια στη σιωπή και την κοινωνική απομόνωση. Μέσω των ΟΠΙ, το ατομικό τραύμα (ανεργία, φτώχεια) μετατράπηκε σε συλλογική εμπειρία, επιτρέποντας στους ανθρώπους να συνδέσουν τα βιώματά τους με παλαιότερες ιστορικές περιόδους κρίσης (όπως η Κατοχή), αντλώντας διδάγματα επιβίωσης και ανθεκτικότητας.

Συνοψίζοντας, η πολυδιάστατη φύση της κρίσης ως οικονομική καταστροφή, πολιτική απονομιμοποίηση και ψυχολογικό τραύμα δημιούργησε το ιδανικό έδαφος για την εμφάνιση των Ομάδων Προφορικής Ιστορίας. Οι ΟΠΙ δεν ήταν μια πολυτέλεια «φιλόστορων», αλλά μια ζωτική ανάγκη της κοινωνίας να ανασυγκροτήσει την ταυτότητά της και να δημιουργήσει νέα «Κοινά» νοήματος και αλληλεγγύης μέσα στα ερείπια της παλιάς ευμάρειας.

Η απαρχή της ελληνικής οικονομικής κρίσης το 2010, η οποία σηματοδοτήθηκε από την υπαγωγή της χώρας στον μηχανισμό στήριξης της τρόικας (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, Διεθνές Νομισματικό Ταμείο) και την υπογραφή των Μνημονίων συνεργασίας, αποτέλεσε μια ιστορική τομή (Dalakoglou & Agelopoulos, 2018). Αν και η κρίση παρουσιάστηκε αρχικά με αυστηρά μακροοικονομικούς όρους, ως κρίση δημόσιου χρέους και ελλειμμάτων, γρήγορα μετεξελίχθηκε σε μια βαθιά και πολυδιάστατη κοινωνική, πολιτική και πολιτισμική ρήξη.

Οι πολιτικές λιτότητας που επιβλήθηκαν οδήγησαν σε ραγδαία απορρύθμιση της αγοράς εργασίας, εκτόξευση της ανεργίας, δραματική μείωση του βιοτικού επιπέδου και συρρίκνωση του κράτους πρόνοιας (Kouki & Triandafyllidou, 2013). Η βίαιη αυτή μεταβολή δεν προκάλεσε απλώς υλική στέρηση, αλλά επέφερε ένα συλλογικό τραύμα, διαρρηγνύοντας τον κοινωνικό ιστό και κλονίζοντας την εμπιστοσύνη των πολιτών απέναντι στους θεσμούς, το πολιτικό σύστημα και το κυρίαρχο αφήγημα της Μεταπολίτευσης. Όπως παρατηρεί ο Voulgaris (2013), η κρίση λειτούργησε ως καταλύτης απονομιμοποίησης των παραδοσιακών δομών εκπροσώπησης

Η εμφάνιση και η ραγδαία εξάπλωση των Ομάδων Προφορικής Ιστορίας (ΟΠΙ) κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 2010 δεν συνιστά μια απλή χρονική σύμπτωση, αλλά μια βαθιά αιτιώδη και δομική αντίδραση στη συνθήκη της κρίσης. Η κρίση δεν επέφερε μόνο ακραία υλική αποστέρηση, αλλά άσκησε και μια πρωτοφανή συμβολική βία. Μέσω του κυρίαρχου ηγεμονικού λόγου περί "συλλογικής ενοχής" («μαζί τα φάγαμε»), τα υποκείμενα που επλήγησαν περισσότερο υπέστησαν μια διπλή απώλεια: έχασαν την εργασία και την οικονομική τους ασφάλεια, αλλά παράλληλα έχασαν την κοινωνική τους ορατότητα και την αξιοπρέπειά τους, στιγματιζόμενοι ως υπεύθυνοι για την κατάρρευση της χώρας.

Μέσα σε αυτό το ασφυκτικό πλαίσιο, οι ΟΠΙ δεν γεννήθηκαν ως μια ψυχαγωγική, ερασιτεχνική ή "πολυτελής" ενασχόληση με το παρελθόν, όπως ίσως θα συνέβαινε σε καιρούς ομαλότητας και ευημερίας. Αναδύθηκαν ως ένας αναγκαίος μηχανισμός άμυνας, νοσηματοδότησης του παρόντος και συγκρότησης ανθεκτικότητας. Όταν οι επίσημοι θεσμοί (κράτος, ακαδημαϊκοί θεσμοί, κυρίαρχα ΜΜΕ) απέτυχαν να εξηγήσουν το σοκ ή στράφηκαν εναντίον των πολιτών, οι άνθρωποι στράφηκαν ο ένας στον άλλον.

Η μεθοδολογία της προφορικής ιστορίας (η ενεργητική ακρόαση, η ισοτιμία αφηγητή-ερευνητή, η εστίαση στο βίωμα) λειτούργησε θεραπευτικά και ριζοσπαστικά:

- Απο-εξατομίκευση του τραύματος: Μέσα στις ομάδες, το άτομο αντιλήφθηκε ότι η ανεργία του, το λουκέτο στο μαγαζί του ή η μετανάστευση του παιδιού του δεν ήταν αποτέλεσμα δικής του "ανεπάρκειας", αλλά ένα κοινό, δομικό πρόβλημα. Το ατομικό βίωμα πολιτικοποιήθηκε.
- Ανάκτηση της "φωνής": Δίνοντας τον λόγο στους άνεργους, τους επισφαλείς εργαζόμενους και τους συνταξιούχους, οι ΟΠΙ τους επανέφεραν στο προσκήνιο της ιστορίας ως ενεργά υποκείμενα και όχι ως στατιστικές ή θύματα.
- Ιστορική Συνέχεια και Ανθεκτικότητα: Καταγράφοντας ιστορίες επιβίωσης από παλαιότερες κρίσεις (Κατοχή, Εμφύλιος, μετανάστευση δεκαετίας '60), οι ΟΠΙ κατάφεραν να συνδέσουν το παρόντικό τραύμα της Μνημονιακής περιόδου με το παρελθόν. Οι κοινότητες άντλησαν διδάγματα ανθεκτικότητας, συνειδητοποιώντας ότι «η κοινωνία έχει επιβιώσει και από χειρότερα, μέσα από την αλληλεγγύη».

Επομένως, το δίκτυο των ΟΠΙ λειτούργησε ως η «πνευματική συνιστώσα» του ευρύτερου κινήματος αλληλεγγύης (όπως τα κοινωνικά ιατρεία και οι συλλογικές κουζίνες προστάτευαν το σώμα, οι ΟΠΙ προστάτευαν τη μνήμη και την ταυτότητα), επιβεβαιώνοντας ότι η επιστροφή στην *ιστορία από τα κάτω* ήταν ένα επιτακτικό, άμεσα συνυφασμένο με την κρίση, κοινωνικό και πολιτικό διακύβευμα.

1.2 Από την Κατάρρευση στην Αλληλεγγύη: Η Ανάδυση των «Κοινών»

Η κοινωνική απόκριση στην πολυδιάστατη κρίση που περιγράφηκε στην προηγούμενη ενότητα δεν περιορίστηκε στην οργή ή την παραίτηση. Αντίθετα, η περίοδος 2010-2015 χαρακτηρίστηκε από μια πρωτοφανή έκρηξη συλλογικής δράσης και κοινωνικής δημιουργικότητας. Καθώς το κράτος πρόνοιας αποσυρόταν υπό το βάρος των μνημονιακών περικοπών, αφήνοντας τεράστια κενά στην κάλυψη βασικών αναγκών (υγεία, σίτιση, εκπαίδευση), η κοινωνία των πολιτών ενεργοποίησε αντανakλαστικά αυτοσυντήρησης, δημιουργώντας ένα πυκνό δίκτυο αλληλεγγύης «από τα κάτω».

Η δεκαετία της κρίσης γέννησε ισχυρές κινητοποιήσεις που επιχείρησαν να διαταράξουν τη νεοφιλελεύθερη ηγεμονία, υιοθετώντας τα χαρακτηριστικά ενός «δημοκρατικού λαϊκισμού» (Βενιζέλος, Δημητρίου & Κιουπκιολής, 2025). Ο όρος εδώ δεν φέρει την αρνητική χροιά της δημαγωγίας, αλλά υποδηλώνει τη ριζοσπαστική διαδικασία συγκρότησης ενός συλλογικού υποκειμένου (του «λαού» των από κάτω) σε ευθεία αντιπαράθεση με τις ελίτ. Αυτός ο αριστερός λαϊκισμός βρήκε αρχικά την πιο δυναμική

του έκφραση στο αντιμνημονιακό κίνημα και την άνοδο του ΣΥΡΙΖΑ στην εξουσία. Ωστόσο, η θεσμοποίηση αυτής της αντίστασης ανέδειξε τα όριά της: η συνθηκολόγηση του 2015 μετέτρεψε το κόμμα σε διαχειριστή της λιτότητας, κλείνοντας τον κύκλο της ριζοσπαστικής αμφισβήτησης και επαναφέροντας τη χώρα στην κανονικότητα του νεοφιλελευθερισμού.

1.2.1 Το Κίνημα των Πλατειών: Η «Μήτρα» της Αυτοοργάνωσης

Η αφετηρία για τη μαζική εμπλοκή των πολιτών στα κοινά υπήρξε αναμφίβολα το «Κίνημα των Αγανακτισμένων» τον Μάιο και Ιούνιο του 2011, το οποίο κατέλαβε την Πλατεία Συντάγματος και εκατοντάδες άλλες πλατείες σε όλη τη χώρα. Εμπνευσμένο από την Αραβική Άνοιξη και το κίνημα των *Indignados* στην Ισπανία, το κίνημα αυτό δεν ήταν απλώς μια διαμαρτυρία ενάντια στη λιτότητα, αλλά ένα εργαστήριο άμεσης δημοκρατίας (Douzinas, 2013). Το κίνημα αυτό λειτούργησε ως επιτελεστική πράξη του δημοκρατικού λαϊκισμού: αρνήθηκε την καθεστωτική εκπροσώπηση και παρήγαγε μια νέα γλώσσα ισότιμης συμμετοχής.

Η σημασία του για την παρούσα μελέτη έγκειται στη μεθοδολογία του. Στις λαϊκές συνελεύσεις της Πλατείας Συντάγματος, χιλιάδες άγνωστοι μεταξύ τους άνθρωποι έμαθαν να συζητούν, να συνδιαμορφώνουν αιτήματα και να λαμβάνουν αποφάσεις οριζόντια, χωρίς κομματική καθοδήγηση. Όπως παρατηρεί ο Prentoulis (2012), η πλατεία λειτούργησε ως ένας «αντι-θεσμός», αμφισβητώντας την καθεστωτική πολιτική εκπροσώπηση. Αυτή η εμπειρία της συνέλευσης και της ισότιμης συμμετοχής αποτέλεσε την οργανωτική παρακαταθήκη που υιοθέτησαν αργότερα οι Ομάδες Προφορικής Ιστορίας (ΟΠΙ). Η κουλτούρα του «ακούειν» και του «συναποφασίζουν» που καλλιεργήθηκε στις πλατείες μεταφέρθηκε, μετά την καταστολή του κινήματος, στις γειτονιές.

1.2.2 Τα Δίκτυα Αλληλεγγύης και η Κοινωνική Οικονομία

Μετά την αποχώρηση από τις πλατείες, η ενέργεια του κινήματος διοχετεύθηκε σε πιο δομημένες και τοπικές μορφές δράσης, συγκροτώντας αυτό που ο Rakopoulos (2016) ονομάζει «Κίνημα Αλληλεγγύης». Σε ολόκληρη την Ελλάδα δημιουργήθηκαν εκατοντάδες άτυπες δομές: Κοινωνικά Ιατρεία και Φαρμακεία Αλληλεγγύης (ΚΙΦΑ), συλλογικές κουζίνες, ανταλλακτικά παζάρια χωρίς χρήματα, συνεταιρισμοί τροφίμων και αυτοδιαχειριζόμενοι χώροι.

Σύμφωνα με τη θεωρία (Βενιζέλος, Δημητρίου & Κιουπκιολής, 2025), τα κινήματα αυτά δεν ασκούσαν απλώς φιλανθρωπία· παρήγαγαν μια εναλλακτική διακυβέρνηση της κρίσης. Μέσα από την αυτοδιαχείριση των Κοινών (πόρων, υγείας, τροφής), οι πολίτες έδειχναν στην πράξη ότι η κοινωνία μπορεί να επιβιώσει και να κυβερνηθεί με βάση την αλληλεγγύη, πέρα από το Κράτος και την Αγορά.

Η βασική ποιοτική διαφορά αυτών των δομών από την παραδοσιακή φιλανθρωπία (εκκλησία, ΜΚΟ) ήταν η πολιτική τους στόχευση. Δεν παρείχαν απλώς βοήθεια, αλλά επιδίωκαν την ενδυνάμωση και την ισοτιμία. Το σύνθημα «Κανείς Μόνος στην Κρίση» και η αρχή «Αλληλεγγύη, όχι Φιλανθρωπία» υποδήλωναν μια οριζόντια σχέση (Simiti,

2020). Ο άνεργος γιατρός προσέφερε υπηρεσίες στο κοινωνικό ιατρείο, και ο άνεργος ασθενής προσέφερε εθελοντική εργασία στη γραμματεία ή την καθαριότητα.

Αυτή η πρακτική αποτελεί την πρώτη μαζική εφαρμογή της θεωρίας των Κοινών στην ελληνική κοινωνία. Οι πόροι (φάρμακα, τρόφιμα, υπηρεσίες) διαμοιράζονταν με βάση τις ανάγκες και όχι την αγοραστική δύναμη. Σε αυτό το περιβάλλον «κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας», οι πολίτες εξασκήθηκαν στην αυτοδιαχείριση και την αλληλοβοήθεια, προετοιμάζοντας το έδαφος για την επέκταση των Κοινών και σε άλλα αγαθά, όπως ο πολιτισμός και η ιστορία.

1.2.3 Η «Χαρτογράφηση» της Γειτονιάς και η Στροφή στο Τοπικό

Η απόσυρση του κράτους οδήγησε αναγκαστικά σε μια επιστροφή στην τοπικότητα. Η γειτονιά αναδείχθηκε ξανά ως το βασικό κύτταρο κοινωνικής οργάνωσης (Vaïou & Kalandides, 2016). Οι συνελεύσεις γειτονιάς που ξεπήδησαν σε περιοχές όπως η Κυψέλη, τα Εξάρχεια, το Χαλάνδρι και η Νέα Σμύρνη, άρχισαν να ασχολούνται με ζητήματα καθημερινότητας, αλλά και ταυτότητας.

Μέσα σε αυτές τις τοπικές συλλογικότητες γεννήθηκε το ερώτημα: «Ποιοι είμαστε εμείς που ζούμε εδώ;». Η ανάγκη να γνωρίσουν οι κάτοικοι την ιστορία του τόπου τους, να κατανοήσουν τις αλλαγές που συντελέστηκαν (από την αντιπαροχή ως την αποβιομηχάνιση και τη μετανάστευση) και να προστατεύσουν τη γειτονιά τους από την υποβάθμιση, δημιούργησε την ανάγκη για ιστορική έρευνα.

Εδώ ακριβώς εντοπίζεται ο συνδετικός κρίκος με τις ΟΠ: οι δομές αλληλεγγύης φρόντιζαν την υλική επιβίωση (σώμα), ενώ οι Ομάδες Προφορικής Ιστορίας ήρθαν να φροντίσουν την πνευματική και ψυχολογική επιβίωση (μνήμη/ταυτότητα). Και οι δύο λειτουργούσαν με την ίδια ακριβώς μεθοδολογία: αυτοοργάνωση, αντι-ιεραρχική δομή, ανοιχτές συνελεύσεις και παραγωγή κοινού πλούτου προς όφελος της κοινότητας.

1.3 Η Ανάγκη για μια Νέα Αφήγηση: Η Ιστορία από τα Κάτω

Μέσα σε αυτό το κλίμα επανάκτησης του δημόσιου χώρου και αυτοοργάνωσης, η «Ιστορία από τα Κάτω» αναδείχθηκε ως το επόμενο πεδίο μάχης. Αφού οι πολίτες διεκδίκησαν τη διαχείριση των υλικών αναγκών τους, προχώρησαν στη διεκδίκηση της ίδιας τους της μνήμης.

Η οικονομική κρίση στην Ελλάδα δεν ήταν μόνο μια κρίση χρέους, αλλά και μια βαθιά κρίση λόγου και αναπαράστασης. Καθώς η κοινωνία βυθιζόταν στην ύφεση, ξέσπασε ένας «πόλεμος μνήμης» και ερμηνείας για το ποιος φταίει και πώς φτάσαμε ως εδώ. Σε αυτό το πεδίο μάχης, η επίσημη ιστορία και η δημοσιογραφία συχνά απέτυχαν να εκφράσουν το βίωμα των πολλών, δημιουργώντας ένα κενό που ήρθαν να καλύψουν οι Ομάδες Προφορικής Ιστορίας. Η συγκρότηση των ΟΠ δεν ήταν μια ακαδημαϊκή πολυτέλεια, αλλά το πολιτισμικό σκέλος αυτού του δημοκρατικού λαϊκισμού. Εναντία στην επίσημη «κυβερνολογική» που επέβαλλε τη λήθη και την ενοχή, τα υποκείμενα άρχισαν να αφηγούνται τις δικές τους ιστορίες επισφάλειας και επιβίωσης. Μέσω των ανοιχτών και αντι-ιεραρχικών δομών τους, οι ΟΠ μετέτρεψαν την τοπική ιστορία σε ένα «Άυλο

Κοινό», ικανό να προσφέρει νόημα και κοινωνική συνοχή σε μια περίοδο ακραίας αβεβαιότητας.

1.3.1 Η Ηγεμονική Αφήγηση της Ενοχής: «Μαζί τα Φάγαμε»

Από την αρχή της κρίσης (2010), ο κυρίαρχος δημόσιος λόγος –εκφερόμενος από πολιτικούς, διεθνείς αναλυτές και τα κυρίαρχα ΜΜΕ– υιοθέτησε ένα ερμηνευτικό σχήμα που εστίαζε στην «πολιτισμική ανεπάρκεια» της ελληνικής κοινωνίας. Η φράση του τότε αντιπροέδρου της κυβέρνησης, Θεόδωρου Πάγκαλου, «Μαζί τα φάγαμε», έγινε το εμβληματικό σύνθημα αυτής της αφήγησης (Mylonas, 2014).

Σύμφωνα με αυτό το αφήγημα, η κρίση δεν ήταν αποτέλεσμα συστημικών τραπεζικών αποτυχιών ή της αρχιτεκτονικής του ευρώ, αλλά απόρροια της ηθικής χαλαρότητας, της τεμπελιάς και της διαφθοράς των απλών Ελλήνων πολιτών. Ο Herzfeld (2011) αναλύει πώς ανασύρθηκαν στερεότυπα περί «βαλκανικής καθυστέρησης», παρουσιάζοντας την ελληνική κοινωνία ως ανώριμη και υπεύθυνη για τη μοίρα της. Αυτή η ρητορική του «ηθικού πανικού» στόχευε στην ενοχοποίηση των θυμάτων της κρίσης, νομιμοποιώντας έτσι τα σκληρά μέτρα λιτότητας ως μια μορφή «τιμωρίας» ή «σωφρονισμού» (Bozatzis, 2015).

1.3.2 Το Κενό Νοήματος και η Αμφισβήτηση της Αυθεντίας

Απέναντι σε αυτόν τον καταγισμό ενοχοποίησης, οι πολίτες ένιωσαν ότι η φωνή και η εμπειρία τους διαγράφονται. Ο άνεργος, ο μικρομαγαζάτορας που έβαλε λουκέτο, ο νέος που μετανάστευε, δεν αναγνώριζαν τον εαυτό τους στο πορτρέτο του «διεφθαρμένου Έλληνα» που παρουσίαζαν τα δελτία ειδήσεων. Αυτή η διάσταση δημιούργησε μια «κρίση εκπροσώπησης».

Η επίσημη ιστορία και τα παραδοσιακά αρχεία φάνταζαν ανεπαρκή ή και εχθρικά. Υπήρχε η αίσθηση ότι η ιστορία «γράφεται από τους νικητές» (στην προκειμένη περίπτωση, από τους δανειστές και την ελίτ) και ότι η πραγματική ιστορία της καθημερινής επιβίωσης κινδύνευε να χαθεί στη λήθη. Όπως επισημαίνει η Papathanasiou (2015), η ανάγκη για ιστορία δεν ήταν μια ακαδημαϊκή πολυτέλεια, αλλά μια υπαρξιακή ανάγκη συγκρότησης ταυτότητας: «*Ποιοι είμαστε τελικά, αν δεν είμαστε αυτοί που περιγράφουν οι ειδήσεις;*».

1.3.3 Η Στροφή στην «Ιστορία από τα Κάτω»

Ως απάντηση, αναδύθηκε η ανάγκη για μια εναλλακτική ιστοριογραφία, εμπνευσμένη από την παράδοση της «Ιστορίας από τα Κάτω», όπως τη θεμελίωσαν ιστορικοί σαν τον E.P. Thompson και τον Eric Hobsbawm. Στην περίπτωση της Ελλάδας της κρίσης, αυτό σήμαινε τη μετατόπιση του βλέμματος από τους «μεγάλους άνδρες» και τα πολιτικά γεγονότα, στην καθημερινή εμπειρία των απλών ανθρώπων (Van Boeschoten, 2015).

Οι Ομάδες Προφορικής Ιστορίας (ΟΠΙ) συγκροτήθηκαν ακριβώς πάνω σε αυτή τη μεθοδολογική και πολιτική αρχή. Στόχος τους ήταν να δώσουν φωνή στους «αφανείς» της κρίσης:

- Στους ηλικιωμένους που είχαν βιώσει την Κατοχή και τον Εμφύλιο, για να συνδέσουν το τραύμα του τότε με το τραύμα του τώρα.
- Στους μετανάστες που βίωναν τον ρατσισμό.
- Στους εργαζόμενους που είδαν τα δικαιώματά τους να καταρρέουν.

Η προφορική μαρτυρία αναδείχθηκε ως το κατεξοχήν εργαλείο αντίστασης. Μέσα από τη συνέντευξη, το υποκείμενο ανακτούσε την αξιοπρέπειά του. Δεν ήταν πλέον αριθμός σε μια στατιστική ανεργίας, αλλά αφηγητής με όνομα, ιστορία και άποψη. Η διαδικασία αυτή συνέβαλε στον «εκδημοκρατισμό της μνήμης». Η ιστορία έπαψε να είναι προνόμιο των ειδικών και έγινε «κοινό κτήμα», ένα εργαλείο αυτογνωσίας και κοινωνικής κριτικής στα χέρια της κοινότητας.

Η ανάλυση του κοινωνικοπολιτικού τοπίου της ελληνικής κρίσης κατέδειξε ότι η στροφή στην προφορική ιστορία δεν υπήρξε μια συγκυριακή ενασχόληση με το παρελθόν, αλλά μια επιτακτική πράξη ανάκτησης της συλλογικής φωνής και ταυτότητας. Ωστόσο, για να κατανοήσουμε σε βάθος τη λειτουργία των Ομάδων Προφορικής Ιστορίας και να μην τις αντιμετωπίσουμε απλώς ως ερασιτεχνικούς συλλόγους διάσωσης της μνήμης, είναι απαραίτητο να τις εντάξουμε σε ένα στιβαρό ερμηνευτικό πλαίσιο.

Η πρακτική της αυτοοργάνωσης, η οριζόντια λήψη αποφάσεων και η ελεύθερη διάθεση του ιστορικού υλικού που περιγράφηκαν παραπάνω, συνομιλούν άμεσα με τη σύγχρονη πολιτική θεωρία περί των «Κοινών». Επομένως, το επόμενο κεφάλαιο επιχειρεί τη θεωρητική θεμελίωση της εργασίας, ιχνηλατώντας τη μετάβαση από τα υλικά κοινά στα άυλα «Κοινά της Γνώσης». Μέσα από αυτή την εννοιολογική πλαισίωση, θα αναδειχθεί πώς η ιστορία παύει να είναι ένα κλειστό ακαδημαϊκό προϊόν και μετασχηματίζεται σε μια δυναμική διαδικασία «κοινωνείν», ικανή να παράγει νέες μορφές κοινωνικής θέσμησης.

Κεφάλαιο 2: Το Θεωρητικό Πλαίσιο της Ιστορίας ως «Κοινό»

Στο παρόν κεφάλαιο επιχειρείται η θεωρητική θεμελίωση της εργασίας, μέσα από τη σύζευξη της θεωρίας των «Κοινών» με την επιστημολογία της Προφορικής Ιστορίας. Σκοπός του κεφαλαίου είναι να συγκροτήσει το αναλυτικό πρίσμα μέσα από το οποίο θα ερμηνευθεί η δράση των Ομάδων Προφορικής Ιστορίας (ΟΠΙ) στα επόμενα κεφάλαια. Προκειμένου να απαντηθεί το κεντρικό ερώτημα για το πώς η ιστορία μετατρέπεται σε όχημα κοινωνικής ενδυνάμωσης, εξετάζεται αρχικά η μετάβαση από τα παραδοσιακά, φυσικά Κοινά στα σύγχρονα «Κοινά της Γνώσης». Στη συνέχεια, η ανάλυση μετατοπίζεται από τους πόρους στις ίδιες τις κοινωνικές σχέσεις, εισάγοντας την έννοια του «Κοινωνείν» ως κρίσιμης πρακτικής αυτοοργάνωσης και παραγωγής νέων υποκειμενικοτήτων. Τέλος, το κεφάλαιο αναλύει την ομότιμη παραγωγή της μνήμης και την έννοια της «Μοιρασμένης Αυθεντίας». Μέσα από αυτή την πορεία, θεμελιώνεται το επιχείρημα ότι η μνήμη, όταν δεν περιφράσσεται από το κράτος ή την αγορά, λειτουργεί ως ένα ριζοσπαστικό κοινό αγαθό που ανασυγκροτεί τις κοινότητες.

2.1 Από τους Φυσικούς Πόρους στα Κοινά της Γνώσης

2.1.1 Η Κλασική Προσέγγιση: Η Elinor Ostrom, τα Φυσικά Κοινά και οι 8 Αρχές Σχεδιασμού

Ιστορικά, η έννοια των «Κοινών» ταυτίστηκε με τη διαχείριση φυσικών πόρων από κοινότητες σε τοπικό επίπεδο, όπως τα βοσκοτόπια, τα δάση, οι αλιευτικοί χώροι και τα συστήματα άρδευσης. Για δεκαετίες, η κυρίαρχη ακαδημαϊκή και πολιτική αντίληψη είχε εγκλωβιστεί στο παράδειγμα της «Τραγωδίας των Κοινών», όπως διατυπώθηκε από τον Garrett Hardin (1968). Σύμφωνα με τον Hardin, όταν ένας πόρος είναι ανοιχτός σε όλους, τα άτομα, δρώντας αποκλειστικά με γνώμονα το στενό προσωπικό τους συμφέρον (ως ορθολογικοί μεγιστοποιητές κέρδους), θα τον υπερεκμεταλλεύουν, οδηγώντας τον αναπόφευκτα στην καταστροφή. Ως εκ τούτου, το κυρίαρχο δόγμα πρότεινε μόνο δύο λύσεις για τη σωτηρία των πόρων: είτε την πλήρη ιδιωτικοποίησή τους (Αγορά) είτε τον αυστηρό, συγκεντρωτικό έλεγχο τους από το Κράτος.

Αυτό το διπολικό αδιέξοδο ανατράπηκε ριζικά από το πρωτοποριακό έργο της νομπελίστριας Elinor Ostrom (1990). Μέσα από εκτεταμένη εμπειρική έρευνα σε συστήματα διαχείρισης κοινών πόρων ανά τον κόσμο, η Ostrom απέδειξε ότι οι κοινότητες έχουν τη δυνατότητα να αυτο-οργανώνονται, αποφεύγοντας την «τραγωδία». Οι άνθρωποι δεν είναι απαραίτητα εγκλωβισμένοι σε έναν ανταγωνιστικό ατομικισμό, αλλά μπορούν να επικοινωνήσουν, να χτίσουν σχέσεις εμπιστοσύνης και να θεσπίσουν δικούς τους, δεσμευτικούς κανόνες βιώσιμης διαχείρισης.

Η σπουδαιότερη συμβολή της Ostrom ήταν η κωδικοποίηση οκτώ βασικών «αρχών σχεδιασμού», οι οποίες χαρακτηρίζουν τους επιτυχημένους και μακροβιότερους θεσμούς διαχείρισης των Κοινών:

1. **Σαφώς καθορισμένα όρια:** Πρέπει να είναι ξεκάθαρο ποιος έχει το δικαίωμα να αποσπά μονάδες από τον κοινό πόρο και ποια είναι τα φυσικά όρια του ίδιου του πόρου.

2. **Αντιστοιχία κανόνων με τις τοπικές συνθήκες:** Οι κανόνες χρήσης του πόρου (π.χ. πότε και πόσο επιτρέπεται η χρήση) πρέπει να ταιριάζουν στις ιδιαίτερες τοπικές, οικολογικές και κοινωνικές συνθήκες, εξασφαλίζοντας δικαιοσύνη μεταξύ κόστους (εργασίας/συνεισφοράς) και οφέλους.
3. **Διευθετήσεις συλλογικής επιλογής:** Τα άτομα που επηρεάζονται από τους κανόνες πρέπει να μπορούν να συμμετέχουν στη διαμόρφωση και τροποποίησή τους (δημοκρατική/οριζόντια λήψη αποφάσεων).
4. **Αποτελεσματική παρακολούθηση:** Οι ελεγκτές, οι οποίοι παρακολουθούν τη συμπεριφορά των χρηστών και την κατάσταση του πόρου, λογοδοτούν στην κοινότητα ή είναι οι ίδιοι μέλη της.
5. **Κλιμακωτές κυρώσεις:** Στους παραβάτες των κανόνων επιβάλλονται ποινές, οι οποίες αυξάνονται σταδιακά ανάλογα με τη σοβαρότητα και την επανάληψη της παράβασης, λειτουργώντας περισσότερο διορθωτικά παρά τιμωρητικά.
6. **Μηχανισμοί επίλυσης συγκρούσεων:** Πρέπει να υπάρχουν γρήγοροι, φθινοί και άμεσα προσβάσιμοι τοπικοί μηχανισμοί για την επίλυση διαφορών μεταξύ των χρηστών.
7. **Ελάχιστη αναγνώριση του δικαιώματος οργάνωσης:** Τα δικαιώματα των μελών της κοινότητας να δημιουργούν τους δικούς τους θεσμούς δεν πρέπει να αμφισβητούνται ή να υπονομεύονται από εξωτερικές κυβερνητικές αρχές.
8. **Φωλιασμένες επιχειρήσεις (για ευρύτερα συστήματα):** Όταν τα Κοινά είναι μεγάλα, οι δραστηριότητες οργάνωσης και ελέγχου οργανώνονται σε πολλαπλά, αλληλένδετα επίπεδα (από την τοπική ομάδα στο ευρύτερο δίκτυο).

Η θεωρητική θεμελίωση της Ostrom κατέδειξε ότι τα Κοινά αποτελούν ένα ισχυρό, βιώσιμο τρίτο παράδειγμα διακυβέρνησης, πέρα από το Κράτος και την Αγορά. Αυτή ακριβώς η παρακαταθήκη, της αυτοοργάνωσης, των συμμετοχικών κανόνων και της κοινοτικής διαχείρισης, αποτέλεσε το θεωρητικό «όχημα» για να περάσουμε αργότερα από τη μελέτη των φυσικών πόρων στα σύγχρονα, άυλα Κοινά της Γνώσης και της Ιστορίας.

2.1.2 Η Ανάδυση των Άυλων Κοινών: Η Γνώση ως Κοινό Αγαθό

Η κλασική θεωρία των Κοινών, όπως θεμελιώθηκε από την Elinor Ostrom, επικεντρώθηκε αρχικά στη διαχείριση φυσικών πόρων. Ωστόσο, με την έλευση της ψηφιακής εποχής και την ανάπτυξη των δικτύων επικοινωνίας, το εννοιολογικό πλαίσιο διευρύνθηκε ριζικά για να συμπεριλάβει άυλους πόρους: την πληροφορία, τον ελεύθερο κώδικα, τον πολιτισμό και, κατ' επέκταση, την ίδια τη γνώση. Οι Hess και Ostrom (2007) υπήρξαν από τους πρώτους μελετητές που επιχειρήσαν να χαρτογραφήσουν συστηματικά τα «Κοινά της Γνώσης», επισημαίνοντας μια θεμελιώδη οντολογική ρήξη με τα φυσικά κοινά.

Η ρήξη αυτή εντοπίζεται στη φύση του ίδιου του αγαθού. Ενώ οι φυσικοί πόροι (π.χ. ένα δάσος ή ένας υδροφόρος ορίζοντας) χαρακτηρίζονται από *ανταγωνιστικότητα* καθώς η υπερχρήση τους από ένα άτομο μειώνει τη διαθεσιμότητά τους για τα υπόλοιπα και ενέχει τον κίνδυνο της εξάντλησης, τα αγαθά της γνώσης είναι εγγενώς *μη-ανταγωνιστικά*. Όπως αναλύουν διεξοδικά οι Bauwens, Kostakis και Pazaitis (2019) στο *Peer to Peer: The Commons Manifesto*, η γνώση υπακούει σε μια «οικονομία της αφθονίας». Το ψηφιακό περιβάλλον μηδενίζει το οριακό κόστος αναπαραγωγής της πληροφορίας. Μάλιστα,

σύγχρονοι μελετητές προχωρούν ένα βήμα παραπέρα, υποστηρίζοντας ότι η γνώση είναι *αντι-ανταγωνιστική*: μια ιδέα, ένας κώδικας ή ένα ιστορικό αρχείο όχι μόνο δεν φθείρεται όταν μοιράζεται, αλλά η αξία και η χρησιμότητά του *αυξάνονται* εκθετικά όσο περισσότεροι άνθρωποι αλληλεπιδρούν με αυτό, το εμπλουτίζουν και το διορθώνουν.

Παρ' όλα αυτά, η τεχνολογική δυνατότητα για καθολική και δωρεάν πρόσβαση στη γνώση έρχεται σε ευθεία σύγκρουση με το κυρίαρχο μοντέλο του «γνωσιακού καπιταλισμού». Στο πλαίσιο αυτού του συστήματος, η κερδοφορία δεν βασίζεται πλέον αποκλειστικά στη βιομηχανική παραγωγή, αλλά στην ιδιοποίηση της άυλης εργασίας και της συλλογικής διάνοιας. Για να διατηρήσει την κερδοφορία της, η ελεύθερη αγορά αναγκάζεται να επιβάλει μια «τεχνητή σπάνη» στην κατά τα άλλα άφθονη γνώση. Όπως θα υποστήριζε ο David Harvey (2012), βιώνουμε μια νέα μορφή «συσσώρευσης μέσω υφαρπαγής», η οποία παίρνει τη μορφή αυστηρών καθεστώτων πνευματικής ιδιοκτησίας, πατεντών, συνδρομητικών τειχών σε ακαδημαϊκές βάσεις δεδομένων και λογισμικών κλειστού κώδικα. Αυτοί οι νομικοί και τεχνολογικοί φραγμοί αποτελούν τις σύγχρονες «περιφράξεις» του νου, μετατρέποντας την κοινή γνώση σε εμπόρευμα με σκοπό την απόσπαση μονοπωλιακής προσόδου.

Απέναντι σε αυτή τη διαρκή απειλή της περίφραξης, τα Κοινά της Γνώσης δεν αποτελούν απλώς έναν παθητικό χώρο συγκέντρωσης δεδομένων, αλλά ένα ενεργό πεδίο πολιτικής και θεσμικής αντίστασης. Ο Yochai Benkler (2006) ανέδειξε πώς η «Ομότιμη Παραγωγή» συγκροτεί ένα βιώσιμο εναλλακτικό παράδειγμα δημιουργίας αξίας, έξω από τις ιεραρχίες του κράτους και τους μηχανισμούς τιμών της αγοράς. Για να προστατευτούν, μάλιστα, τα Κοινά της Γνώσης από την ιδιωτική οικειοποίηση, οι κοινότητες έχουν αναπτύξει θεσμικές καινοτομίες, όπως οι άδειες ανοιχτού κώδικα και τα Creative Commons. Αυτά τα «νομικά χάκινγκ» χρησιμοποιούν το ίδιο το σύστημα των πνευματικών δικαιωμάτων για να εγγυηθούν ότι η γνώση θα παραμείνει εσαεί ανοιχτή και προσβάσιμη.

Η μετάβαση από την Οικονομία της Σπάνης στην Οικονομία της Αφθονίας και η κατανόηση της γνώσης ως ενός διαρκώς απειλούμενου αλλά και ριζοσπαστικού Κοινού, έχει άμεσες συνέπειες για τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβανόμαστε την Ιστορία. Αν η γνώση αποτελεί έναν κοινό πλούτο που πρέπει να προστατευτεί από τις περιφράξεις, τότε η ιστορική μνήμη μιας κοινωνίας (και δη μιας κοινωνίας σε κρίση) συνιστά το κατεξοχήν πεδίο όπου αυτό το «Κοινό της Γνώσης» πρέπει να διεκδικηθεί, να παραχθεί ομότιμα και να διαμοιραστεί ελεύθερα.

2.1.3 Η Ιστορία στο Επίκεντρο των Κοινών της Γνώσης

Η ένταξη της Ιστορίας στο διευρυμένο θεωρητικό πλαίσιο των Κοινών της Γνώσης επιφέρει μια ριζική επιστημολογική τομή. Παραδοσιακά, η μελέτη του παρελθόντος αντιμετωπιζόταν ως μια αντικειμενική διαδικασία ανακάλυψης δεδομένων. Ωστόσο, όπως υποδεικνύουν οι Bollier και Helfrich (2019) στο *Free, Fair, and Alive*, η έννοια των Κοινών δεν περιορίζεται μόνο στο τι διαμοιράζεται (δηλαδή το τελικό ιστορικό τεκμήριο), αλλά κυρίως στο *πώς* παράγεται, νοηματοδοτείται και συντηρείται αυτός ο πόρος. Υπό αυτό το πρίσμα, η γνώση του παρελθόντος δεν είναι ένα αδρανές αρχείο, αλλά μετατρέπεται σε γνήσιο Κοινό μέσα από συμμετοχικές, δημοκρατικές διαδικασίες συλλογικής διαχείρισης.

Για να γίνει κατανοητή η ριζοσπαστικότητα αυτής της θέσης, πρέπει πρώτα να αναλυθεί ο τρόπος με τον οποίο η θεσμική ιστοριογραφία λειτούργησε ιστορικά ως ένα αυστηρά «περίφρακτο» πεδίο. Στο πλαίσιο της συγκρότησης των εθνικών κρατών, η Ιστορία και τα Κρατικά Αρχεία εργαλειοποιήθηκαν ως τεχνολογίες εξουσίας. Δικαίωμα πρόσβασης, ερμηνείας και παραγωγής του επίσημου νοήματος είχαν σχεδόν αποκλειστικά οι εξειδικευμένοι ακαδημαϊκοί και οι θεσμικοί μηχανισμοί. Η ιστορική αφήγηση κατασκευαζόταν αυστηρά «από τα πάνω», επιβάλλοντας μια ομογενοποιημένη, γραμμική και συχνά καθεστωτική αλήθεια. Αυτή η "περίφραξη της μνήμης" λειτουργούσε αποκλείοντας συστηματικά τις εμπειρίες των υποτελών τάξεων, των περιθωριοποιημένων ομάδων και των ηττημένων της ιστορίας, παράγοντας αυτό που η σύγχρονη θεωρία ονομάζει «επιστημική βία».

Η εννοιολόγηση, αντίθετα, της Ιστορίας ως Κοινού της Γνώσης σηματοδοτεί τη βίαιη απο-ιδιωτικοποίησή της και την επιστροφή της στην ίδια την κοινωνία. Η καταγραφή της μνήμης, η διάσωση των βιωματικών μαρτυριών και η ερμηνεία του παρελθόντος παύουν να αποτελούν αποκλειστικό μονοπώλιο των ειδικών και αναδεικνύονται σε υπόθεση της ίδιας της κοινότητας. Η ιστορική πληροφορία επαναπροσδιορίζεται ως ένας ζωντανός, συλλογικός πλούτος που συνδιαμορφώνεται αδιαμεσολάβητα. Σε αυτό το σημείο, η έννοια της «αντι-ανταγωνιστικότητας» των άυλων κοινών βρίσκει την απόλυτη εφαρμογή της: το Ιστορικό Κοινό θρέφεται από την *πολυφωνία*. Η προσθήκη πολλαπλών, ακόμη και αντιφατικών οπτικών (π.χ. διαφορετικές βιωματικές εμπειρίες της οικονομικής κρίσης) δεν εξαντλεί τον ιστορικό πόρο, αλλά τον εμπλουτίζει, δημιουργώντας μια πιο συμπεριληπτική και ανθεκτική συλλογική μνήμη.

Όπως θα εξεταστεί στη συνέχεια μέσω της ανάλυσης των Ομάδων Προφορικής Ιστορίας (ΟΠΙ), όταν οι πολίτες αυτοοργανώνονται για να συγκροτήσουν ένα δικό τους αρχείο μαρτυριών, δεν παράγουν απλώς δεδομένα· δημιουργούν ένα ζωντανό άυλο κοινό αγαθό. Αυτό το αγαθό χαρακτηρίζεται από την ελεύθερη πρόσβαση, την κυκλοφορία της γνώσης χωρίς περιορισμούς πνευματικής ιδιοκτησίας και, το σημαντικότερο, από μια εντονότατη αντι-ηγεμονική δυναμική. Σε περιόδους οξείας κοινωνικής κρίσης όπου ο κυρίαρχος λόγος συχνά ενοχοποιεί τα υποκείμενα (όπως συνέβη με το αφήγημα του «μαζί τα φάγαμε» στην Ελλάδα) το Ιστορικό Κοινό λειτουργεί ως μηχανισμός άμυνας. Παρέχει τον χώρο ώστε οι ίδιοι οι πληττόμενοι πολίτες να ανακτήσουν τη φωνή τους, να αποδομήσουν τις επίσημες «κρικοεολογίες» και να ξαναγράψουν την Ιστορία από τα κάτω, μετατρέποντας το συλλογικό τραύμα σε καύσιμο κοινωνικής ενδυνάμωσης.

2.2 Το «Κοινωνείν» ως Κοινωνική Πρακτική

Η μελέτη των Κοινών θα παρέμενε στατική και ελλιπής αν περιόριζε το αναλυτικό της βεληνεκές αποκλειστικά στη διαχείριση ενός πόρου (εν προκειμένω, του ιστορικού αρχείου). Η σύγχρονη ριζοσπαστική πολιτική θεωρία έχει επιτελέσει μια κρίσιμη εννοιολογική μετατόπιση: από τα Κοινά (ως αγαθά) στο «Κοινωνείν» (ως πράξη). Αυτή η μετατόπιση μας επιτρέπει να κατανοήσουμε ότι η δύναμη των Κοινών δεν κρύβεται στο τι διαχειρίζονται οι άνθρωποι, αλλά στο *πώς* το διαχειρίζονται και, τελικά, στο *τι γίνονται* οι ίδιοι μέσα από αυτή τη διαδικασία.

2.2.1 Από το Ουσιαστικό στο Ρήμα: Η Δυναμική του Commoning

Η συζήτηση γύρω από τα Κοινά παρέμενε για καιρό εγκλωβισμένη σε μια στατική αντίληψη, αντιμετωπίζοντάς τα αποκλειστικά ως υλικούς ή άυλους «πόρους» προς

διαχείριση. Η ριζοσπαστική θεωρητική τομή επήλθε όταν η ακαδημαϊκή έρευνα άρχισε να εστιάζει όχι στο ουσιαστικό (το Κοινό), αλλά στο ρήμα (το κοινωνείν). Όπως διατύπωσε περίφημα ο ιστορικός Peter Linebaugh (2008), «δεν υπάρχουν κοινά χωρίς το κοινωνείν». Η φράση αυτή υποδηλώνει ότι τα Κοινά δεν είναι δεδομένα στη φύση ή στην κοινωνία, αλλά αποτελούν διαρκή δημιουργήματα της ανθρώπινης δράσης.

Το *κοινωνείν* αποτελεί τη ζωντανή, καθημερινή διαδικασία μέσω της οποίας μια κοινότητα ανθρώπων θεσπίζει κανόνες, διαπραγματεύεται, συνεργάζεται και αναλαμβάνει συλλογικά τη φροντίδα και την αναπαραγωγή ενός κοινού πλούτου. Σύμφωνα με τον Massimo De Angelis (2017), τα Κοινά συγκροτούνται από τρία αλληλένδετα στοιχεία: τον κοινό πόρο, την κοινότητα και την πρακτική του κοινωνείν, δηλαδή τις κοινωνικές σχέσεις που αναπτύσσονται κατά τη διαδικασία της κοινής διαχείρισης. Χωρίς την ενεργή συμμετοχή και τις σχέσεις αλληλεγγύης μεταξύ των μελών, ο πόρος κινδυνεύει είτε να απαξιωθεί είτε να υφαρπαγεί (περιφραχθεί) από την αγορά ή το κράτος. Με άλλα λόγια, ένα αρχείο προφορικής ιστορίας, ακόμα και αν είναι ελεύθερα προσβάσιμο στο διαδίκτυο, δεν συνιστά από μόνο του ένα «Κοινό», εάν δεν υπάρχει μια κοινότητα ανθρώπων που συναντιέται, διαπραγματεύεται τους όρους χρήσης του, το φροντίζει και το εμπλουτίζει

2.2.2 Η Παραγωγή Σχέσεων και Νέων Υποκειμενικοτήτων

Οι Bollier και Helfrich (2019) υποστηρίζουν ότι το κοινωνείν συνιστά μια βαθιά «οντολογική μετατόπιση». Μας καλεί να εγκαταλείψουμε το κυρίαρχο καπιταλιστικό παράδειγμα του *Homo economicus*, του απομονωμένου ατόμου που δρα αποκλειστικά με γνώμονα το ατομικό συμφέρον και να αναγνωρίσουμε την αλληλεξάρτηση ως θεμελιώδη συνθήκη της ανθρώπινης ύπαρξης. Μέσα από το κοινωνείν, οι άνθρωποι δεν παράγουν απλώς αγαθά ή υπηρεσίες, αλλά αναπαράγουν την ίδια την κοινότητά τους, χτίζοντας σχέσεις εμπιστοσύνης και αμοιβαιότητας. Η διαδικασία του κοινωνείν δεν παράγει απλώς συλλογικά αγαθά, αλλά το κυριότερο παράγει νέες κοινωνικές σχέσεις και νέες υποκειμενικότητες.

Σε αυτό το σημείο, η φεμινιστική προσέγγιση της Silvia Federici (2019) προσδίδει τεράστιο αναλυτικό βάθος. Η Federici τονίζει ότι τα Κοινά δεν αφορούν μόνο την παραγωγή, αλλά πρωτίστως την αναπαραγωγή και τη φροντίδα. Το *commoning* εμπεριέχει αναπόφευκτα τη συναισθηματική και υλική υποστήριξη των μελών της κοινότητας. Η αλληλεγγύη, η ακρόαση του άλλου και η αμοιβαία βοήθεια δεν είναι «παράπλευρα» στοιχεία των Κοινών, αλλά η ίδια η ουσία τους. Παράλληλα, ο Σταύρος Σταυρίδης (2016), αναλύοντας τον «Κοινό Χώρο», προειδοποιεί ότι τα γνήσια Κοινά δεν συγκροτούν κλειστές, περικλειστές κοινότητες που υπερασπίζονται τα προνόμιά τους, αλλά κοινότητες σε διαρκή διεύρυνση, ανοιχτές στους νεοεισερχόμενους και στη διαφορετικότητα.

Προς αυτή την κατεύθυνση, η φεμινιστική προσέγγιση της Silvia Federici (2019) αναδεικνύει ότι το κοινωνείν αφορά πρωτίστως την κοινωνική αναπαραγωγή. Σε περιόδους βαθιάς κρίσης, όπως αυτή που βίωσε η Ελλάδα, οι πρακτικές του κοινωνείν (από τις συλλογικές κουζίνες έως τις συνελεύσεις γειτονιάς) υπήρξαν ζωτικής σημασίας για την επιβίωση των ανθρώπων. Μέσα σε αυτές τις διαδικασίες δημιουργήθηκαν νέα πολιτικά υποκείμενα που διεκδίκησαν την αυτονομία τους απέναντι σε ένα καταρρέον κράτος πρόνοιας.

2.2.3 Η Προφορική Ιστορία ως Διαδικασία Κοινωνείν

Εφαρμόζοντας αυτό το θεωρητικό οπλοστάσιο στο πεδίο της Ιστορίας, αντιλαμβανόμαστε ότι οι Ομάδες Προφορικής Ιστορίας (ΟΠΙ) δεν αποτελούν απλώς εργαλεία συγκέντρωσης

ιστορικών δεδομένων. Αντίθετα, η λειτουργία τους συνιστά μια κατεξοχήν πρακτική του κοινωνείου.

Όταν μια ομάδα πολιτών στη διάρκεια της κρίσης αποφασίζει να συγκροτήσει μια ΟΠ, δεν επιχειρεί απλώς να δημιουργήσει ένα τοπικό αρχείο (έναν κοινό πόρο). Η ίδια η διαδικασία, η εκπαίδευση στη λήψη συνεντεύξεων, οι συναντήσεις της ομάδας, η συλλογική απόφαση για το ποιες θεματικές θα ερευνηθούν (π.χ. ανεργία, μετανάστευση, αλληλεγγύη), η προσέγγιση των αφηγητών, η απομαγνητοφώνηση και η διοργάνωση ανοιχτών εκδηλώσεων, είναι η ουσία του κοινωνείου.

Σε αυτή τη συνθήκη, η παραγωγή της ιστορικής γνώσης απο-επαγγελματοποιείται και εκδημοκρατίζεται. Οι συμμετέχοντες (ερευνητές και αφηγητές) συνδέονται με οριζόντιες σχέσεις ισοτιμίας. Η μνήμη και η εμπειρία δεν "εξορύσσονται" από τους ακαδημαϊκούς ιστορικούς για να κλειδωθούν σε πανεπιστημιακές βιβλιοθήκες, αλλά επιστρέφουν στην κοινότητα, ενδυναμώνοντάς την. Συνεπώς, η προφορική ιστορία ως Κοινό δεν είναι μια τελική κατάσταση (ένα ολοκληρωμένο αρχείο), αλλά μια διαρκής, συλλογική και μετασχηματιστική κοινωνική πρακτική που, στα χρόνια της κρίσης, λειτούργησε ως αντίβαρο στην κοινωνική απομόνωση και την απογοήτευση.

2.3 Η Ομότιμη Παραγωγή (P2P) της Ιστορικής Μνήμης

Η συγκρότηση της ιστορίας ως «Κοινό» προϋποθέτει και έναν ριζικά διαφορετικό τρόπο παραγωγής της. Όπως είδαμε, το κοινωνείο αφορά τις κοινωνικές σχέσεις φροντίδας και αλληλεγγύης. Στο οργανωτικό και παραγωγικό επίπεδο, ωστόσο, αυτές οι σχέσεις υλοποιούνται μέσα από το μοντέλο της Ομότιμης Παραγωγής. Σε αυτή την ενότητα, θα εξετάσουμε πώς η θεωρία της ομότιμης παραγωγής ερμηνεύει την οργάνωση των Ομάδων Προφορικής Ιστορίας και πώς η επιστημολογική αρχή της «Μοιρασμένης Αυθεντίας» εκδημοκρατίζει την ίδια την ερευνητική διαδικασία.

2.3.1 Το Μοντέλο της Ομότιμης Παραγωγής Βασισμένης στα Κοινά (CBPP)

Για να κατανοήσουμε την αρχιτεκτονική των Ομάδων Προφορικής Ιστορίας (ΟΠΙ), είναι αναγκαίο να εισάγουμε την έννοια της «Ομότιμης Παραγωγής Βασισμένης στα Κοινά». Ο όρος, που αρχικά εισήχθη από τον Yochai Benkler (2006) για να περιγράψει συνεργατικά εγχειρήματα ανοιχτού κώδικα (όπως η Wikipedia ή το Linux), αναφέρεται σε ένα νέο μοντέλο οικονομικής και κοινωνικής παραγωγής. Σε αυτό το μοντέλο, πολλοί άνθρωποι συνεργάζονται εθελοντικά και αποκεντρωμένα για τη δημιουργία αξίας, χωρίς να βασίζονται σε ιεραρχικές εντολές (Κράτος) ή σε χρηματικά κίνητρα (Αγορά). καθοδηγούμενοι από εγγενή κίνητρα όπως η δημιουργικότητα, η αλληλεγγύη, το αίσθημα του ανήκειν και η προσφορά στην κοινότητα και όχι από χρηματικές αμοιβές.

Οι Bauwens, Kostakis και Pazaitis (2019) διευρύνουν αυτή τη θεωρία, υποστηρίζοντας ότι η ομότιμη (P2P) παραγωγή δεν περιορίζεται στο λογισμικό, αλλά επεκτείνεται σε κάθε μορφή άυλης και υλικής παραγωγής, δημιουργώντας ένα νέο κοινωνικό παράδειγμα. Στο δίκτυο P2P, τα μέλη αλληλεπιδρούν ως «ομότιμοι», έχοντας ίσα δικαιώματα συμμετοχής στη λήψη αποφάσεων και στη συνδιαμόρφωση του τελικού αποτελέσματος. Αυτή η μη ιεραρχική δομή είναι ριζικά διαφορετική από τον παραδοσιακό, κάθετο τρόπο παραγωγής της επίσημης ιστορικής γνώσης, όπου τα πανεπιστημιακά ή κρατικά ιδρύματα κατέχουν το μονοπώλιο της αυθεντίας.

Οι Ομάδες Προφορικής Ιστορίας (ΟΠΙ) αποτελούν την ιδανική εφαρμογή αυτού του μοντέλου στον φυσικό, αστικό χώρο και στο πεδίο της συλλογικής μνήμης. Άνθρωποι με ετερογενή κοινωνικά και εκπαιδευτικά υπόβαθρα (συνταξιούχοι, φοιτητές, άνεργοι, εκπαιδευτικοί) συγκροτούν ένα αποκεντρωμένο δίκτυο. Η παραγωγή του ιστορικού αρχείου «σπάει» σε μικρότερες, διαχειρίσιμες ενότητες (αρθρώματα/modules) που μπορούν να αναληφθούν από διαφορετικούς ομότιμους: κάποιος αναλαμβάνει την ηχογράφιση, κάποιος άλλος (ή και ο ίδιος) την απομαγνητοφώνηση, άλλος την ψηφιακή αρχειοθέτηση και άλλος την οργάνωση της δημόσιας εκδήλωσης. Όλοι συμμετέχουν ως ισότιμοι δημιουργοί, χωρίς σχέσεις εξαρτημένης εργασίας ή ακαδημαϊκής ιεραρχίας.

2.3.2 Ο Εκδημοκρατισμός του Αρχείου και η Σχέση Ερευνητή-Αφηγητή

Η ομότιμη λογική (P2P) δεν περιορίζεται μόνο στην εσωτερική οργάνωση των εθελοντών, αλλά διαπερνά την ίδια την καρδιά της ιστορικής έρευνας: τη συνέντευξη. Στην παραδοσιακή ιστοριογραφία ή την ανθρωπολογία, η σχέση ερευνητή και αφηγητή είναι ασύμμετρη. Ο ακαδημαϊκός ιστορικός κατέχει την «αυθεντία» του ειδικού και χρησιμοποιεί το υποκείμενο απλώς ως ένα «ορυχείο» άντλησης δεδομένων. Η ερμηνεία και η σύνθεση του παρελθόντος παραμένει αυστηρά προνόμιο του ερευνητή.

Η Προφορική Ιστορία ανατρέπει αυτή την ασυμμετρία, ενσωματώνοντας την ομότιμη λογική μέσω αυτού που ο Michael Frisch (1990) ονόμασε «Μοιρασμένη Αυθεντία». Ο Frisch υποστήριξε ότι το ιστορικό νόημα δεν εξάγεται μονομερώς μετά τη συνέντευξη στο γραφείο του ιστορικού, αλλά συν-δημιουργείται την ώρα της συνομιλίας.

- Ο αφηγητής (συνεντευξιζόμενος) φέρει την αυθεντία του βιώματος: είναι ο ειδικός της δικής του ζωής, της μνήμης και των συναισθημάτων του.
- Ο ερευνητής (μέλος της ΟΠΙ) φέρει την αυθεντία της πλαισίωσης: προσφέρει τις ερωτήσεις, το θεωρητικό ενδιαφέρον και την ενεργητική ακρόαση που διευκολύνει την ανάδυση της μνήμης.

Υπό αυτό το πρίσμα, ερευνητής και αφηγητής λειτουργούν ως ομότιμοι. Ο αφηγητής παύει να είναι παθητικό αντικείμενο μελέτης και καθίσταται ενεργό υποκείμενο που αναστοχάζεται και ερμηνεύει το παρελθόν του. Αυτή η διαλεκτική σχέση συνιστά μια ριζοσπαστική πράξη εκδημοκρατισμού της γνώσης.

Εντάσσοντας την προφορική ιστορία στο πλαίσιο της P2P παραγωγής, παρατηρούμε μια ριζική μετατόπιση στην ίδια την επιστημολογία της ιστορικής έρευνας. Στην κλασική ιστοριογραφία, ο ιστορικός λειτουργεί ως ο κεντρικός κόμβος που συλλέγει, ερμηνεύει και "κλειδώνει" την πληροφορία σε ακαδημαϊκά συγγράμματα.

Αντίθετα, στις ΟΠΙ, η ιστορική μνήμη παράγεται ομότιμα. Ο Michael Frisch (1990) έχει περιγράψει τη συνέντευξη προφορικής ιστορίας ως μια διαδικασία "μοιρασμένης αυθεντίας". Ο ερευνητής (συνήν ένα απλό μέλος της κοινότητας χωρίς προηγούμενη ακαδημαϊκή εκπαίδευση) και ο αφηγητής κάθονται μαζί ως ομότιμοι δημιουργοί. Ο αφηγητής παύει να είναι ένα απλό αντικείμενο εξόρυξης πληροφοριών· γίνεται ενεργός συν-παραγωγός της ιστορικής αφήγησης. Στην Ελλάδα της κρίσης, αυτή η ομότιμη πρακτική επέτρεψε σε φωνές που βρίσκονταν στο περιθώριο (άνεργοι, μετανάστες,

επισφαλώς εργαζόμενοι) να ενταχθούν στο ιστορικό αρχείο χωρίς τη διαμεσολάβηση «ειδικών».

2.3.3 Τεχνολογική Διευκόλυνση και Ανοιχτή Πρόσβαση

Το κύκλωμα της Ομότιμης Παραγωγής Βασισμένης στα Κοινά ολοκληρώνεται με τη διανομή του παραγόμενου έργου. Τα αρχεία που συγκροτούνται από τις ΟΠΙ δεν έχουν ως σκοπό να ενισχύσουν τα βιογραφικά ακαδημαϊκών ερευνητών, ούτε να κλειδωθούν σε συνδρομητικές, περικλειστές βάσεις δεδομένων. Αντίθετα, διέπονται από τη φιλοσοφία της Ανοιχτής Πρόσβασης.

Η εξέλιξη των φθηνών ψηφιακών τεχνολογιών (μικρά ψηφιακά καταγραφικά, κάμερες, λογισμικά ανοιχτού κώδικα για απομαγνητοφώνηση) λειτούργησε καταλυτικά, μειώνοντας το κόστος συμμετοχής και επιτρέποντας στους πολίτες να παράγουν αρχεία επαγγελματικών προδιαγραφών. Τα παραγόμενα τεκμήρια, συνοδευόμενα συχνά από άδειες ελεύθερης χρήσης (όπως τα Creative Commons), κατατίθενται σε ψηφιακά αποθετήρια ή παρουσιάζονται σε δημόσιες εκδηλώσεις στις γειτονιές.

Με αυτόν τον τρόπο, το ιστορικό τεκμήριο παραδίδεται πίσω στην κοινότητα, ελεύθερο για περαιτέρω χρήση, ερμηνεία, καλλιτεχνική δημιουργία (π.χ. θέατρο ντοκουμέντο) ή εκπαιδευτική αξιοποίηση. Σε αυτό το τελικό στάδιο, η ομότιμη παραγωγή της ιστορίας επιβεβαιώνει τη φύση της ως γνήσιο «Κοινό»: ένας πλούτος που δημιουργήθηκε από την κοινότητα (μέσω των αφηγήσεων και της εθελοντικής εργασίας) και επιστρέφει στην κοινότητα, ενισχύοντας τους κοινωνικούς δεσμούς και τροφοδοτώντας τη συλλογική αυτογνωσία.

Η ομότιμη παραγωγή της ιστορικής μνήμης διευκολύνθηκε καθοριστικά από την τεχνολογία, η οποία μείωσε δραστικά το κόστος παραγωγής. Ψηφιακά καταγραφικά, κάμερες και λογισμικά ανοιχτού κώδικα για απομαγνητοφώνηση και αρχειοθέτηση έγιναν προσιτά σε απλούς πολίτες και τοπικές ομάδες.

Ωστόσο, το πιο κρίσιμο στοιχείο που καθιστά την ιστορία ένα αληθινό P2P Κοινό είναι η διαχείριση της παραγόμενης γνώσης (Bauwens et al., 2019). Οι ΟΠΙ δεν εμπορευματοποιούν τις συνεντεύξεις τους. Αντίθετα, μέσω ανοιχτών αδειών (όπως τα Creative Commons) ή μέσω τοπικών ψηφιακών και φυσικών αρχείων, επιστρέφουν τον παραγόμενο πλούτο στην κοινότητα. Αυτό δημιουργεί μια "κυκλική οικονομία της μνήμης": η κοινότητα προσφέρει τις εμπειρίες της, η ΟΠΙ τις καταγράφει και τις οργανώνει συνεργατικά, και το τελικό αρχείο παραμένει ανοιχτό και δωρεάν προσβάσιμο, θωρακισμένο απέναντι σε ιδιωτικές περιφράξεις. Έτσι, το τραύμα της κρίσης συλλογικοποιείται, μελετάται και μετασχηματίζεται σε κοινωνική ενδυνάμωση.

2.4 Από τη «Μοιρασμένη Αυθεντία» στην Ιστορία ως Κοινού

Για να ολοκληρωθεί η εννοιολόγηση της ιστορίας ως Κοινού, είναι αναγκαίο να εξεταστεί πώς η ίδια η ιστοριογραφία και ειδικότερα η Δημόσια και Προφορική Ιστορία έχει αναστοχαστεί πάνω στις πρακτικές της. Η μετάβαση από το παραδοσιακό μοντέλο της περικλειστής ακαδημαϊκής γνώσης στο μοντέλο της «Ιστορίας ως Κοινού» εκκινεί από μια θεμελιώδη επιστημολογική τομή: την αμφισβήτηση του μονοπωλίου της ιστορικής αυθεντίας.

2.4.1 Η Μοιρασμένη Αυθεντία ως Πράξη Κοινωνείν

Το θεωρητικό θεμέλιο για τον εκδημοκρατισμό της ιστορικής παραγωγής τέθηκε από τον ιστορικό Michael Frisch (1990) με την εισαγωγή της έννοιας της «Μοιρασμένης Αυθεντίας». Στην κλασική ιστοριογραφία, ο ιστορικός προσέγγιζε τις πηγές (ή τους ανθρώπους) αποκλειστικά ως εξορύξιμα δεδομένα, διατηρώντας ο ίδιος το απόλυτο προνόμιο της ερμηνείας. Ο Frisch ανέτρεψε αυτή την οπτική, υποστηρίζοντας ότι κατά τη διάρκεια μιας συνέντευξης προφορικής ιστορίας, η αυθεντία δεν ανήκει αποκλειστικά στον ερευνητή, αλλά μοιράζεται μεταξύ του ερευνητή και του αφηγητή.

Η συνέντευξη μετατρέπεται σε έναν χώρο συν-δημιουργίας, όπου η ακαδημαϊκή μεθοδολογία συναντά τη βιωματική ερμηνεία του υποκειμένου. Αυτή η διαδικασία αποτελεί στην ουσία της μια μορφή *commoning*: μια οριζόντια κοινωνική σχέση όπου δύο ή περισσότερα άτομα παράγουν από κοινού νοήματα, χωρίς ιεραρχική υποταγή του ενός στον άλλον (Corbett & Miller, 2006).

2.4.2 Η Ανάδυση της Ιστορίας ως Κοινό στη Δημόσια Ιστορία

Καθώς η προφορική και η δημόσια ιστορία εξελίσσονταν μεθοδολογικά, η πρακτική της «μοιρασμένης αυθεντίας» άρχισε σταδιακά να ξεφεύγει από τα στενά όρια της μεμονωμένης συνέντευξης και να μετεξελίσσεται σε ένα ευρύτερο δομικό αίτημα. Η αναγνώριση ότι το υποκείμενο συν-διαμορφώνει το ιστορικό αφήγημα οδήγησε αναπόφευκτα στη ρητή διατύπωση του αιτήματος για την ιστορία ως Κοινό. Η μετάβαση αυτή σηματοδοτεί την επέκταση της ομότιμης λογικής από το επίπεδο της παραγωγής (τη στιγμή της συνέντευξης) στο επίπεδο της συνολικής διαχείρισης, κυριότητας και χωρικής εγγραφής του ιστορικού αποθέματος.

Στο ριζοσπαστικό ρεύμα της αμερικανικής και ευρωπαϊκής δημόσιας ιστορίας, το ιστορικό παρελθόν έπαψε να αντιμετωπίζεται ως ένα ουδέτερο ακαδημαϊκό αντικείμενο και επαναπροσδιορίστηκε ως πεδίο κοινωνικού ανταγωνισμού. Μελετητές, αρχειονόμοι και ακτιβιστές, όπως ο Chris Carlsson (2019), υποστήριζαν ανοιχτά και προγραμματικά μια θεμελιώδη οντολογική παραδοχή: «κανείς δεν κατέχει την ιστορία». Βάσει αυτής της αρχής, η ιστορική μνήμη μιας κοινότητας, οι αγώνες της εργατικής τάξης, η εξέλιξη του αστικού τοπίου, οι αντιστάσεις των περιθωριοποιημένων ομάδων, δεν νοείται να θεωρείται ιδιωτική ιδιοκτησία (προστατευμένη από πνευματικά δικαιώματα), ούτε να ελέγχεται αποκλειστικά από συγκεντρωτικούς κρατικούς θεσμούς που λειτουργούν ως "θυρωροί" (gatekeepers) της μνήμης. Αντίθετα, η Ιστορία πρέπει να αναγνωριστεί και να διαφυλαχθεί ως ένας κοινός, ανοιχτός χώρος, ο οποίος παραμένει διαρκώς προσβάσιμος, επεξεργάσιμος και διαμορφώσιμος από όλους τους πολίτες.

Η τάση αυτή προς τον ανοιχτό, συνεργατικό χαρακτήρα της ιστορικής έρευνας θεσμοποιήθηκε εν μέρει από μεγάλες επιστημονικές ενώσεις, όπως το Εθνικό Συμβούλιο Δημόσιας Ιστορίας των ΗΠΑ (NCPH). Η δημιουργία του ψηφιακού δικτύου *The Public History Commons* από το NCPH αποτέλεσε ένα σημαντικό βήμα, καθώς προώθησε θεσμικά την ιδέα ότι η ιστορική έρευνα δεν είναι ανταγωνιστικό εμπόρευμα, αλλά ένα συνεργατικό αγαθό ανοιχτής πρόσβασης, στο οποίο ακαδημαϊκοί και απλοί πολίτες μπορούν να συνομιλούν ισότιμα.

Ωστόσο, η ριζοσπαστική αντίληψη του History Commons πηγαίνει πολύ πιο πέρα από την απλή ψηφιακή ανοιχτότητα. Όπως αναδεικνύεται μέσα από τη συνομιλία της Δημόσιας

Ιστορίας με την πολιτική θεωρία, και ειδικότερα με το έργο στοχαστών όπως ο Peter Linebaugh (2008) και η Silvia Federici (2019), η παραγωγή της Ιστορίας από τα κάτω αποτελεί πρωταρχική πράξη υπεράσπισης των ίδιων των Κοινών. Στον σύγχρονο καπιταλισμό, η υφαρπαγή του χώρου και του χρόνου συνοδεύεται συχνά από μια επιβεβλημένη «καπιταλιστική λήθη» μια διαδικασία όπου η συλλογική μνήμη της αντίστασης και της αλληλεγγύης σβήνεται, προκειμένου να εμπεδωθεί η αποξένωση και η ιδιωτικοποίηση.

Υπό αυτό το πρίσμα, η συγκρότηση των Ιστορικών Κοινών δεν είναι απλώς μια αρχειακή πρακτική, αλλά μια πράξη ριζοσπαστικής κοινωνικής αναπαραγωγής. Όπως η Federici υπογραμμίζει τη σημασία της φροντίδας για την επιβίωση της κοινότητας, έτσι και η συλλογική διάσωση της μνήμης των «από τα κάτω» λειτουργεί ως πνευματική φροντίδα και ανάχωμα απέναντι στη λήθη. Το *History Commons*, τελικά, λειτουργεί ως ο κοινός τόπος όπου τα υποκείμενα συναντιούνται, αναγνωρίζουν τα κοινά τους τραύματα και συνδέουν τους παρελθοντικούς αγώνες με τις διεκδικήσεις του παρόντος, δημιουργώντας μια αδιάσπαστη συνέχεια αλληλεγγύης και νοήματος.

2.4.3 Το Ελληνικό Πλαίσιο: Η Κρίση ως Καταλύτης και η Προφορική Ιστορία ως Κοινωνικό Κίνημα

Η εννοιολόγηση της ιστορίας ως Κοινού, όπως αναπτύχθηκε στα προηγούμενα υποκεφάλαια, δεν βρήκε εφαρμογή στην Ελλάδα ως ένα απλό θεωρητικό πείραμα ή ως μια φυσιολογική ακαδημαϊκή μετεξέλιξη. Αντιθέτως, γεννήθηκε οργανικά και βίαια μέσα από τη μήτρα της βαθιάς κοινωνικής και οικονομικής κρίσης (2010 και εξής). Για να κατανοήσουμε τη σύνδεση μεταξύ του δικτύου των Ομάδων Προφορικής Ιστορίας (ΟΠΙ) και της κρίσης, πρέπει να αντιληφθούμε το μέγεθος του ρήγματος που αυτή προκάλεσε στον κοινωνικό ιστό.

Όπως αναλύει διεξοδικά η ανθρωπολόγος Riki Van Boeschoten (2015), η κρίση δεν περιορίστηκε στη δραματική πτώση του βιοτικού επιπέδου. Υπήρξε, ταυτόχρονα, μια βαθύτατη κρίση *νοήματος* και *εκπροσώπησης*. Οι κυρίαρχες αφηγήσεις που παρήγαγαν οι θεσμοί (το κράτος, τα ΜΜΕ, οι διεθνείς οργανισμοί) εστίασαν σε μια ρητορική ηθικού πανικού και συλλογικής ενοχής («μαζί τα φάγαμε»), επιχειρώντας να μεταφέρουν την ευθύνη της συστημικής αποτυχίας στους ώμους των απλών πολιτών. Απέναντι σε αυτόν τον καταγιγισμό απαξίωσης, τα άτομα που έχασαν τις δουλειές τους, τα σπίτια τους ή βίωσαν την επισφάλεια, ένιωσαν ιστορικά βουβά και αόρατα. Η επίσημη «Ιστορία» (ακόμη και η δημοσιογραφική της μορφή) γράφονταν ερήμην τους.

Σε αυτό ακριβώς το ασφυκτικό περιβάλλον, η δημιουργία των ΟΠΙ δεν ήταν μια ψυχαγωγική ενασχόληση με το παρελθόν, αλλά μια επιτακτική πράξη πολιτικής και κοινωνικής αντίστασης. Όπως παρατηρεί η Van Boeschoten, η προφορική ιστορία αποτέλεσε ένα κρίσιμο, αυτο-οργανωμένο εργαλείο στα χέρια των ίδιων των πολιτών για να διαχειριστούν το τραύμα τους. Στρεφόμενοι στη μεθοδολογία της προφορικής ιστορίας, οι συμμετέχοντες στις ΟΠΙ διεκδίκησαν το δικαίωμα να αρθρώσουν τον δικό τους αντίλογο, τη δική τους «ιστορία από τα κάτω», απέναντι στο κυρίαρχο αφήγημα.

Η σύνδεση των ΟΠΙ με την κρίση εντοπίζεται σε τρία βασικά επίπεδα κοινοτικής ενδυνάμωσης: Πρώτον, η συλλογικοποίηση του ατομικού βιώματος: Μέσα από τις

συνεντεύξεις, οι άνθρωποι διαπίστωσαν ότι τα προβλήματά τους (η ανεργία, η χρεοκοπία, η μετανάστευση των παιδιών) δεν ήταν ατομικές αποτυχίες, αλλά αποτέλεσμα δομικών συνθηκών. Αυτό απάλλαξε τα υποκείμενα από την ενοχή. Δεύτερον, η άντληση ανθεκτικότητας από το παρελθόν: Μέσα στο σοκ των Μνημονίων, οι ΟΠΙ στράφηκαν στην καταγραφή μαρτυριών από παλαιότερες περιόδους κρίσης (όπως η Κατοχή, ο Εμφύλιος ή η φτώχεια της δεκαετίας του '50). Η σύνδεση του παροντικού τραύματος με το παρελθοντικό βίωμα δημιούργησε ένα αίσθημα ιστορικής συνέχειας: η κοινότητα συνειδητοποίησε ότι έχει ξαναβιώσει καταστροφές και έχει επιβιώσει χάρη στην αλληλεγγύη. Τρίτον, η συγκρότηση δικτύων φροντίδας: Όπως τόνιζε η ιστορικός Τασούλα Βερβενιώτη, κεντρική φιγούρα στη δημιουργία του Δικτύου, η προφορική ιστορία εξελίχθηκε σε *κοινωνικό κίνημα*. Οι συναντήσεις των ΟΠΙ λειτουργούσαν ως δίκτυα αλληλοϋποστήριξης, ισάξια με τα κοινωνικά ιατρεία ή τις συλλογικές κουζίνες της εποχής. Αν εκείνα προστάτευαν τη βιολογική επιβίωση, οι ΟΠΙ προστάτευαν την ψυχική επιβίωση, τη μνήμη και την αξιοπρέπεια.

Υπό αυτό το πρίσμα, στην Ελλάδα της κρίσης, οι πολίτες πήραν τη «Μοιρασμένη Αυθεντία» του Frisch και την έκαναν μαζική πρακτική του δρόμου. Παράγοντας οι ίδιοι την ιστορία τους και διαθέτοντας το αρχείο τους ελεύθερα στις τοπικές κοινωνίες, απέδειξαν εμπράκτως ότι η Ιστορία, όταν δεν περιφράσσεται από τους ειδικούς, μπορεί να λειτουργήσει ως ένα γνήσιο, θεραπευτικό και χειραφετητικό Κοινό.

Στο κεφάλαιο που ακολουθεί, η εστίαση μεταφέρεται από το αφηρημένο εννοιολογικό σχήμα στο συγκεκριμένο εμπειρικό πεδίο της ελληνικής κρίσης. Θα εξεταστεί πώς το Δίκτυο των Ομάδων Προφορικής Ιστορίας (ΟΠΙ), γεννημένο μέσα από την κοινωνική αναγκαιότητα της περιόδου 2011-2012, ενσάρκωσε αυτές τις αρχές, μετατρέποντας τη θεωρία των Κοινών σε ζωντανή οργανωτική πρακτική στις γειτονίες της Αθήνας και της περιφέρειας

Κεφάλαιο 3: Οι Ομάδες Προφορικής Ιστορίας (ΟΠΙ) στην Ελλάδα

Στο παρόν κεφάλαιο μεταβαίνουμε από τη θεωρητική διερεύνηση των «Κοινών» στην έμπρακτη εφαρμογή τους στο πεδίο της κοινωνικής μνήμης, εξετάζοντας την περίπτωση των Ομάδων Προφορικής Ιστορίας (ΟΠΙ) στην Ελλάδα. Σκοπός του κεφαλαίου είναι να χαρτογραφήσει την ανάδυση, την οργανωτική δομή και τη δημόσια δράση αυτών των συλλογικοτήτων. Προκειμένου να απαντηθεί το κεντρικό ερευνητικό ερώτημα σχετικά με το πώς η ιστορία μετασχηματίζεται σε συλλογικό αγαθό ενδυνάμωσης, το κεφάλαιο εξετάζει αρχικά την εμφάνιση των ΟΠΙ μέσα στα χρόνια της κρίσης, ως άμεση συνέχεια των κινημάτων αυτοοργάνωσης. Στη συνέχεια, αναλύεται η εσωτερική, αντι-ιεραρχική τους λειτουργία (ανοιχτές συνελεύσεις, συμμετοχικές ομάδες εργασίας), η οποία τεκμηριώνεται ως η ενσάρκωση της πρακτικής του «κοινωνείν». Τέλος, διερευνάται η δημόσια διάχυση του παραγόμενου αρχείου μέσω των «Γιορτών Προφορικής Ιστορίας», αποδεικνύοντας πώς το ιστορικό τεκμήριο δεν ιδιωτικοποιείται, αλλά επιστρέφει στην κοινότητα ως αντίδωρο. Μέσα από αυτή την ανάλυση, το κεφάλαιο συνδέει τη θεωρία με την πράξη και προετοιμάζει το έδαφος για την εθνογραφική μελέτη περίπτωσης της ΟΠΙ Βόλου που ακολουθεί.

Προτού προχωρήσουμε στην ανάλυση, κρίνεται σκόπιμο να διευκρινιστεί η προέλευση των εμπειρικών στοιχείων του παρόντος κεφαλαίου. Η χαρτογράφηση της δομής, της εξάπλωσης και της λειτουργίας των ΟΠΙ και του Δικτύου τους (ΟΠΙΣ) βασίζεται σε συνδυασμό πηγών: αφενός στη διαθέσιμη σχετική βιβλιογραφία (Βερβενιώτη, 2013, 2018, Βαν Μπούσχότεν, 2015), αφετέρου στα δημόσια διαθέσιμα κείμενα αρχών και πρακτικών του ίδιου του Δικτύου ΟΠΙ, αλλά και στην προκαταρκτική προσωπική παρατήρηση στο πεδίο, η οποία προετοίμασε την κυρίως εθνογραφική έρευνα που ακολουθεί.

3.1 Ιστορική αναδρομή: Η εμφάνιση των ΟΠΙ στα χρόνια της κρίσης

Η εμφάνιση των Ομάδων Προφορικής Ιστορίας (ΟΠΙ) στον ελληνικό δημόσιο χώρο δεν υπήρξε ένα τυχαίο πολιτιστικό συμβάν, αλλά ένα δομικό φαινόμενο άμεσα συνυφασμένο με τη συγκυρία της οικονομικής κρίσης. Η χρονική αφετηρία τους εντοπίζεται στην περίοδο 2011-2012, μια περίοδο που χαρακτηρίστηκε από την κορύφωση της κοινωνικής διαμαρτυρίας (Κίνημα των Πλατειών), την κατάρρευση των παραδοσιακών πολιτικών βεβαιοτήτων και την αναζήτηση νέων μορφών συλλογικής έκφρασης σε επίπεδο γειτονιάς.

3.1.1 Η Γένεση: Το Παράδειγμα της Ομάδας Προφορικής Ιστορίας Κυψέλης (ΟΠΙΚ)

Η «μήτρα» του εγχειρήματος υπήρξε η Κυψέλη, μία από τις πιο πυκνοκατοικημένες και πολυπολιτισμικές περιοχές της Αθήνας. Το 2011, μια ομάδα αρχιτεκτόνων και πολεοδόμων, στο πλαίσιο της ομάδας «Μόνιμοι Κάτοικοι Κυψέλης», ξεκίνησε μια προσπάθεια καταγραφής του κτιριακού αποθέματος της περιοχής, εστιάζοντας στα εγκαταλελειμμένα κτίρια και τις μεταβολές του αστικού τοπίου. Κατά τη διάρκεια της

έρευνας, ωστόσο, έγινε αντιληπτό ότι η ιστορία των κτιρίων δεν μπορούσε να διαχωριστεί από τις ιστορίες των ανθρώπων που τα κατοικούσαν (Βερβενιώτη, 2013).

Την καθοριστική ώθηση έδωσε η ιστορικός Τασούλα Βερβενιώτη, η οποία πρότεινε τη μεθοδολογική στροφή προς την Προφορική Ιστορία. Αντί να μιλούν οι ειδικοί για τη γειτονιά, η γειτονιά θα μιλούσε για τον εαυτό της. Τον Οκτώβριο του 2011 ξεκίνησε το πρώτο σεμινάριο εκπαίδευσης στην προφορική ιστορία, στο οποίο συμμετείχαν περίπου 30 εθελοντές κάτοικοι. Το σεμινάριο αυτό δεν είχε ακαδημαϊκό χαρακτήρα με την έννοια της από έδρας διδασκαλίας, αλλά λειτουργούσε ως εργαστήριο, όπου οι πολίτες μάθαιναν τις τεχνικές της συνέντευξης, τη χρήση των ψηφιακών καταγραφικών και τους κανόνες δεοντολογίας.

Η συγκρότηση της Ομάδας Προφορικής Ιστορίας Κυψέλης (ΟΠΙΚ) αποτέλεσε το πρότυπο. Η πρώτη δημόσια παρουσίαση του έργου της το 2012, με θέμα τη ζωή στην Κυψέλη από τον Μεσοπόλεμο έως σήμερα, προκάλεσε αίσθηση. Η μαζική προσέλευση του κόσμου κατέδειξε ότι υπήρχε μια λανθάνουσα αλλά ισχυρή κοινωνική ανάγκη: οι άνθρωποι, εν μέσω της αβεβαιότητας των Μνημονίων, ήθελαν να ακούσουν και να αφηγηθούν ιστορίες που επιβεβαίωναν τη συνέχεια της ύπαρξής τους στον χρόνο (Papathanasiou, 2015).

3.1.2 Η Δυναμική της Εξάπλωσης: Το Μοντέλο των Σεμιναρίων

Η επιτυχία της ΟΠΙΚ λειτούργησε πολλαπλασιαστικά. Το μοντέλο ήταν απλό, αναπαραγώγιμο και χαμηλού κόστους, βασισμένο πλήρως στην εθελοντική εργασία και την ομότιμη παραγωγή. Πολύ σύντομα, πολίτες από άλλες περιοχές ζήτησαν τεχνογνωσία για να φτιάξουν τις δικές τους ομάδες.

Η εξάπλωση βασίστηκε στον μηχανισμό των δωρεάν σεμιναρίων. Μέλη της πρώτης ομάδας και συντονιστές ιστορικοί μετέφεραν την τεχνογνωσία σε νέες γειτονιές. Μέσα σε μια τριετία (2012-2015), δημιουργήθηκαν ΟΠΙ σε κομβικές γειτονιές της Αθήνας:

- ΟΠΙ Δήμου Ζωγράφου: Εστίασε στη σχέση της περιοχής με το Πανεπιστήμιο και την Αντίσταση.
- ΟΠΙ Νέας Ιωνίας: Με κεντρικό άξονα τη μικρασιατική προσφυγική μνήμη και τη βιομηχανική κληρονομιά.
- ΟΠΙ Χαλανδρίου: Με έμφαση στον μετασχηματισμό του προαστίου και την Κατοχή.
- ΟΠΙ Αθήνας (ΟΠΙΑ): Που κάλυψε το ευρύτερο κέντρο.

Παράλληλα, το κίνημα αποκεντρώθηκε. Ομάδες δημιουργήθηκαν στον Βόλο (ΟΠΙΒΟ), στη Χίο, στην Κέρκυρα και την Κρήτη. Όπως παρατηρεί η Van Boeschoten (2015), η ταχύτητα αυτής της εξάπλωσης αποδεικνύει ότι η προφορική ιστορία λειτούργησε ως «αντίδοτο» στην κρίση. Οι πολίτες έβρισκαν στις ομάδες αυτές έναν χώρο κοινωνικοποίησης που δεν απαιτούσε χρήματα, αλλά κατέθετε ψυχή και μνήμη, αναπληρώνοντας το κενό που άφησε η υποχώρηση του κοινωνικού κράτους και η διάλυση της κοινωνικής συνοχής.

3.1.3 Η Συγκρότηση του Δικτύου (OPIS): Μια Δομή χωρίς Κέντρο

Καθώς οι ομάδες πληθύνονταν, προέκυψε η ανάγκη συντονισμού. Το 2013-2014 άρχισαν οι διεργασίες για τη δημιουργία ενός κοινού οργάνου, το οποίο όμως έπρεπε να σεβαστεί την αυτονομία της κάθε ομάδας. Έτσι προέκυψε το Δίκτυο Ομάδων Προφορικής Ιστορίας (ΟΠΙ).

Η οργανωτική δομή του Δικτύου είναι χαρακτηριστική της λογικής των Κοινών.

1. Απουσία Νομικής Προσωπικότητας: Το Δίκτυο δεν είναι ΜΚΟ, ούτε σωματείο με πρόεδρο και ΔΣ. Είναι μια άτυπη σύμπραξη αυτόνομων ομάδων.
2. Οριζόντια Λήψη Αποφάσεων: Οι αποφάσεις λαμβάνονται στη Συντονιστική Επιτροπή, όπου κάθε τοπική ομάδα στέλνει εκπροσώπους (συνήθως εναλλασσόμενους), και λειτουργεί με τη μέθοδο της συναίνεσης.
3. Κοινές Αρχές: Όλες οι ομάδες που εντάσσονται στο Δίκτυο δεσμεύονται από ένα κοινό πλαίσιο δεοντολογίας (σεβασμός στον αφηγητή, μη εμπορευματοποίηση του υλικού) και κοινές τεχνικές προδιαγραφές αρχειοθέτησης.

Αυτή η δομή επέτρεψε στις ΟΠΙ να αποφύγουν την γραφειοκρατικοποίηση και τον κρατικό έλεγχο. Διατήρησαν τον χαρακτήρα του κινήματος βάσης, επιτρέποντας στην ιστορική έρευνα να παραμείνει στα χέρια των πολιτών. Η εξέλιξη του Δικτύου αποδεικνύει ότι η «Ιστορία ως Κοινό» δεν είναι απλώς μια θεωρητική κατασκευή, αλλά μια βιώσιμη οργανωτική πρακτική που άντεξε στον χρόνο, ακόμα και όταν η πρώτη οξύτητα της κρίσης άρχισε να υποχωρεί.

3.2 Οργανωτική Δομή και Λειτουργία: Η «Κουζίνα» της Ιστορίας

Για την κατανόηση αυτού του οργανωτικού μετασχηματισμού, είναι απαραίτητο να βασιστούμε σε έναν περιεκτικό ορισμό των Κοινών. Στη σύγχρονη βιβλιογραφία, τα Κοινά δεν νοούνται απλώς ως ένας αδέσποτος πόρος, αλλά ως ένα αδιάσπαστο τρίπτυχο: συνίστανται στο ίδιο το *κοινό αγαθό* (στην περίπτωσή μας, το ιστορικό αρχείο και η συλλογική μνήμη), στην *κοινότητα* των ανθρώπων που το περιβάλλει, και, κυρίως, στη διαδικασία παραγωγής, διαχείρισης και μοιράσματος του από την κοινότητα με ισότιμους όρους, δημοκρατική οργάνωση και σκοπό το συλλογικό όφελος (Bollier & Helfrich, 2015). Οι ΟΠΙ ενσαρκώνουν ακριβώς αυτό το τρίπτυχο. Αν η Προφορική Ιστορία είναι το «πιάτο» που προσφέρεται στην κοινωνία, η οργανωτική δομή των ΟΠΙ είναι η «κουζίνα» όπου αυτό προετοιμάζεται. Η λειτουργία των ομάδων αυτών αποτελεί μια ριζοσπαστική καινοτομία στο πεδίο της δημόσιας ιστορίας, καθώς υιοθετεί πλήρως τις αρχές της άμεσης δημοκρατίας και της αυτοδιαχείρισης. Σε αντίθεση με τις κάθετες δομές των ακαδημαϊκών ιδρυμάτων ή των ΜΚΟ, οι ΟΠΙ λειτουργούν ως «κοινότητες πρακτικής», όπου η γνώση, η ευθύνη και η εξουσία διαμοιράζονται ισότιμα.

3.2.1 Η Ανοιχτή Συνέλευση ως Κυρίαρχο Όργανο

Ο πυρήνας της λήψης αποφάσεων σε κάθε Ομάδα Προφορικής Ιστορίας είναι η Ολομέλεια ή Γενική Συνέλευση. Η συνέλευση αυτή είναι ανοιχτή σε όλα τα μέλη, παλαιά και νέα, και συνέρχεται σε τακτά χρονικά διαστήματα (συνήθως κάθε 15 ημέρες ή μία φορά τον μήνα).

Η λειτουργία της συνέλευσης διέπεται από συγκεκριμένους άγραφους αλλά ισχυρούς κανόνες, οι οποίοι αντλούν την καταγωγή τους από τις διαδικασίες των πλατειών του 2011:

1. Οριζοντιότητα: Δεν υπάρχει πρόεδρος, γραμματέας ή διευθυντής που δίνει εντολές. Υπάρχει μόνο ο ρόλος του συντονιστή της συζήτησης, ο οποίος εναλλάσσεται σε κάθε συνάντηση, ώστε να αποφεύγεται η συσσώρευση άτυπης εξουσίας σε συγκεκριμένα πρόσωπα.
2. Συναίνεση : Οι αποφάσεις (π.χ. ποιο θεματικό άξονα θα ερευνήσουμε φέτος, πού θα γίνει η επόμενη εκδήλωση) δεν λαμβάνονται με απλή πλειοψηφία που «καταπίνει» τη μειοψηφία. Αντίθετα, επιδιώκεται η σύνθεση των απόψεων μέχρι να βρεθεί μια κοινά αποδεκτή λύση. Αυτή η διαδικασία είναι χρονοβόρα, αλλά διασφαλίζει τη συνοχή της ομάδας (Prentoulis & Thomassen, 2013).
3. Ομάδες Εργασίας: Για να είναι λειτουργική η ομάδα και να μην αναλώνεται σε ατέρμονες συζητήσεις, δημιουργούνται επιμέρους ομάδες εργασίας (π.χ. Ομάδα Αρχείου, Ομάδα Τεχνικής Υποστήριξης, Ομάδα Εκδηλώσεων). Αυτές οι ομάδες έχουν εκτελεστικό χαρακτήρα, αναλαμβάνουν συγκεκριμένα tasks, αλλά λογοδοτούν πάντα στην Ολομέλεια.

Αυτή η δομή αποδεικνύει ότι η συνέλευση δεν είναι απλώς ένα διοικητικό εργαλείο, αλλά ο κατεξοχήν χώρος όπου ασκείται το κοινωνείν. Σύμφωνα με τους Bollier & Helfrich (2015), το κοινωνείν ορίζεται ως η αδιάκοπη κοινωνική πρακτική μέσα από την οποία μια κοινότητα θεσπίζει τους δικούς της κανόνες, αυτο-κυβερνάται και επιλύει τις συγκρούσεις της έξω από τις ιεραρχίες του Κράτους ή τις συναλλαγές της Αγοράς. Στις ΟΠΙ, το κοινωνείν είναι η ίδια η πράξη του "συζητάμε και αποφασίζουμε οριζόντια", η οποία παράγει και συντηρεί την κοινότητα.

3.2.2 Η Εκπαίδευση ως Κοινός Πόρος: Τα Σεμινάρια

Ένα από τα κρισιμότερα ερωτήματα που κλήθηκαν να απαντήσουν οι ΟΠΙ ήταν: «*Πώς μπορεί ένας ερασιτέχνης να παράγει έγκυρη ιστορία;*». Η απάντηση δόθηκε μέσω της θεσμοθέτησης των δωρεάν εκπαιδευτικών σεμιναρίων.

Η γνώση της ιστορικής μεθοδολογίας έπαψε να είναι προνόμιο των πανεπιστημιακών εδρών και μετατράπηκε σε «ανοιχτό λογισμικό». Τα σεμινάρια, που συνήθως διαρκούν αρκετές εβδομάδες, διδάσκουν:

- Τεχνικές Συνέντευξης: Πώς κάνουμε ερωτήσεις χωρίς να κατευθύνουμε τον αφηγητή, πώς διαχειριζόμαστε τη σιωπή ή το κλάμα, πώς χτίζουμε σχέση εμπιστοσύνης.
- Χειρισμό Εξοπλισμού: Χρήση ψηφιακών καταγραφικών ήχου και εικόνας.
- Δεοντολογία και Αρχαιοθήκη: Ζητήματα πνευματικών δικαιωμάτων, προστασίας προσωπικών δεδομένων και οργάνωσης του υλικού.

Το σημαντικότερο στοιχείο είναι ότι η εκπαίδευση λειτουργεί αλυσιδωτά. Τα παλαιότερα μέλη εκπαιδεύουν τα νεότερα. Έτσι, η τεχνογνωσία παραμένει κτήμα της ομάδας και δεν εξαρτάται από κάποιον εξωτερικό «ειδικό». Αυτή η διαδικασία απομυθοποιεί την

ιστορική έρευνα και ενδυναμώνει τους πολίτες, δίνοντάς τους την αυτοπεποίθηση του ερευνητή (Thompson, 2000).

3.2.3 Η Διαχείριση των Υλικών Πόρων

Ως αυτοοργανωμένες δομές, οι ΟΠΙ δεν λαμβάνουν κρατική επιχορήγηση (ΕΣΠΑ, Υπουργείο Πολιτισμού), ούτε χρηματοδότηση από ιδιωτικά ιδρύματα, προκειμένου να διαφυλάξουν την πλήρη αυτονομία τους. Οι περιορισμένοι οικονομικοί πόροι που απαιτούνται προέρχονται αποκλειστικά από την αυτοχρηματοδότηση (προαιρετικές συνδρομές των μελών) ή από τα έσοδα εκδηλώσεων (π.χ. πώληση ημερολογίων, κουτί ελεύθερης συνεισφοράς).

Με αυτούς τους πόρους αγοράζεται ο κοινός εξοπλισμός (καταγραφικά ήχου, κάμερες, τρίποδα, σκληροί δίσκοι). Ο εξοπλισμός αυτός αποτελεί κυριολεκτικά «κοινή ιδιοκτησία». Δεν ανήκει σε κανέναν ατομικά, αλλά είναι διαθέσιμος σε όποιο μέλος τον χρειάζεται για να πραγματοποιήσει συνέντευξη, βάσει ενός προγράμματος δανεισμού. Η διαχείριση αυτού του κοινού υλικού πόρου απαιτεί υψηλό αίσθημα ευθύνης και εμπιστοσύνης, στοιχεία που καλλιεργούνται μέσα από τη συλλογική δράση (Ostrom, 1990). Εδώ παρατηρούμε την έμπρακτη εφαρμογή βασικών «αρχών σχεδιασμού» που έθεσε η Ε. Ostrom για τη βιώσιμη διαχείριση των κοινών. Συγκεκριμένα, οι ΟΠΙ εφαρμόζουν τη συμμετοχή στη λήψη συλλογικών αποφάσεων (όσοι χρησιμοποιούν τον εξοπλισμό μπορούν να συμμετέχουν στη συνέλευση που ορίζει τους κανόνες δανεισμού του) και την αυτο-παρακολούθηση, καθώς η ίδια η κοινότητα ελέγχει την ορθή χρήση των πόρων της χωρίς την ανάγκη εξωτερικών ελεγκτών ή διοικητών.

3.2.4 Το Ηθικό Συμβόλαιο: Το Παραχωρητήριο

Η πιο ευαίσθητη πτυχή της λειτουργίας των ΟΠΙ αφορά τη σχέση με τον αφηγητή. Εδώ η θεωρία της «Μοιρασμένης Αυθεντίας» (Frisch, 1990) αποκτά νομική και ηθική υπόσταση μέσω του Συμφωνητικού Παραχώρησης (Παραχωρητήριο).

Πριν ή μετά τη συνέντευξη, ο αφηγητής υπογράφει ένα έγγραφο με το οποίο παραχωρεί τη χρήση της συνέντευξής του στην Ομάδα για ερευνητικούς, εκπαιδευτικούς και πολιτιστικούς σκοπούς. Ωστόσο, σε αντίθεση με τις εμπορικές συμβάσεις copyright, το παραχωρητήριο αυτό δίνει τον τελικό έλεγχο στον αφηγητή:

- Μπορεί να επιλέξει να παραμείνει ανώνυμος.
- Μπορεί να θέσει χρονικό περιορισμό σε τμήματα της συνέντευξης για ορισμένα χρόνια (π.χ. αν αναφέρεται σε εν ζωή πρόσωπα).
- Μπορεί να απαγορεύσει τη χρήση της στο διαδίκτυο, επιτρέποντας μόνο τη φυσική ακρόαση στο αρχείο.

Το παραχωρητήριο δεν είναι απλώς γραφειοκρατία. Είναι η εγγύηση ότι η ιστορία του δεν θα γίνει αντικείμενο εκμετάλλευσης. Η ΟΠΙ λειτουργεί ως θεματοφύλακας της μνήμης, όχι ως ιδιοκτήτης της.

Συνοψίζοντας, η οργανωτική δομή των ΟΠΙ αποδεικνύει ότι η μορφή είναι το περιεχόμενο. Δεν θα μπορούσε να παραχθεί μια «Ιστορία από τα Κάτω» με οργανωτικές

δομές «από τα Πάνω». Η οριζοντιότητα, η συναίνεση και η κοινή χρήση των μέσων παραγωγής είναι τα συστατικά που μετατρέπουν την προφορική ιστορία σε ένα ζωντανό Κοινό.

3.3 Το Παραγόμενο Αρχείο και η Διάχυση στο Κοινό: Οι Γιορτές Προφορικής Ιστορίας

Η διαδικασία παραγωγής της Προφορικής Ιστορίας ως «Κοινού» δεν ολοκληρώνεται με τη συλλογή και την αρχειοθέτηση των συνεντεύξεων. Σύμφωνα με τη θεωρία των Κοινών (Bollier & Helfrich, 2015), ένας πόρος μετατρέπεται πραγματικά σε κοινό αγαθό μόνο όταν είναι προσβάσιμος και, κυρίως, όταν η αξία που παράγεται από αυτόν επιστρέφει στην κοινότητα που τον δημιουργεί. Στην περίπτωση των Ομάδων Προφορικής Ιστορίας (ΟΠΙ), αυτή η «επιστροφή» λαμβάνει χώρα μέσα από τις δημόσιες εκδηλώσεις, οι οποίες εύστοχα ονομάστηκαν «Γιορτές Προφορικής Ιστορίας».

3.3.1 Το Αρχείο ως «Ανοιχτή Πηγή»

Πριν φτάσουμε στη δημόσια παρουσίαση, μεσολαβεί η κρίσιμη διαδικασία της αρχειοθέτησης. Σε αντίθεση με τα κρατικά ή ακαδημαϊκά αρχεία, τα οποία συχνά διέπονται από αυστηρούς κανόνες πρόσβασης, περιορισμένα ωράρια και γραφειοκρατικά εμπόδια (μια μορφή «περίφραξης» της γνώσης), τα αρχεία των ΟΠΙ σχεδιάστηκαν εξ αρχής με τη λογική της ανοιχτότητας.

Οι ΟΠΙ δημιούργησαν ψηφιακά αποθετήρια, χρησιμοποιώντας συχνά ελεύθερο λογισμικό, όπου καταχωρούνται οι συνεντεύξεις, οι απομαγνητοφωνήσεις και συνοδευτικό υλικό (φωτογραφίες, έγγραφα). Η φιλοσοφία διαχείρισης αυτού του υλικού είναι αντι-εμπορευματική. Το αρχείο δεν πωλείται, ούτε χρησιμοποιείται για κερδοσκοπικούς σκοπούς. Αντίθετα, διατίθεται δωρεάν σε ερευνητές, φοιτητές, καλλιτέχνες και σχολεία, υπό τον όρο της αναφοράς στην πηγή και της μη εμπορικής χρήσης (συνά με άδειες τύπου Creative Commons).

Ωστόσο, η απλή ανάρτηση στο διαδίκτυο κρίθηκε ανεπαρκής. Το ψηφιακό χάσμα θα μπορούσε να αποκλείσει μεγάλο μέρος της κοινότητας, ιδιαίτερα τους ηλικιωμένους αφηγητές που δεν έχουν εξοικείωση με την τεχνολογία. Γι' αυτό, η έμφαση δόθηκε στη φυσική παρουσία και τη ζωντανή διάδραση στον δημόσιο χώρο.

3.3.2 Από το Συνέδριο στη «Γιορτή»: Η Πολιτική της Ονοματοδοσίας

Η επιλογή του όρου «Γιορτή» αντί για «Συνέδριο», «Ημερίδα» ή «Συμπόσιο» για τις δημόσιες παρουσιάσεις των ΟΠΙ δεν είναι τυχαία. Είναι μια βαθιά πολιτική επιλογή που υποδηλώνει τον χαρακτήρα του κοινωνείου. Το ακαδημαϊκό συνέδριο παραπέμπει σε ιεραρχία, εξειδίκευση και αποκλεισμό (μιλούν οι ειδικοί στο κοινό). Η γιορτή, αντίθετα, παραπέμπει στην κοινότητα, στη χαρά, στη συμπερίληψη και στο μοίρασμα.

Στις Γιορτές Προφορικής Ιστορίας, που διοργανώνονται συνήθως σε δημόσιους χώρους (πλατείες, πάρκα, δημοτικούς κινηματογράφους, σχολεία), καταλύεται η διάκριση μεταξύ «πομπού» και «δέκτη».

- Η Δομή: Δεν υπάρχουν μακροσκελείς εισηγήσεις. Αντίθετα, παρουσιάζονται θεματικά βίντεο (μονταρισμένα αποσπάσματα συνεντεύξεων) γύρω από ζητήματα που αφορούν τη γειτονιά (π.χ. «Η εργασία στο τοπικό εργοστάσιο», «Η γειτονιά στην Κατοχή», «Πρόσφυγες του '22 και του σήμερα»).
- Η Συμμετοχή: Στο κοινό κάθονται δίπλα-δίπλα ο αφηγητής (που βλέπει τον εαυτό του και τους γείτονές του στην οθόνη), ο ερευνητής, ο κάτοικος και ο περαστικός. Η συζήτηση που ακολουθεί είναι βιωματική και συχνά συναισθηματικά φορτισμένη.

Αυτή η διαδικασία μετατρέπει την ιστορία σε δημόσιο αγαθό. Όταν μια γειτονιά μαζεύεται στην πλατεία για να δει την ιστορία της, ο χώρος επανανοηματοδοτείται. Η πλατεία παύει να είναι απλώς τόπος διέλευσης και γίνεται τόπος μνήμης και συλλογικής ταυτότητας, επιβεβαιώνοντας τη θεωρία του Σταυρίδη (2016) για τον «Κοινό Χώρο».

3.3.3 Επιτελεστικές Πρακτικές: Ιστορικοί Περίπατοι και Θέατρο

Πέρα από τις προβολές, οι ΟΠΙ ανέπτυξαν και άλλες μορφές διάχυσης που εμπλέκουν το σώμα και τον χώρο, ενισχύοντας την έννοια της «επιτελεστικής ιστορίας» (Dellwing, 2015).

1. Ιστορικοί Περίπατοι: Μέλη των ΟΠΙ ξεναγούν τους κατοίκους στη γειτονιά. Δεν δείχνουν επίσημα μνημεία, αλλά σημεία «καθημερινής μνήμης» που αναδείχθηκαν από τις συνεντεύξεις (π.χ. «εδώ ήταν το παλιό καφενείο που μάζευε τους αντιστασιακούς», «εδώ έγινε το μπλόκο», «εδώ έπαιζαν τα παιδιά αμπάριζα»). Ο περίπατος αυτός λειτουργεί ως σωματική βίωση της ιστορίας, συνδέοντας το παρελθόν με το παρόν του αστικού τοπίου.
2. Θέατρο Ντοκουμέντο: Σε πολλές περιπτώσεις (π.χ. ΟΠΙ Νέας Ιωνίας, ΟΠΙ Βόλου), το υλικό των συνεντεύξεων μετατράπηκε σε θεατρικό σενάριο. Ερασιτεχνικές θεατρικές ομάδες δραματοποίησαν τις αφηγήσεις. Αυτή η πρακτική επιτρέπει την ενσυναίσθηση. Ο θεατής δεν μαθαίνει απλώς τι έγινε, αλλά «νιώθει» το βίωμα του άλλου μέσα από την αναπαράσταση.

3.3.4 Η Οικονομία του Δώρου: Η Κυκλική Επιστροφή της Μνήμης

Θεωρητικά, η λειτουργία των Γιορτών Προφορικής Ιστορίας μπορεί να αναλυθεί υπό το πρίσμα της «Οικονομίας του Δώρου», όπως την περιέγραψαν κλασικά ο Marcel Mauss (1954) και αργότερα ο Lewis Hyde (1983). Η σύνδεση αυτής της πρακτικής με τα Κοινά είναι θεμελιώδης. Σύμφωνα με τον Mauss (1954), το δώρο εμπεριέχει την τριπλή υποχρέωση του δούνα, λαβείν και ανταποδίδειν, δημιουργώντας ανεξίτηλους κοινωνικούς δεσμούς και σχέσεις βαθιάς αμοιβαιότητας. Αυτή ακριβώς η αμοιβαιότητα αποτελεί τον συνεκτικό ιστό κάθε κοινότητας των Κοινών. Χωρίς την οικονομία του δώρου, η κοινότητα θα διαλυόταν σε μεμονωμένους ιδιώτες· μέσω της Γιορτής, το παραγόμενο αρχείο δεν εξαντλείται στη μουσειακή του αξία, αλλά λειτουργεί ως "συγκολλητική ουσία" που αναπαράγει, ενδυναμώνει και διευρύνει την κοινότητα των Κοινών.

Σε αντίθεση με την οικονομία της αγοράς, όπου η ανταλλαγή είναι απρόσωπη και λήγει με την πληρωμή, η οικονομία του δώρου δημιουργεί δεσμούς.

- Ο αφηγητής προσφέρει το δώρο της μνήμης του στην ομάδα (χωρίς χρηματικό αντάλλαγμα).
- Η ομάδα επεξεργάζεται το δώρο (το καταγράφει, το αρχειοθετεί, το μοντάρει) προσθέτοντας τη δική της εθελοντική εργασία.
- Τέλος, η ομάδα επιστρέφει το δώρο (αντίδωρο) στην κοινότητα μέσω της Γιορτής.

Αυτός ο κύκλος του δώρου δημιουργεί κοινωνική συνοχή που η οικονομία της αγοράς αδυνατεί να παράγει. Στα χρόνια της κρίσης, όπου οι εμπορευματικές σχέσεις κατέρρεαν λόγω της φτωχοποίησης, οι ΟΠΙ αναβίωσαν αυτή την ανταλλαγή αξιών. Η Γιορτή Προφορικής Ιστορίας γίνεται έτσι μια τελετουργία επιβεβαίωσης της κοινότητας: «Είμαστε ακόμα εδώ, θυμόμαστε, και συνεχίζουμε μαζί».

Κλείνοντας το Κεφάλαιο 3, γίνεται σαφές ότι οι ΟΠΙ δεν αποτελούν απλώς ερασιτεχνικές ερευνητικές ομάδες, αλλά ενεργά κύτταρα παραγωγής Κοινών. Έχοντας ως βάση τον τριμερή ορισμό (πόρος - κοινότητα - πρακτική), αποδείξαμε ότι η ιστορική μνήμη (ο πόρος) διασώζεται από τους ίδιους τους πολίτες (την κοινότητα) μέσω διαδικασιών οριζόντιας λήψης αποφάσεων και αμοιβαιότητας. Από την ανοιχτή συνέλευση, που υπακούει στις αρχές αυτοδιαχείρισης της Ostrom, μέχρι την επιστροφή του αρχείου στην κοινωνία μέσω της Οικονομίας του Δώρου του Mauss, οι ΟΠΙ υλοποιούν στην πράξη το όραμα μιας ιστορίας που λειτουργεί ως συλλογικό αγαθό ενδυνάμωσης.

Κεφάλαιο 4: Μεθοδολογία της Έρευνας

Στο παρόν κεφάλαιο, η εργασία μεταβαίνει από την ιστορική και θεωρητική επισκόπηση στον εμπειρικό ερευνητικό σχεδιασμό. Σκοπός του κεφαλαίου είναι να τεκμηριώσει τον τρόπο με τον οποίο προσεγγίστηκε και μελετήθηκε το ερευνητικό πεδίο, προκειμένου να διασφαλιστεί η εγκυρότητα και η αξιοπιστία των ευρημάτων. Για να απαντηθεί το κεντρικό ερώτημα σχετικά με τις πρακτικές «κοινωνείν» εντός των Ομάδων Προφορικής Ιστορίας, αναλύεται αρχικά η επιλογή του ποιοτικού παραδείγματος και της εθνογραφικής μεθόδου. Στη συνέχεια, περιγράφονται αναλυτικά τα εργαλεία συλλογής δεδομένων, δηλαδή η συμμετοχική παρατήρηση και οι ημι-δομημένες συνεντεύξεις, με έμφαση στη βιογραφική προσέγγιση (Τσιώλης, 2006). Ακολουθώς, αιτιολογείται η επιλογή της Ομάδας Προφορικής Ιστορίας Βόλου (ΟΠΒΟ) ως πεδίου μελέτης και παρουσιάζεται η στρατηγική δειγματοληψίας. Το κεφάλαιο ολοκληρώνεται με την περιγραφή της διαδικασίας ανάλυσης των δεδομένων μέσω της Θεματικής Ανάλυσης, η οποία αποτελεί τη «γέφυρα» για την παρουσίαση των ευρημάτων που ακολουθεί.

4.1 Επιστημολογική Προσέγγιση: Γιατί Εθνογραφία; Η σημασία της ποιοτικής έρευνας

Η παρούσα εργασία δεν επιδιώκει απλώς να καταγράψει την ιστορία των Ομάδων Προφορικής Ιστορίας (ΟΠ), αλλά να κατανοήσει τον τρόπο με τον οποίο τα υποκείμενα συγκροτούνται σε συλλογικότητες, παράγουν νόημα και διαχειρίζονται τη μνήμη ως κοινό αγαθό. Δεδομένης της φύσης του ερευνητικού ερωτήματος, το οποίο εστιάζει στις κοινωνικές σχέσεις, τις βιωμένες εμπειρίες και τις διαδικασίες του «κοινωνείν», η έρευνα εντάσσεται επιστημολογικά στο παράδειγμα της Ποιοτικής Κοινωνικής Έρευνας.

4.1.1 Η Επιλογή του Ποιοτικού Παραδείγματος

Σε αντίθεση με τις ποσοτικές προσεγγίσεις, οι οποίες στοχεύουν στη μέτρηση μεγεθών, τη στατιστική συσχέτιση μεταβλητών και την εξαγωγή γενικεύσιμων συμπερασμάτων, η ποιοτική έρευνα υιοθετεί μια ιδιογραφική (idiographic) προσέγγιση. Ενδιαφέρεται για την εις βάθος κατανόηση του κοινωνικού φαινομένου εντός του φυσικού του πλαισίου (Denzin & Lincoln, 2011).

Για τη μελέτη των ΟΠ, η ποιοτική προσέγγιση κρίθηκε μονόδρομος για τους εξής λόγους:

1. Η Πολυπλοκότητα του Βιώματος: Η κρίση στην Ελλάδα δεν ήταν μόνο οικονομικοί δείκτες, αλλά μια βαθιά υπαρξιακή και συναισθηματική εμπειρία. Για να κατανοήσουμε γιατί ένας άνεργος ή ένας συνταξιούχος επιλέγει να συμμετάσχει σε μια ΟΠ, πρέπει να διερευνήσουμε τα κίνητρα, τους φόβους και τις ελπίδες του. Αυτά τα στοιχεία δεν ποσοτικοποιούνται.
2. Η Κοινωνική Κατασκευή της Πραγματικότητας: Η έρευνα υιοθετεί την κονστρουκτιβιστική θεώρηση, σύμφωνα με την οποία η πραγματικότητα δεν είναι κάτι «αντικειμενικά» δεδομένο, αλλά κατασκευάζεται κοινωνικά μέσα από την αλληλεπίδραση (Berger & Luckmann, 1966). Οι ΟΠ είναι εργαστήρια όπου κατασκευάζεται μια νέα ιστορική πραγματικότητα «από τα κάτω». Η ποιοτική έρευνα μας επιτρέπει να δούμε πώς γίνεται αυτή η κατασκευή.

4.1.2 Η Εθνογραφία ως Μεθοδολογικό Εργαλείο για τα Κοινά

Ειδικότερα, ως βασική ερευνητική στρατηγική επιλέχθηκε η Εθνογραφία. Παραδοσιακά συνδεδεμένη με την ανθρωπολογία, η εθνογραφία έχει πλέον καθιερωθεί ως η κατεξοχήν μέθοδος για τη μελέτη των σύγχρονων αστικών μικρο-κοινοτήτων.

Η επιλογή της εθνογραφίας υπαγορεύτηκε από το ίδιο το Θεωρητικό Πλαίσιο της εργασίας (Κεφάλαιο 2). Όπως αναλύθηκε, τα Κοινά δεν είναι στατικοί πόροι, αλλά κοινωνικές σχέσεις εν δράσει. Ο ιστορικός Peter Linebaugh (2008) τονίζει ότι «δεν υπάρχουν κοινά χωρίς το κοινωνείν». Το *κοινωνείν* είναι ρήμα, είναι πράξη.

Πώς μελετάται μια πράξη; Μόνο μέσω της άμεσης παρατήρησης και συμμετοχής. Η εθνογραφική μέθοδος επιτρέπει στον ερευνητή να υπερβεί τα λεγόμενα των υποκειμένων και να παρατηρήσει τα πεπραγμένα τους.

- Πώς λαμβάνονται οι αποφάσεις στη συνέλευση;
- Πώς διαχειρίζονται τις συγκρούσεις;
- Πώς μοιράζονται τον εξοπλισμό;

Μέσα από την εθνογραφική ματιά, η έρευνα επιδιώκει να αποτυπώσει την «πυκνή περιγραφή» του φαινομένου, κατά τον ορισμό του Clifford Geertz (1973). Δεν μας αρκεί να καταγράψουμε ότι «η ομάδα συνεδριάζει», αλλά να ερμηνεύσουμε τη σημασία των βλεμμάτων, των σιωπών, του τόνου της φωνής και της χωροταξίας της συνέλευσης, στοιχεία που αποκαλύπτουν την κουλτούρα της ισοτιμίας ή τις λανθάνουσες ιεραρχίες.

4.1.3 Η Διπλή Ερμηνευτική και ο Ρόλος του Ερευνητή

Ένα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της παρούσας μελέτης είναι ότι τα υποκείμενα της έρευνας (τα μέλη των ΟΠΙ) είναι και τα ίδια, κατά μία έννοια, ερευνητές. Συλλέγουν και ερμηνεύουν ιστορικά δεδομένα.

Εδώ εφαρμόζεται η έννοια της «Διπλής Ερμηνευτικής» του Anthony Giddens (1987). Ο ερευνητής καλείται να ερμηνεύσει τις ερμηνείες που δίνουν τα μέλη των ΟΠΙ για τον κόσμο τους.

- Το μέλος της ΟΠΙ ερμηνεύει το παρελθόν της γειτονιάς του.
- Ο ερευνητής της πτυχιακής ερμηνεύει το πώς το μέλος ερμηνεύει το παρελθόν.

Αυτή η αναστοχαστική διαδικασία απαιτεί από τον ερευνητή να έχει επίγνωση της θέσης του. Δεν είναι ένας «αντικειμενικός» παρατηρητής από απόσταση, αλλά ένας «συμμετοχικός παρατηρητής» που εμπλέκεται συναισθηματικά και πρακτικά με την ομάδα. Η εθνογραφία αποδέχεται αυτή την υποκειμενικότητα και τη μετατρέπει σε εργαλείο γνώσης (Hammersley & Atkinson, 2007). Η εμπειρία του ερευνητή μέσα στην ομάδα (π.χ. η δική του κούραση από την απομαγνητοφώνηση, η χαρά της ανακάλυψης μιας ιστορίας) γίνεται δεδομένο προς ανάλυση, καθώς αντικατοπτρίζει την εμπειρία των ίδιων των μελών.

Συνοψίζοντας, η επιλογή της ποιοτικής εθνογραφικής έρευνας δεν είναι μια τεχνική λεπτομέρεια, αλλά μια στρατηγική επιλογή που ευθυγραμμίζεται με την πολιτική φιλοσοφία των Κοινών: για να καταλάβεις μια οριζόντια, συμμετοχική διαδικασία, πρέπει να χρησιμοποιήσεις μια οριζόντια, συμμετοχική μεθοδολογία. Στην παρούσα έρευνα, η αρχή της διπλής ερμηνευτικής (Giddens, 1987) και της αναστοχαστικότητας δεν παρέμεινε απλώς μια θεωρητική παραδοχή, αλλά αποτέλεσε ενεργό εργαλείο κατά τη διάρκεια του πεδίου. Ως ερευνητής, κλήθηκα να διαχειριστώ τη δική μου θέση εντός του πεδίου: ήμουν ταυτόχρονα ένας άνθρωπος που βίωσε κι ο ίδιος την κρίση ο οποίος προσπαθούσε να κατανοήσει ανθρώπους που ερευνούσαν το δικό τους παρελθόν.

Κατά την παρακολούθηση των συνελεύσεων και τη διενέργεια των συνεντεύξεων, παρατήρησα συχνά τη δική μου συναισθηματική εμπλοκή. Για παράδειγμα, ένιωσα αμηχανία όταν τα μέλη διαφωνούσαν έντονα στη συνέλευση. Για να διασφαλίσω ότι οι δικές μου αντιλήψεις δεν θα επισκιάσουν τη φωνή των υποκειμένων, λειτουργούσα διαρκώς αναστοχαστικά. Αυτό επιτεύχθηκε πρακτικά με τη χρήση του Ημερολογίου Πεδίου, όπου μετά από κάθε παρατήρηση ή συνέντευξη κατέγραφα όχι μόνο το *τι ειπώθηκε*, αλλά και το *πώς ένιωθα εγώ* για αυτό, διαχωρίζοντας έτσι το πρωτογενές δεδομένο από τη δική μου υποκειμενική αντίδραση.

Επιπλέον, προσπάθησα να αφήσω τα ίδια τα μέλη της ΟΠΙΒΟ να καθοδηγήσουν τη συζήτηση. Ενώ είχα έναν οδηγό συνέντευξης, συχνά τροποποιούσα τις ερωτήσεις μου επί τόπου, ακούγοντας προσεκτικά τον τρόπο με τον οποίο τα ίδια τα μέλη ερμήνευαν τον κόσμο τους (π.χ. τι σήμαινε για αυτούς η λέξη "αλληλεγγύη"), εφαρμόζοντας έτσι την ουσία της διπλής ερμηνευτικής.

4.2 Εργαλεία Συλλογής Δεδομένων

Για την επίτευξη των ερευνητικών στόχων και την εις βάθος κατανόηση του φαινομένου των Ομάδων Προφορικής Ιστορίας, η παρούσα μελέτη υιοθέτησε την αρχή της μεθοδολογικής τριγωνοποίησης. Η χρήση πολλαπλών εργαλείων συλλογής δεδομένων επιτρέπει την εξέταση του αντικειμένου από διαφορετικές οπτικές γωνίες, ενισχύοντας την εγκυρότητα και την αξιοπιστία των ευρημάτων. Συγκεκριμένα, χρησιμοποιήθηκαν δύο κύρια εργαλεία: η συμμετοχική παρατήρηση και οι ημι-δομημένες συνεντεύξεις.

4.2.1 Συμμετοχική Παρατήρηση

Η συμμετοχική παρατήρηση αποτέλεσε τον κεντρικό πυλώνα της εθνογραφικής προσέγγισης. Η μέθοδος αυτή επιτρέπει στον ερευνητή να βιώσει τα δρώμενα από τη σκοπιά των συμμετεχόντων, αποκτώντας πρόσβαση στη «σιωπηρή γνώση» της ομάδας, η οποία συχνά δεν εκφράζεται ρητά στις συνεντεύξεις (DeWalt & DeWalt, 2011).

Η παρατήρηση διενεργήθηκε σε τρία διακριτά επίπεδα λειτουργίας των ΟΠΙ:

1. Στις Τακτικές Ολομέλειες: Ο ερευνητής παρευρέθηκε στις ανοιχτές συνελεύσεις των ομάδων, παρατηρώντας τις διαδικασίες λήψης αποφάσεων. Ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στον τρόπο εφαρμογής της οριζοντιότητας, τη διαχείριση των διαφωνιών, τη γλώσσα του σώματος και τη χωροταξία της συνέλευσης.

2. Στις Εκπαιδευτικές Διαδικασίες: Η παρακολούθηση των σεμιναρίων εκπαίδευσης νέων μελών επέτρεψε την καταγραφή του τρόπου μετάδοσης της γνώσης και της κοινωνικοποίησης των νέων μελών στην κουλτούρα της ομάδας.
3. Στις Δημόσιες Εκδηλώσεις (Γιορτές): Η παρατήρηση των «Γιορτών Προφορικής Ιστορίας» εστίασε στην αλληλεπίδραση της ομάδας με την ευρύτερη κοινότητα της γειτονιάς.

Τα δεδομένα της παρατήρησης καταγράφηκαν συστηματικά με τη μορφή Ημερολογίου Πεδίου, το οποίο, σύμφωνα με τις αρχές της ποιοτικής έρευνας, περιλαμβάνει τόσο περιγραφικές καταγραφές όσο και αναστοχαστικά σχόλια του ερευνητή (Τσιώλης, 2014).

4.2.2 Ημι-δομημένες Συνεντεύξεις και Βιογραφική Αφήγηση

Ενώ η παρατήρηση αποτυπώνει τη συλλογική δράση, η συνέντευξη κρίθηκε απαραίτητη για τη διερεύνηση των ατομικών νοηματοδοτήσεων. Επιλέχθηκε ο τύπος της ημι-δομημένης συνέντευξης με στοιχεία βιογραφικής αφήγησης.

Η επιλογή αυτή βασίζεται στη μεθοδολογική προσέγγιση του Τσιώλη (2006), σύμφωνα με τον οποίο η βιογραφική αφήγηση αποτελεί προνομιακό πεδίο για τη μελέτη της κοινωνικής εμπειρίας. Μέσα από την αφήγηση της ζωής τους ή συγκεκριμένων επεισοδίων αυτής (όπως η περίοδος της κρίσης), τα υποκείμενα δεν παραθέτουν απλώς γεγονότα, αλλά ανασυγκροτούν την ταυτότητά τους και νοηματοδοτούν τη δράση τους εντός του ιστορικού γίνεσθαι. Η προσέγγιση αυτή συνάδει απόλυτα με τον χαρακτήρα της Προφορικής Ιστορίας, καθώς επιτρέπει στον ερευνητή να κατανοήσει πώς το ατομικό βίωμα διαπλέκεται με τις συλλογικές δομές (Τσιώλης, 2006).

Ο Οδηγός Συνέντευξης δομήθηκε γύρω από τους εξής άξονες:

- Προσωπικό Προφίλ & Κίνητρα: Λόγοι ένταξης στην ομάδα, σχέση με την ιστορία, βίωμα της οικονομικής κρίσης.
- Η Εμπειρία της Συμμετοχής: Ρόλος στην ομάδα, σχέσεις με άλλα μέλη, αίσθηση του «ανήκειν».
- Αντίληψη για την Ιστορία: Πώς ορίζουν την «Ιστορία από τα Κάτω» και την προσφορά στην κοινότητα.

Για να γίνει κατανοητό το πλαίσιο παραγωγής των ερευνητικών δεδομένων, είναι αναγκαίο να εξειδικευθούν οι πρακτικές συνθήκες διεξαγωγής της έρευνας πεδίου. Οι 7 ημι-δομημένες συνεντεύξεις με τα μέλη της ΟΠΙΒΟ πραγματοποιήθηκαν το χρονικό διάστημα από τον Μάρτιο έως τον Απρίλιο του 2026.

Η επιλογή του χώρου διεξαγωγής αφέθηκε σκόπιμα στην ευχέρεια των ίδιων των συμμετεχόντων, προκειμένου να νιώθουν οικεία και άνετα, γεγονός κρίσιμο για την ανάπτυξη εμπιστοσύνης κατά τη βιογραφική αφήγηση. Έτσι, οι συναντήσεις έλαβαν χώρα σε ποικίλους χώρους: σε ήσυχα καφέ του κέντρου του Βόλου και στον χώρο συνελεύσεων της ίδιας της Ομάδας.

Η μέση διάρκεια της κάθε συνέντευξης κυμάνθηκε από 40 λεπτά έως 1 ώρα ανάλογα με τη ροή του λόγου και τη διάθεση του υποκειμένου να εμβαθύνει στο προσωπικό του

βίωμα. Όλες οι συνεντεύξεις ηχογραφήθηκαν με ψηφιακό καταγραφικό, κατόπιν ρητής προφορικής συγκατάθεσης των συμμετεχόντων, με τη δέσμευση της διατήρησης της ανωνυμίας τους κατά τη συγγραφή της εργασίας.

4.3 Η Επιλογή του Πεδίου και του Δείγματος

4.3.1 Το Ερευνητικό Πεδίο: Η Ομάδα Προφορικής Ιστορίας Βόλου (ΟΠΙΒΟ)

Ως πεδίο της εθνογραφικής έρευνας επιλέχθηκε η Ομάδα Προφορικής Ιστορίας Βόλου (ΟΠΙΒΟ). Η επιλογή αυτή δεν υπήρξε τυχαία, αλλά βασίστηκε στη λογική της «παραδειγματικής περίπτωσης» κατά τον Flyvbjerg (2006), καθώς η ΟΠΙΒΟ συγκεντρώνει χαρακτηριστικά που την καθιστούν κομβική για την κατανόηση του φαινομένου της Προφορικής Ιστορίας στην Ελλάδα της κρίσης.

Συγκεκριμένα, η επιλογή της ΟΠΙΒΟ τεκμηριώνεται βάσει των εξής κριτηρίων:

1. **Ιστορικό Βάθος και Συνέχεια:** Η ΟΠΙΒΟ αποτελεί μία από τις πρώτες και πλέον δραστήριες ομάδες που συγκροτήθηκαν εκτός Αθηνών (αποκέντρωση του Δικτύου), αποδεικνύοντας τη δυναμική του εγχειρήματος στην ελληνική περιφέρεια.
2. **Το Κοινωνικό Πλαίσιο της Πόλης:** Ο Βόλος αποτελεί μια πόλη-εργαστήριο για τη μελέτη της κρίσης. Ως πρώην βιομηχανικό κέντρο, φέρει έντονα τα σημάδια της αποβιομηχάνισης, της ανεργίας και των ταξικών αγώνων. Η δραστηριότητα της ΟΠΙΒΟ, η οποία έχει εστιάσει συστηματικά στην εργατική μνήμη (π.χ. καπνεργοστάσια, βιομηχανία Μάνου), συνδέει άμεσα το τραύμα της παλαιότερης οικονομικής επισφάλειας με το βίωμα της σύγχρονης κρίσης.
3. **Σχέση με την Ακαδημαϊκή Κοινότητα:** Η γειτνίαση και η όσμωση με το Τμήμα Ιστορίας, Αρχαιολογίας και Κοινωνικής Ανθρωπολογίας (ΙΑΚΑ) του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας προσδίδει στην ομάδα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά αναστοχαστικότητας, καθιστώντας την ιδανικό πεδίο για να μελετηθεί η σχέση μεταξύ «ειδικών» και «ερασιτεχνών» ιστορικών.

4.3.2 Η Στρατηγική της Δειγματοληψίας

Για τη συγκρότηση του δείγματος των συνεντευξιαζόμενων μελών της ΟΠΙΒΟ, ακολουθήθηκε η μέθοδος της σκόπιμης δειγματοληψίας (purposive sampling). Σύμφωνα με τον Τσιώλη (2014), στην ποιοτική έρευνα δεν επιδιώκεται η στατιστική αντιπροσωπευτικότητα, αλλά η επιλογή περιπτώσεων που είναι «πλούσιες σε πληροφορία» και μπορούν να φωτίσουν τις διαφορετικές πτυχές του ερευνητικού ερωτήματος.

Το δείγμα αποτελείται περίπου από 22 ενεργά μέλη της ΟΠΙΒΟ. Για την επιλογή τους τέθηκαν συγκεκριμένα κριτήρια ποικιλομορφίας, ώστε να καλυφθεί όλο το φάσμα των εμπειριών εντός της ομάδας:

- Χρόνος Ένταξης: Συμπεριλήφθηκαν τόσο ιδρυτικά μέλη (που συμμετέχουν από το 2014) όσο και νεότερα μέλη, για να διερευνηθεί πώς αλλάζει το κίνητρο συμμετοχής με το πέρασμα του χρόνου.
- Ρόλος στην Ομάδα: Επιλέχθηκαν άτομα με διαφορετικούς ρόλους (π.χ. μέλη της ομάδας αρχείου, μέλη που ασχολούνται με την τεχνική υποστήριξη, μέλη που εστιάζουν στις συνεντεύξεις), ώστε να καταγραφεί η πολυμέρεια της εργασίας του *commoning*.
- Κοινωνιο-δημογραφικά Χαρακτηριστικά: Επιδιώχθηκε η ισόρροπη εκπροσώπηση ως προς το φύλο και την ηλικία, καθώς και η ποικιλομορφία ως προς το επαγγελματικό υπόβαθρο (άνεργοι, συνταξιούχοι, φοιτητές, εργαζόμενοι), προκειμένου να φανεί πώς η κρίση επηρέασε διαφορετικές κοινωνικές κατηγορίες που συναντήθηκαν κάτω από την «ομπρέλα» της ΟΠΙΒΟ.

Η προσέγγιση των συμμετεχόντων έγινε αρχικά μέσω της παρουσίας του ερευνητή στις ανοιχτές εκδηλώσεις/συνελεύσεις της ομάδας και στη συνέχεια μέσω της μεθόδου της «χιονοστιβάδας», όπου τα πρώτα μέλη υπέδειξαν άλλα άτομα με σημαντική συνεισφορά στη λειτουργία της ομάδας.

Συγκεντρωτικός Πίνακας Χαρακτηριστικών του Δείγματος

Κωδικός	Φύλο	Ηλικία	Μορφωτικό Επίπεδο	Επαγγελματική Κατάσταση	Χρόνος στην ΟΠΙΒΟ
Σ1	Γυναίκα	67	Τριτοβάθμια	Συνταξιούχος	Ιδρυτικό μέλος
Σ2	Άνδρας	21	Τριτοβάθμια	Φοιτητής	3 έτη
Σ3	Γυναίκα	48	Τριτοβάθμια	Εικαστικός	8 έτη
Σ4	Γυναίκα	52	Τριτοβάθμια	Συγγραφέας	10 έτη
Σ5	Γυναίκα	32	Μεταπτυχιακό	Ιδιωτικός υπάλληλος	7 έτη
Σ6	Άνδρας	60	Δευτεροβάθμια	Συνταξιούχος	5 έτη
Σ7	Άνδρας	38	Δευτεροβάθμια	Ιδιωτικός υπάλληλος	4 έτη

Όπως φαίνεται στον πίνακα, το δείγμα χαρακτηρίζεται από υψηλό μορφωτικό επίπεδο στην πλειονότητά του (πτυχιούχοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης), στοιχείο που συνάδει με το προφίλ των μελών των ΟΠΙ πανελλαδικά, όπου η επιστημονική αναζήτηση συνδυάζεται με την κοινωνική δράση. Ωστόσο, η παρουσία ατόμων με διαφορετικές επαγγελματικές αφετηρίες αναδεικνύει την ΟΠΙΒΟ ως έναν διαταξικό χώρο συνάντησης, όπου το κοινό ενδιαφέρον για τη μνήμη υπερβαίνει τις κοινωνικές διακρίσεις.

Η ηλικιακή κατανομή επιτρέπει την εξέταση της διαγενεακής μεταφοράς γνώσης, ενώ η συμπερίληψη συνταξιούχων υπογραμμίζει τη λειτουργία της ομάδας ως "αντίδοτο" στην κοινωνική περιθωριοποίηση.

4.4 Διαδικασία Ανάλυσης Δεδομένων

Η συγκέντρωση του ερευνητικού υλικού από την Ομάδα Προφορικής Ιστορίας Βόλου (ΟΠΙΒΟ) ακολουθήθηκε από τη φάση της συστηματικής επεξεργασίας και ανάλυσης. Η ανάλυση στην ποιοτική έρευνα δεν αποτελεί μια γραμμική διαδικασία που ξεκινά αφού τελειώσει η συλλογή των δεδομένων, αλλά μια κυκλική και δυναμική διεργασία που εξελίσσεται παράλληλα με την έρευνα πεδίου (Robson, 2011).

Για την ανάλυση των ημι-δομημένων συνεντεύξεων και του ημερολογίου πεδίου, επιλέχθηκε η μέθοδος της Θεματικής Ανάλυσης. Σύμφωνα με τους Braun και Clarke (2006), η θεματική ανάλυση είναι μια μέθοδος εντοπισμού, ανάλυσης και αναφοράς μοτίβων εντός των δεδομένων, η οποία επιτρέπει την οργάνωση και περιγραφή του συνόλου των δεδομένων με πλούσια λεπτομέρεια.

4.4.1 Η Διαδικασία της Απομαγνητοφώνησης

Το πρώτο στάδιο της ανάλυσης αφορούσε τη μετατροπή του προφορικού λόγου σε γραπτό κείμενο. Ακολουθώντας τις οδηγίες του Τσιώλη (2014), πραγματοποιήθηκε πλήρης και κατά λέξη απομαγνητοφώνηση του ηχητικού υλικού των συνεντεύξεων της ΟΠΙΒΟ.

Κατά τη διαδικασία αυτή, δεν καταγράφηκε μόνο το λεκτικό περιεχόμενο, αλλά και παραγλωσσικά στοιχεία (παύσεις, γέλια, δισταγμοί, τόνος φωνής), καθώς αυτά αποτελούν κρίσιμους δείκτες της συναισθηματικής κατάστασης του υποκειμένου και του τρόπου με τον οποίο νοηματοδοτεί την αφήγησή του (Τσιώλης, 2006). Η «εμβύθιση» στα δεδομένα ξεκίνησε ήδη από αυτό το στάδιο, καθώς η επαναλαμβανόμενη ακρόαση των συνεντεύξεων επέτρεψε την εξοικείωση με το υλικό.

4.4.2 Τα Στάδια της Κωδικοποίησης

Μετά την απομαγνητοφώνηση, το κειμενικό υλικό υπεβλήθη σε διαδικασία κωδικοποίησης. Η προσέγγιση που ακολουθήθηκε ήταν κυρίως επαγωγική, δηλαδή οι κώδικες και τα θέματα προέκυψαν από τα ίδια τα δεδομένα και όχι από κάποιο προκατασκευασμένο θεωρητικό σχήμα (Τσιώλης, 2014).

Η διαδικασία εξελίχθηκε σε τρία στάδια:

1. **Ανοιχτή Κωδικοποίηση:** Σε αυτό το στάδιο, το κείμενο διαβάστηκε γραμμή-προς-γραμμή και αποδόθηκαν αρχικοί κωδικοί σε σημαντικά αποσπάσματα (π.χ. «αίσθημα ντροπής για την ανεργία», «χαρά της συμμετοχής», «δυσκολία στην τεχνολογία»).
2. **Αξονική Κωδικοποίηση / Κατηγοριοποίηση:** Οι αρχικοί κωδικοί ομαδοποιήθηκαν σε ευρύτερες κατηγορίες βάσει νοηματικών συγγενειών. Για παράδειγμα, κωδικοί που αφορούσαν την «οριζοντιότητα», τη «συνέλευση» και την «ισοτιμία» εντάχθηκαν κάτω από την κατηγορία «Διαδικασίες Commoning».
3. **Ορισμός Θεματικών Αξόνων:** Οι κατηγορίες συντέθηκαν τελικά στους κεντρικούς Θεματικούς Άξονες που παρουσιάζονται στο Κεφάλαιο 5 (Εθνογραφικά Ευρήματα). Οι άξονες αυτοί (π.χ. «Η Κρίση ως Καταλύτης», «Η Παραγωγή της

Ιστορίας ως Κοινό») συνδέουν τα εμπειρικά δεδομένα του Βόλου με το θεωρητικό πλαίσιο των Κοινών.

4.4.3 Εγκυρότητα και Αναστοχαστικότητα

Τέλος, για τη διασφάλιση της εγκυρότητας της ανάλυσης, δόθηκε έμφαση στην αναστοχαστικότητα. Ο ερευνητής είχε διαρκή επίγνωση του πώς η δική του παρουσία και οι προκαταλήψεις του μπορεί να επηρέασαν την ερμηνεία. Όπως τονίζει ο Τσιώλης (2015), στην ποιοτική έρευνα ο ερευνητής είναι το βασικό ερευνητικό εργαλείο. Γι' αυτόν τον λόγο, στο κεφάλαιο των ευρημάτων παρατίθενται αυτούσια αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις, ώστε ο αναγνώστης να μπορεί να κρίνει την αξιοπιστία των ερμηνειών που προτείνονται.

Κεφάλαιο 5: Εθνογραφικά Ευρήματα: Η Περίπτωση της ΟΠΙ Βόλου

Στο κεφάλαιο αυτό παρουσιάζεται η «καρδιά» της πρωτογενούς έρευνας, δηλαδή τα εθνογραφικά ευρήματα που προέκυψαν από τη μελέτη της Ομάδας Προφορικής Ιστορίας Βόλου (ΟΠΙΒΟ). Σκοπός είναι να αποτυπωθεί η βιωμένη εμπειρία των υποκειμένων και να αναδειχθεί η πολυπλοκότητα της συμμετοχής τους. Τα δεδομένα, οργανωμένα βάσει της θεματικής ανάλυσης, ξεδιπλώνονται σε τέσσερις άξονες: Αρχικά, εξετάζεται το βίωμα της κρίσης ως αρχικό κίνητρο συλλογικοποίησης. Στη συνέχεια, τα ευρήματα αναλύονται μέσα από το θεωρητικό πρίσμα των Pantazidis και Bantiou (2026), αναδεικνύοντας τη σύγκρουση των μελών με τον εσωτερικευμένο «σχολειοποιημένο νου» και την εξάρτηση από την ακαδημαϊκή αυθεντία. Ακολούθως, παρουσιάζεται πώς η ομάδα υπερβαίνει αυτές τις αντιστάσεις μέσω της καλλιέργειας «δεξιοτήτων φροντίδας» και αυτοοργάνωσης, συγκροτώντας έναν χώρο αυτονομίας. Τέλος, περιγράφεται η δημόσια διάχυση του αρχείου μέσω των «Γιορτών Προφορικής Ιστορίας». Μέσα από αυτούς τους άξονες, το κεφάλαιο εικονογραφεί πρακτικά τη διαδικασία του *commoning*, προσφέροντας το απαραίτητο υλικό για την τελική θεωρητική σύνθεση.

5.1 Το Αρχικό Κίνητρο: Η Κρίση ως Ρήξη και η Ανάγκη για Σύνδεση

Η πρώτη θεματική κατηγορία που αναδείχθηκε από την ανάλυση των εθνογραφικών δεδομένων αφορά τα κίνητρα ένταξης των υποκειμένων στην ομάδα. Η συντριπτική πλειοψηφία των μελών της ΟΠΙΒΟ συνέδεσε ρητά και άμεσα την απόφασή της να ασχοληθεί με την προφορική ιστορία με το συλλογικό βίωμα της οικονομικής κρίσης. Η περίοδος της κρίσης και των μνημονίων περιγράφεται μέσα από τις αφηγήσεις όχι απλώς ως μια περίοδος οικονομικής στέρησης, αλλά ως μια βίαιη ρήξη των κοινωνικών δεσμών και μια βαθιά ανθρωπολογική κρίση που προκάλεσε συλλογικό τραύμα

5.1.1 Η Απώλεια της Ταυτότητας και το «Πρεκαριάτο»

Για πολλά μέλη, η είσοδος στην ομάδα συνέπεσε με μια περίοδο έντονης εργασιακής επισφάλειας ή μακροχρόνιας ανεργίας. Καθώς η απορρύθμιση της εργασίας δημιούργησε μια νέα κοινωνική πραγματικότητα επισφάλειας (το λεγόμενο «πρεκαριάτο»), τα υποκείμενα βίωσαν την απώλεια της επαγγελματικής τους ρουτίνας ως ευθεία απώλεια της κοινωνικής τους ταυτότητας. Η καθημερινότητα γέμισε με ματαιώση, απομόνωση και το αίσθημα του «περιττού». Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ένα μέλος της ομάδας:

Όταν αποφάσισα να φύγω από την Θεσσαλονίκη και να μετακομίσω στο Βόλο στην γενέτειρά μου λόγω οικονομικής κρίσης, βρέθηκα ξαφνικά στο κενό. Ξυπνούσα το πρωί και ένιωθα ότι δεν έχω λόγο ύπαρξης, ότι δεν προσφέρω πουθενά. Το να βγω έξω, να πάρω το καταγραφικό και να πάω να ακούσω την ιστορία ενός παλιού εργάτη της πόλης, μου έδωσε ξανά έναν σκοπό. Ένιωσα ότι ανήκω ξανά κάπου και ότι κάνω κάτι χρήσιμο. (Σ3,Εικαστικός)

Στο παραπάνω απόσπασμα αποτυπώνεται καθαρά πώς η ενασχόληση με την ιστορική έρευνα λειτούργησε ως μηχανισμός νοσηματοδότησης. Οι άνθρωποι αναζήτησαν νέους ρόλους για να αισθανθούν ξανά παραγωγικοί. Η αναζήτηση της μνήμης λειτούργησε,

επομένως, ως υποκατάστατο της χαμένης κοινωνικής συνοχής, μετατρέποντας το ατομικό αδιέξοδο σε συλλογική πράξη.

5.1.2 Η Ιστορία ως Αντίδοτο στην Ενοχοποίηση

Ένα δεύτερο κρίσιμο στοιχείο που προέκυψε ως κίνητρο ήταν η ανάγκη αντίδρασης απέναντι στο κυρίαρχο αφήγημα της κρίσης. Κατά τα πρώτα χρόνια των μνημονίων, ο δημόσιος λόγος συχνά ενοχοποιούσε τα ίδια τα θύματα της κρίσης (μέσα από αφηγήματα τύπου «μαζί τα φάγαμε»), προκαλώντας αισθήματα ντροπής και συλλογικής ενοχής. Τα μέλη της ΟΠΙΒΟ ανέφεραν ότι ένιωθαν πως η φωνή και η εμπειρία των απλών ανθρώπων διαγράφονταν από την επίσημη ιστορία και τα μέσα ενημέρωσης.

Η προσχώρηση στην ΟΠΙ αποτέλεσε, συνεπώς, μια πράξη διεκδίκησης του λόγου. Η ιστορία της πόλης του Βόλου, μιας πόλης με βαρύ βιομηχανικό και εργατικό παρελθόν, λειτούργησε ως το ιδανικό σκηνικό για αυτή τη διεκδίκηση. Ερευνώντας τις ιστορίες των παλαιότερων, τα μέλη προσπάθησαν να κατανοήσουν το δικό τους παρόν.

Βλέπαμε στην τηλεόραση να μας λένε τεμπέληδες. Εγώ ήθελα να μάθω πώς δούλευαν οι παππούδες μας στα εργοστάσια του Βόλου, πώς επιβίωσαν από τη φτώχεια τότε. Ήταν σαν να ψάχναμε να βρούμε αποδείξεις ότι δεν είμαστε εμείς το πρόβλημα, ότι υπάρχει μια ιστορία αγώνων από πίσω μας που μας την κρύβουν. (Σ5, εκπαιδευτικός)

Αυτή η ανάγκη επιβεβαιώνει ότι η Προφορική Ιστορία λειτούργησε θεραπευτικά. Μέσα από τη σύνδεση των σημερινών βιωμάτων με παλαιότερες ιστορικές περιόδους κρίσης, τα μέλη άντλησαν διδάγματα επιβίωσης και ανθεκτικότητας.

5.1.3 Η Ομάδα ως Ασφαλής Χώρος Συνάντησης

Τέλος, καθοριστικό ρόλο στην ένταξη έπαιξε η ίδια η δομή της ομάδας. Σε αντίθεση με τις παραδοσιακές πολιτικές ή κομματικές οργανώσεις, οι οποίες βίωναν ραγδαία απονομιμοποίηση στα μάτια των πολιτών, η ΟΠΙ προσέφερε έναν οριζόντιο, αμεσοδημοκρατικό και προστατευμένο χώρο συνάντησης. Το αρχικό κίνητρο, συχνά, δεν ήταν καν το πάθος για την επιστήμη της ιστορίας, αλλά η καθαρή ανάγκη για ανθρώπινη επαφή χωρίς την πίεση της οικονομικής συναλλαγής. Η ομάδα λειτούργησε ως ένα πρώιμο «Κοινό», ένας χώρος όπου οι άνθρωποι συναντήθηκαν ισότιμα, επουλώνοντας τα πρώτα τραύματα της κοινωνικής απομόνωσης και θέτοντας τα θεμέλια για τις πρακτικές φροντίδας που αναλύονται στις επόμενες ενότητες.

5.2 Η Σύγκρουση με τον «Σχολειοποιημένο Νου» και την Ακαδημαϊκή Αυθεντία

Παρά τον αρχικό ενθουσιασμό και τη βαθιά ανάγκη για σύνδεση που ανέδειξε η προηγούμενη ενότητα, η εθνογραφική παρατήρηση στο πεδίο κατέδειξε ότι η μετάβαση των μελών της ΟΠΙΒΟ στην πρακτική του *commoning* δεν υπήρξε ομαλή ούτε αυτονόητη. Κατά την προσπάθεια της ομάδας να παραγάγει ιστορική γνώση «από τα κάτω», τα μέλη ήρθαν αντιμέτωπα με ισχυρές, εσωτερικευμένες αντιστάσεις. Αυτές οι

αντιστάσεις ερμηνεύονται βέλτιστα μέσω της έννοιας του «σχολειοποιημένου νου», όπως την αναλύουν οι Pantazidis και Bantiou (2026).

Ο «σχολειοποιημένος νους» περιγράφει τον τρόπο με τον οποίο οι βαθιά ριζωμένες συνήθειες, προϊόν της μακρόχρονης έκθεσης των υποκειμένων στην παραδοσιακή, τυπική εκπαίδευση, υπαγορεύουν συγκεκριμένα γνωστικά σχήματα για το πώς πρέπει να παράγεται και να επικυρώνεται η γνώση. Στην περίπτωση της ΟΠΙ Βόλου, αυτό το φαινόμενο εκδηλώθηκε μέσα από δύο βασικούς άξονες: την εξάρτηση από την αυθεντία και την ταύτιση της εγκυρότητας με τον κόπο.

5.2.1 Η Εξάρτηση από την «Αυθεντία» του Ειδικού

Το πιο έκδηλο σύμπτωμα του σχολειοποιημένου νου ήταν η αρχική διστακτικότητα των μελών να αναλάβουν την επιστημική ευθύνη της έρευνας. Διαπιστώθηκε μια ενδόμυχη πεποίθηση ότι η Ιστορία αποτελεί ένα «κλειστό» και ιερό πεδίο, προσβάσιμο μόνο σε όσους διαθέτουν τους αντίστοιχους ακαδημαϊκούς τίτλους.

Στις πρώτες συνελεύσεις και στα σεμινάρια εκπαίδευσης της ομάδας, ο ρόλος της «αυθεντίας» προβαλλόταν συχνά, ακόμα και ασυνείδητα, στα πρόσωπα των ακαδημαϊκών ιστορικών ή των συντονιστών με εμπειρία στην έρευνα. Πολλά μέλη εξέφραζαν έντονη ανασφάλεια και τον φόβο του «λάθους», θεωρώντας ότι ως ερασιτέχνες δεν διαθέτουν τη νομιμοποίηση να θέσουν ερωτήματα ή να συνθέσουν μια ιστορική αφήγηση.

Θυμάμαι στην αρχή, όταν πήρα το καταγραφικό στα χέρια μου, έτρεμα. Έλεγα από μέσα μου, "ποια είμαι εγώ να πάω να πάρω συνέντευξη και να γράψω ιστορία; Εγώ δεν έχω πτυχίο Ιστορίας, σίγουρα θα ρωτήσω κάτι λάθος και θα χαλάσω τη διαδικασία(Σ4,Συγγραφέας).

Το παραπάνω απόσπασμα είναι ενδεικτικό του «ακαδημαϊκού φόβου». Το υποκείμενο, έχοντας γαλουχηθεί σε ένα σύστημα όπου η γνώση μεταδίδεται κάθετα από τον «δάσκαλο/ειδικό» στον «μαθητή/αδαή», δυσκολεύεται να αποδεχθεί τον εαυτό του ως ισότιμο συν-δημιουργό της ιστορικής μνήμης, ακυρώνοντας τη δική του κοινωνική εμπειρία.

5.2.2 Ο Κόπος ως Επιβεβαίωση

Η δεύτερη διάσταση της σύγκρουσης αφορούσε τον τρόπο λειτουργίας της ίδιας της συνέλευσης. Ο σχολειοποιημένος νους τείνει να εξισώνει την έγκυρη μάθηση και την παραγωγή σοβαρού έργου με την αυστηρή πειθαρχία, την ιεραρχία και την πίεση. Στον αντίποδα, η ΟΠΙΒΟ λειτουργούσε μέσω της οριζόντιας συμμετοχής, της χαλαρής κοινωνικότητας και της απουσίας καταναγκασμού.

Αυτή η ελευθερία, αρχικά, προκάλεσε αμηχανία. Μέσα από τις συνεντεύξεις φάνηκε ότι, για ορισμένα μέλη, η απουσία ενός «αρχηγού» που θα μοίραζε εργασίες και θα έλεγχε την πρόοδο, έκανε το εγχείρημα να φαντάζει μη-επαγγελματικό ή χαοτικό.

Είχαμε συνηθίσει αλλιώς. Στη δουλειά ή στο σχολείο υπάρχει κάποιος που σου λέει τι να κάνεις και πότε να το παραδώσεις. Εδώ μαζευόμασταν στον κύκλο,

πίναμε καφέ, συζητούσαμε με τις ώρες για το πώς θα προσεγγίσουμε τους αφηγητές... Μερικές φορές σκεφτόμουν: "Καλά, είμαστε σοβαροί τώρα; Έτσι γράφεται η ιστορία; Χωρίς πρόγραμμα και πίεση;" (Σ6, Συνταξιούχος).

Η πεποίθηση αυτή αντανακλά αυτό που η σύγχρονη βιβλιογραφία για τα εκπαιδευτικά «Κοινά» (Pantazidis & Bantiou, 2026) ορίζει ως ανάγκη επιβεβαίωσης της γνώσης μέσω του κόπου. Σύμφωνα με τους ερευνητές, αν η διαδικασία μάθησης ή παραγωγής ιστορίας είναι ευχάριστη, συνεργατική και οριζόντια, ο λεγόμενος «σχολειοποιημένος νους» τείνει να την υποτιμά ως «λιγότερο σοβαρή» ή «λιγότερο έγκυρη», αναζητώντας την ασφάλεια της ιεραρχίας και της πίεσης.

Συνοψίζοντας, τα ευρήματα της ενότητας καταδεικνύουν ότι το κυριότερο εμπόδιο για την παραγωγή της «Ιστορίας ως Κοινού» δεν ήταν η έλλειψη πόρων, αλλά η εσωτερικευμένη νοοτροπία της ιεραρχίας. Η ομάδα έπρεπε πρώτα να «απο-σχολειοποιηθεί» οργανωτικά, προκειμένου να μπορέσει να λειτουργήσει συμμετοχικά. Το πώς ακριβώς επετεύχθη αυτή η υπέρβαση, μέσω των πρακτικών αλληλεγγύης, αναλύεται στην επόμενη ενότητα.

5.3 Πρακτικές *Commoning*: Η Ανάδυση των «Δεξιότητων Φροντίδας»

Όπως αναδείχθηκε στην προηγούμενη ενότητα, η σύγκρουση με τον «σχολειοποιημένο νου» και η εξάρτηση από την αυθεντία αποτέλεσαν ένα σημαντικό αρχικό εμπόδιο για την ισότιμη συμμετοχή. Ωστόσο, η υπέρβαση αυτών των αντιστάσεων δεν επήλθε αυτόματα, ούτε επιβλήθηκε άνωθεν. Επετεύχθη βιωματικά, μέσα από τη συστηματική καλλιέργεια αυτού που στη βιβλιογραφία ονομάζεται «δεξιότητες φροντίδας» (Pantazidis & Bantiou, 2026). Η εθνογραφική παρατήρηση στην ΟΠΙ Βόλου επιβεβαιώνει απόλυτα τη φεμινιστική προσέγγιση της Silvia Federici (2019), η οποία τοποθετεί τη φροντίδα, την αναπαραγωγική εργασία και τη συναισθηματική υποστήριξη στον ίδιο τον πυρήνα του *commoning*. Σύμφωνα με τη Federici, η αναπαραγωγή της ίδιας της κοινότητας και των σχέσεων αλληλεγγύης είναι αυτή που επιτρέπει τη διατήρηση του κοινού πόρου στον χρόνο.

5.3.1 Αλληλοϋποστήριξη και Αμοιβαιότητα στην Πράξη

Στην ΟΠΙΒΟ, η αλληλεγγύη και η αμοιβαιότητα έπαψαν να αποτελούν απλές ιδεολογικές διακηρύξεις και μετατράπηκαν σε απτές, καθημερινές κοινωνικές πρακτικές. Το γεγονός αυτό φάνηκε καθαρά στον τρόπο με τον οποίο η ομάδα διαχειρίστηκε τις τεχνικές και πρακτικές δυσκολίες της ιστορικής έρευνας (π.χ. χρήση καταγραφικών μηχανημάτων, κάμερας, λογισμικών επεξεργασίας ήχου).

Η εξαιρετικά κοπιαστική διαδικασία της απομαγνητοφώνησης των συνεντεύξεων δεν αντιμετωπίστηκε ως μια αυστηρά ατομική υποχρέωση που θα αξιολογούνταν ανταγωνιστικά. Αντίθετα, αποτέλεσε πεδίο συλλογικής φροντίδας. Τα μέλη με μεγαλύτερη τεχνολογική εξοικείωση ή περισσότερο ελεύθερο χρόνο αφιέρωναν ώρες για να υποστηρίξουν τα πιο διστακτικά ή μεγαλύτερα σε ηλικία μέλη, δημιουργώντας ένα κλίμα μαθητείας και όχι αξιολόγησης.

Όταν ξεκίνησα να απομαγνητοφωνώ την πρώτη μου συνέντευξη, πέλαγωσα με το πρόγραμμα στον υπολογιστή. Ήμουν έτοιμος να τα παρατήσω γιατί ένιωθα ότι

τους καθυστερώ. Τότε ήρθε ένα άλλο μέλος σπίτι μου, κάθισε μαζί μου ένα ολόκληρο απόγευμα και μου έδειξε πώς γίνεται βήμα-βήμα. Δεν τον υποχρέωσε κανείς, ούτε πληρώθηκε. Το έκανε γιατί καταλάβαμε ότι το αρχείο είναι υπόθεση όλων μας. (Σ6, συνταξιούχος)

Μέσα από αυτές τις μικρο-αλληλεπιδράσεις, η ομάδα κατάφερε να διαχειριστεί τον φόβο του «λάθους» που γεννά ο σχολειοποιημένος νους. Η αδυναμία δεν ποινικοποιήθηκε, αλλά αντιμετωπίστηκε ως ευκαιρία για σύσφιξη των σχέσεων.

5.3.2 Συναισθηματική Εμπιστοσύνη και Ενότητα

Πέρα από την τεχνική υποστήριξη, οι δεξιότητες φροντίδας αναδείχθηκαν καθοριστικές στη διαχείριση του συναισθηματικού βάρους της έρευνας. Η ακρόαση αφηγήσεων που σχετίζονταν με τη φτώχεια, την αποβιομηχάνιση του Βόλου ή την τρέχουσα επισφάλεια, συχνά προκαλούσε συναισθηματική φόρτιση στους ερευνητές-μέλη της ΟΠΙ.

Η εμπιστοσύνη που καλλιεργήθηκε στις συνελεύσεις επέτρεψε στα μέλη να μοιραστούν αυτό το βάρος. Η ενότητα της ομάδας εκφράστηκε μέσα από τη ριζική άρνηση της λογικής της «αποδοτικότητας» που κυριαρχεί στην αγορά εργασίας. Η ΟΠΙ δεν λειτουργούσε με τη λογική της παραγωγής όσο το δυνατόν περισσότερων συνεντεύξεων στον ελάχιστο δυνατό χρόνο. Αντιθέτως, ο ρυθμός της έρευνας προσαρμοζόταν στις ανάγκες της κοινότητας.

Κάποιες συνεντεύξεις ήταν πολύ βαριές. Άκουγες ηλικιωμένους ανθρώπους να περιγράφουν πώς έχασαν τη δουλειά τους στα εργοστάσια τη δεκαετία του '80, ή νέους να κλαίνε για τη σημερινή ανεργία. Ήταν αδύνατον να το διαχειριστείς μόνος σου επιστρέφοντας σπίτι. Το φέρναμε στην ολομέλεια, το συζητούσαμε, βγάλαμε από πάνω μας το βάρος. Υπήρχε ένα δίκτυ ασφαλείας, ξέραμε ότι προσέχουμε ο ένας τον άλλον. (Σ2, φοιτητής)

Αυτή η διαδικασία αποδεικνύει ότι το *commoning* δεν είναι απλώς μια μέθοδος διαχείρισης πόρων, αλλά μια πρακτική ίασης. Η καλλιέργεια αυτών των δεξιοτήτων φροντίδας λειτούργησε ως το συνδετικό υλικό που μετέτρεψε ένα άθροισμα τυχαίων ατόμων σε μια πραγματική κοινότητα. Η εξάρτηση από την ακαδημαϊκή αυθεντία υποχώρησε, καθώς το αίσθημα της συλλογικής ασφάλειας επέτρεψε στα υποκείμενα να εμπιστευτούν τις δικές τους, συλλογικές δυνάμεις, ανοίγοντας τον δρόμο για την πλήρη αυτονομία τους.

5.4 Αυτονομία, Συλλογική Λήψη Αποφάσεων και Επιστημική Δράση

Η ανάπτυξη σχέσεων εμπιστοσύνης, αλληλοϋποστήριξης και αλληλεγγύης (όπως αναλύθηκε στην ενότητα 5.3) αποτέλεσε το απαραίτητο συναισθηματικό και οργανωτικό υπόστρωμα για να περάσει η ομάδα στο επόμενο, κατεξοχήν πολιτικό στάδιο του *commoning*: τη συγκρότηση ενός «Χώρου Αυτονομίας».

Σύμφωνα με τους Pantazidis και Bantiou (2026), ο χώρος αυτονομίας είναι το πεδίο εκείνο όπου τα υποκείμενα αποβάλλουν οριστικά τον ρόλο του παθητικού δέκτη (ή του αμήχανου ερασιτέχνη) και αναλαμβάνουν τον πλήρη έλεγχο του σχεδιασμού, της

οργάνωσης και της υλοποίησης του έργου τους. Στην Ομάδα Προφορικής Ιστορίας Βόλου (ΟΠΙΒΟ), αυτή η μετάβαση αποτυπώθηκε εθνογραφικά μέσα από την καλλιέργεια δεξιοτήτων αυτοοργάνωσης και συλλογικής λήψης αποφάσεων.

5.4.1 Η Ολομέλεια ως Εργαστήριο Άμεσης Δημοκρατίας

Το κεντρικό όργανο λειτουργίας της ΟΠΙΒΟ ήταν η τακτική ανοιχτή Ολομέλεια. Η παρατήρηση των διαδικασιών της Ολομέλειας κατέδειξε μια βαθμιαία αλλά ριζική αλλαγή παραδείγματος στη συμπεριφορά των μελών. Ενώ στα αρχικά στάδια η τάση ήταν να αναμένεται καθοδήγηση από τους συντονιστές ή από μέλη με ακαδημαϊκή ιδιότητα, σταδιακά εγκαθιδρύθηκε μια ισχυρή κουλτούρα συν-απόφασης.

Αυτή η πρακτική αποτελεί άμεση συνέχεια της κουλτούρας του «ακούειν» και του «συναποφασίζουν» που καλλιεργήθηκε στα κινήματα της κρίσης και μεταφέρθηκε πλέον σε επίπεδο γειτονιάς και κοινότητας. Η εμπειρία της ανοιχτής συνέλευσης και της ισότιμης συμμετοχής λειτούργησε ως η βασική οργανωτική παρακαταθήκη της ομάδας.

Στις πρώτες συναντήσεις περιμέναμε να μας πει η συντονιστική ομάδα τι θα κάνουμε. Σαν να περιμέναμε τον καθηγητή να βάλει εργασία. Όσο περνούσε ο καιρός, όμως, καταλάβαμε ότι η ομάδα είμαστε εμείς. Αν έπρεπε να βγάλουμε μια αφίσα ή να αποφασίσουμε ποια γειτονιά του Βόλου θα ερευνήσουμε πρώτα, το συζητούσαμε όλοι μαζί στον κύκλο. Ψηφίζαμε, διαφωνούσαμε, αλλά στο τέλος βγάζαμε άκρη χωρίς να επιβάλλεται κανείς στον άλλον. (Σ7, ιδιωτική υπάλληλος)

Το παραπάνω απόσπασμα επιβεβαιώνει ότι η ΟΠΙ λειτούργησε ως ένα μικρο-εργαστήριο άμεσης δημοκρατίας. Η διαχείριση των κοινών πόρων της ομάδας (όπως ο δανεισμός των καταγραφικών μηχανημάτων, η διαχείριση του κοινού ψηφιακού δίσκου με τα αρχεία ή η κάλυψη μικρών λειτουργικών εξόδων από προαιρετικές εισφορές) γινόταν με όρους διαφάνειας και συλλογικής λογοδοσίας, επιβεβαιώνοντας τις βασικές αρχές διαχείρισης των Κοινών.

5.4.2 Η Ανάκτηση της «Επιστημικής Δράσης»

Η σημαντικότερη, ωστόσο, κατάκτηση εντός αυτού του χώρου αυτονομίας ήταν η ανάληψη «επιστημικής δράσης» από τα ίδια τα μέλη. Η ομάδα σταμάτησε να αναρωτιέται «τι θεωρεί σωστό η ακαδημαϊκή κοινότητα» και άρχισε να αυτοκαθορίζει την ερευνητική της ατζέντα με βάση τις ανάγκες της πόλης της.

Για παράδειγμα, η επιλογή των θεματικών αξόνων για τις συνεντεύξεις (όπως το βιομηχανικό παρελθόν της Νέας Ιωνίας Βόλου, η αποβιομηχάνιση, η εργατική μνήμη ή η εμπειρία των γυναικών στα εργοστάσια) δεν επιβλήθηκε από κάποιο πανεπιστημιακό πρωτόκολλο, αλλά προέκυψε μέσα από έντονες ζυμώσεις, διαβουλεύσεις και αναζήτηση συναίνεσης εντός της ομάδας. Τα μέλη διεκδίκησαν το δικαίωμα να ορίσουν τι είναι ιστορικά σημαντικό για τον τόπο τους.

Δεν είχαμε κανένα αφεντικό πάνω από το κεφάλι μας να μας υποδεικνύει ποιον θα ρωτήσουμε. Όταν αποφασίσαμε να κάνουμε το αφιέρωμα στη Δεκαετία 1940: Χώροι εγκλεισμού στη Μαγνησία, το κάναμε επειδή νιώθαμε εμείς ότι αυτή η

μνήμη χάνεται και ότι οι γονείς μας δεν έχουν ακουστεί ποτέ. Εμείς φτιάξαμε το ερωτηματολόγιο, εμείς κάναμε τις επαφές. Και αυτό μας έδωσε μια τεράστια δύναμη. (Σ1, συνταξιούχος)

Η μετάβαση αυτή σηματοδοτεί τη ριζοσπαστική φύση του εγχειρήματος των ΟΠΙ. Αποδεικνύει ότι η αυτονομία δεν αφορά απλώς την απουσία καταναγκασμού, αλλά τη θετική ικανότητα μιας κοινότητας να θεσπίζει τους δικούς της κανόνες, να παράγει συλλογική γνώση και να ορίζει τη δική της ταυτότητα μέσα από ισότιμες, ομότιμες (P2P) διαδικασίες, ανατρέποντας την ιεραρχία του «σχολειοποιημένου νου».

5.5 Ο Αναστοχαστικός Χώρος: Η Γιορτή Ιστορίας ως Αντίδωρο στην Κοινότητα

Το τελικό στάδιο της ανάλυσης των εθνογραφικών δεδομένων αφορά την εξωστρέφεια της Ομάδας Προφορικής Ιστορίας Βόλου (ΟΠΙΒΟ) και τη σχέση της με την ευρύτερη τοπική κοινωνία. Η παραγωγή της ιστορικής γνώσης δεν κατανοήθηκε από τα μέλη ως μια κλειστή, αρχειακή διαδικασία με αυτοσκοπό τη συλλογή συνεντεύξεων. Αντίθετα, αντιμετωπίστηκε ως ένα κοινό αγαθό που έπρεπε να επιστραφεί στην κοινότητα που το γέννησε.

Αυτή η διαδικασία εξωστρέφειας ταυτίζεται με αυτό που οι Pantazidis και Bantiou (2026) ορίζουν ως «Αναστοχαστικό Χώρο». Πρόκειται για το πεδίο όπου η ιστορική έρευνα διασταυρώνεται με τις σύγχρονες κοινωνικές ανάγκες, επιτρέποντας στα υποκείμενα να νοηματοδοτήσουν το παρόν τους μέσα από το πρίσμα του παρελθόντος.

5.5.1 Η Οικονομία του Δώρου

Η διαδικασία επιστροφής του αρχείου στην κοινότητα υλοποιήθηκε κυρίως μέσω των δημόσιων εκδηλώσεων, γνωστών ως «Γιορτές Προφορικής Ιστορίας», καθώς και μέσω ιστορικών περιπάτων σε τοπόσημα του Βόλου (π.χ. παλιά εργοστάσια, προσφυγικές γειτονιές της Νέας Ιωνίας). Αυτές οι δράσεις λειτουργούν αμιγώς με τους όρους της «Οικονομίας του Δώρου».

Σε αντίθεση με την εμπορευματοποιημένη ιστορία (π.χ. αγορά ενός βιβλίου ή εισιτήριο σε μουσείο), η ΟΠΙΒΟ εγκαθίδρυσε έναν κύκλο αμοιβαιότητας: Ο ηλικιωμένος αφηγητής προσφέρει τη μνήμη του ως «δώρο» στην ομάδα. Η ομάδα επενδύει εθελοντική εργασία (ηχογράφηση, απομαγνητοφώνηση, μοντάζ) και επιστρέφει αυτό το υλικό ως «αντίδωρο» στον αφηγητή και στη γειτονιά του, μέσω μιας ανοιχτής, δωρεάν δημόσιας προβολής.

Θυμάμαι στην πρώτη μας Γιορτή Προφορικής Ιστορίας, είχαμε καλέσει τους παππούδες και τις γιαγιάδες που μας είχαν δώσει συνέντευξη. Όταν είδαν τα πρόσωπά τους στο πανί να μιλάνε για τις κακουχίες και για τη φτώχεια τους, έκλαιγαν. Και μαζί τους έκλαιγαν και τα εγγόνια τους που δεν ήξεραν αυτές τις ιστορίες. Τους δώσαμε πίσω τη φωνή τους. Ήταν το δικό μας ευχαριστώ. (Σ5, ιδιωτική υπάλληλος)

5.5.2 Η Κορύφωση της «Μοιρασμένης Αυθεντίας»

Κατά τη διάρκεια αυτών των εκδηλώσεων, παρατηρήθηκε μια ισχυρή συναισθηματική φόρτιση. Η στιγμή της δημόσιας προβολής αναδείχθηκε ως η απόλυτη κορύφωση της «Μοιρασμένης Αυθεντίας». Το υποκείμενο (ο κάτοικος/εργάτης/πρόσφυγας) έβλεπε τη δική του μικρο-ιστορία να αποκτά ξαφνικά δημόσια βαρύτητα και ιστορική αξία.

Το συλλογικό τραύμα της κρίσης και της αποβιομηχάνισης, το οποίο συχνά συνοδευόταν από αισθήματα κοινωνικής ντροπής ή περιθωριοποίησης, μετατράπηκε σε υπερηφάνεια. Το ιστορικό υλικό, ελεύθερα προσβάσιμο και δημιουργημένο «από τα κάτω», λειτούργησε ως γνήσιο Κοινό Αγαθό, προσδίδοντας αξιοπρέπεια σε ζώες που η επίσημη ιστορία παραδοσιακά αγνοούσε.

5.5.3 Επαναοικειοποίηση του Δημόσιου Χώρου

Τέλος, οι δράσεις της ΟΠΙΒΟ είχαν μια έντονη χωρική διάσταση, συμβάλλοντας στην επαναοικειοποίηση του δημόσιου χώρου της πόλης. Πραγματοποιώντας προβολές σε ανοιχτές πλατείες ή οργανώνοντας ιστορικούς περιπάτους σε εγκαταλελειμμένα βιομηχανικά κελύφη του Βόλου, η ομάδα μετέτρεψε αυτούς τους χώρους από απλά «σκηνικά» της καθημερινότητας σε τόπους ζωντανής μνήμης.

Όταν κάναμε τον ιστορικό περίπατο στα παλιά κτίρια εγκλεισμού, η πόλη ζωντάνεψε. Δεν βλέπαμε πια απλώς κάτι ερειπωμένα ντουβάρια. Βλέπαμε τον ιδρώτα των γονιών μας, τα μέρη που γνωρίστηκαν, που διεκδίκησαν τα δικαιώματά τους. Η γειτονιά απέκτησε ξανά νόημα για εμάς, δεν ήταν απλώς ο τόπος που παρκάρουμε τα αυτοκίνητά μας. (Σ2, φοιτητής)

Μέσα από αυτές τις πρακτικές, η ιστορία διεκδικεί τον χώρο. Σε μια εποχή (αυτή της κρίσης) όπου ο δημόσιος χώρος συρρικνωνόταν, ιδιωτικοποιούνταν ή γινόταν αφιλόξενος, η ΟΠΙΒΟ τον επαναδιεκδίκησε, δημιουργώντας έναν «Κοινό Χώρο» συνάντησης, αλληλεγγύης και συλλογικού αναστοχασμού.

Κεφάλαιο 6: Συμπεράσματα και Προτάσεις

Στο παρόν καταληκτικό κεφάλαιο επιχειρείται η σύνθεση των ερευνητικών δεδομένων που προέκυψαν από τη μελέτη της Ομάδας Προφορικής Ιστορίας Βόλου (ΟΠΙΒΟ). Στόχος είναι να αναδειχθεί πώς η θεωρία των «Κοινών» μετουσιώνεται σε πράξη μέσα από τη διαχείριση της συλλογικής μνήμης και να προταθούν κατευθύνσεις για περαιτέρω έρευνα.

6.1 Η Προφορική Ιστορία ως Δυναμικό «Κοινό»: Μια Σύνθεση

Η εθνογραφική μελέτη της ΟΠΙΒΟ επιβεβαιώνει ότι η συλλογική μνήμη μετασχηματίζεται σε «Κοινό» μέσα από συγκεκριμένες οργανωτικές πρακτικές που διασφαλίζουν την αυτονομία και τη βιωσιμότητά της. Η λειτουργία της κοινότητας εδράζεται στις εξής θεμελιώδεις αρχές:

- **Η Εφαρμογή των Αρχών της Ostrom:** Η διαχείριση των κοινών πόρων της ομάδας, όπως ο τεχνικός εξοπλισμός (καταγραφικά, αρχεία), δεν βασίζεται στην ατομική ιδιοκτησία αλλά σε κανόνες συλλογικής χρήσης που πηγάζουν από την ίδια την κοινότητα. Σύμφωνα με τις αρχές σχεδιασμού της Ostrom, οι κανόνες αυτοί ορίζονται από τα μέλη που επηρεάζονται από αυτούς, διασφαλίζοντας ένα σύστημα αυτο-παρακολούθησης και αμοιβαίας εμπιστοσύνης.
- **Ισότιμη Συναπόφαση και Οριζοντιότητα:** Η «Ανοιχτή Συνέλευση» αποτελεί το κυρίαρχο όργανο, όπου εφαρμόζεται η αρχή της οριζοντιότητας. Η λήψη αποφάσεων μέσω της συναίνεσης διασφαλίζει ότι καμία μειοψηφία δεν παραγκωνίζεται, ενώ ο ρόλος του συντονιστή εναλλάσσεται για να αποτραπεί η συσσώρευση άτυπης εξουσίας.
- **Ανοικτότητα και Γνωσιακά Κοινά:** Η γνώση στην ΟΠΙΒΟ αντιμετωπίζεται ως «ανοιχτό λογισμικό». Η εκπαιδευτική διαδικασία είναι δωρεάν και peer-to-peer, ενώ το παραγόμενο αρχείο διατίθεται στην κοινωνία ως δημόσιο αγαθό, αποφεύγοντας την «περίφραξη» της γνώσης που συχνά επιβάλλουν οι εμπορευματικές ή γραφειοκρατικές δομές.

6.1.1 Η Εθνογραφική Τεκμηρίωση των Κοινών στην ΟΠΙΒΟ

Προκειμένου να απαντηθεί το κεντρικό ερευνητικό ερώτημα της παρούσας εργασίας, είναι αναγκαίο να συστηματοποιηθεί ο τρόπος με τον οποίο τα εμπειρικά δεδομένα της ΟΠΙΒΟ μετουσιώνουν τη θεωρητική αρχιτεκτονική των Κοινών σε ζωντανή κοινωνική πραγματικότητα. Η εθνογραφική παρατήρηση και οι βιογραφικές αφηγήσεις των μελών επιτρέπουν τη ρητή σύνδεση του πεδίου με τις έννοιες της αυτοδιαχείρισης, της ομότιμης παραγωγής και της οικονομίας του δώρου, αποδεικνύοντας ότι η ομάδα λειτουργεί ως μια υποδειγματική κοινότητα των κοινών βάσει τεσσάρων διακριτών αξόνων:

Η Θεσμική Συγκρότηση της Κοινότητας βάσει των Αρχών της Ostrom Η λειτουργία της ΟΠΙΒΟ δεν επαφίεται σε μια άμορφη ή χαοτική συσσωμάτωση εθελοντών, αλλά διέπεται από σαφείς, αυτοπαραγόμενους κανόνες που προστατεύουν και αναπαράγουν τον κοινό πόρο. Εδώ παρατηρείται η έμπρακτη εφαρμογή των «αρχών σχεδιασμού» της Elinor Ostrom (1990) για τη βιώσιμη διαχείριση των κοινών πόρων:

- **Συλλογική Ρύθμιση και Συμμετοχή:** Σε απόλυτη συμφωνία με την Όστρομ, οι κανόνες που αφορούν τη χρήση, τον δανεισμό και τη διαχείριση του τεχνικού εξοπλισμού (ψηφιακά καταγραφικά, σκληροί δίσκοι, αρχειακό υλικό) διαμορφώνονται από τα ίδια τα υποκείμενα που τους χρησιμοποιούν. Ο εξοπλισμός αντιμετωπίζεται ως «κοινή ιδιοκτησία».
- **Αυτο-παρακολούθηση:** Η κοινότητα δεν αναζητά εξωτερικούς ελεγκτικούς μηχανισμούς ή γραφειοκρατικούς επόπτες· η ορθή τήρηση των κανόνων και η προστασία του υλικού βασίζονται στην αμοιβαία λογοδοσία, την υπευθυνότητα και τους δεσμούς εμπιστοσύνης που σφυρηλατούνται εντός της ομάδας.

Ισότιμη Συναπόφαση, Οριζοντιότητα και Ανοικτότητα Η πολιτική ουσία του *commoning* στην ΟΠΙΒΟ αποκρυσταλλώνεται στον τρόπο λήψης των αποφάσεων, αποτελώντας μια ριζοσπαστική εναλλακτική στις κάθετες δομές της Αγοράς ή του Κράτους:

- **Η Ανοιχτή Συνέλευση ως Κυρίαρχο Όργανο:** Η Ολομέλεια συνιστά τον κατεξοχήν χώρο άσκησης της άμεσης δημοκρατίας. Η παρατηρηθείσα οριζοντιότητα διασφαλίζεται μέσω της μεθόδου της συναίνεσης, όπου η λήψη αποφάσεων (π.χ. για τη θεματολογία των ερευνών ή τη διοργάνωση εκδηλώσεων) προϋποθέτει τη σύνθεση των απόψεων και όχι την επιβολή μιας πλειοψηφίας που «καταπίνει» τη μειοψηφία.
- **Η Αποτροπή της Άτυπης Εξουσίας:** Η συστηματική εναλλαγή ρόλων (rotation) στη θέση του συντονιστή της συζήτησης εμποδίζει τη συγκέντρωση εξουσίας ή τη γραφειοκρατικοποίηση της ομάδας.
- **Ριζοσπαστική Ανοικτότητα:** Η κοινότητα παραμένει διαρκώς ανοιχτή σε νέα μέλη, χωρίς ταξικούς, ηλικιακούς ή μορφωτικούς αποκλεισμούς, διασφαλίζοντας ότι το «Γνωσιακό Κοινό» της ιστορίας δεν περιφράσσεται, αλλά διευρύνεται συνεχώς.

Ομότιμη Παραγωγή Γνώσης (P2P) και η Υπέρβαση του Σχολειοποιημένου Νου Η εθνογραφία έφερε στο φως μια βαθιά εσωτερική σύγκρουση: την αρχική αμηχανία των υποκειμένων απέναντι στην απουσία «αρχηγού» ή δασκάλου, φαινόμενο που οι Pantazidis & Bantiou (2026) ορίζουν ως την ανάγκη επιβεβαίωσης της γνώσης μέσω του κόπου και της ιεραρχίας.

- **Απο-σχολειοποίηση (De-schooling):** Η ΟΠΙΒΟ κατάφερε να υπερβεί αυτόν τον «σχολειοποιημένο νου» εφαρμόζοντας το μοντέλο της ομότιμης παραγωγής. Η ιστορική μεθοδολογία έπαψε να αποτελεί απρόσιτο προνόμιο των πανεπιστημιακών εδρών και μετατράπηκε σε «ανοιχτό κώδικα».
- **Ομότιμη Μαθητεία:** Μέσα από τα δωρεάν σεμινάρια, τα παλαιότερα μέλη εκπαίδευαν τα νεότερα ισότιμα, καταλύοντας τη διάκριση μεταξύ «ειδικού» και «ερασιτέχνη» και αποδίδοντας στα υποκείμενα την επιστημική τους δράση.

Η Φεμινιστική Διάσταση της Φροντίδας και η Οικονομία του Δώρου Η βιωσιμότητα της ΟΠΙΒΟ ως κοινότητας δεν στηρίχθηκε μόνο σε τεχνικές προδιαγραφές, αλλά στις ανθρώπινες σχέσεις που παρήγαγε:

- **Ηθική της Φροντίδας:** Σε απόλυτη ευθυγράμμιση με τη Silvia Federici (2019), η έρευνα κατέδειξε ότι στην καρδιά του *commoning* βρίσκεται η αναπαραγωγική εργασία και η συναισθηματική υποστήριξη. Η συλλογική διαχείριση του συναισθηματικού βάρους των αφηγήσεων και των τραυμάτων της κρίσης μετέτρεψε την ομάδα σε ένα δίκτυο αλληλοφροντίδας, το οποίο αποτελεί τον συνεκτικό ιστό που κρατά τον κοινό πόρο ζωντανό στον χρόνο.
- **Κύκλος Αμοιβαιότητας (Mauss):** Αυτή η εσωτερική φροντίδα μετουσιώνεται σε δημόσιο γεγονός μέσω των Γιορτών Προφορικής Ιστορίας. Αναλύοντας το φαινόμενο υπό το πρίσμα του Marcel Mauss (1954), η διάχυση του αρχείου στην πόλη ακολουθεί τους όρους της «Οικονομίας του Δώρου». Ο αφηγητής προσφέρει τη μνήμη του, η ομάδα την επεξεργάζεται εθελοντικά και την επιστρέφει ως «αντίδωρο» στην κοινότητα, επαναοικειοποιούμενη τον δημόσιο χώρο και μετατρέποντάς τον σε «Κοινό Χώρο» συλλογικής ταυτότητας.

6.2 Θεωρητική και Κοινωνική Συμβολή της Έρευνας

Η μελέτη της Ομάδας Προφορικής Ιστορίας Βόλου (ΟΠΙΒΟ) προσφέρει σημαντικά συμπεράσματα που επεκτείνονται πέρα από τα στενά όρια μιας τοπικής εθνογραφίας, συμβάλλοντας τόσο στον θεωρητικό διάλογο για τα «Κοινά» όσο και στην κατανόηση των κοινωνικών μετασχηματισμών στην Ελλάδα της κρίσης.

6.2.1 Θεωρητική Συμβολή

Σε ακαδημαϊκό επίπεδο, η παρούσα εργασία εμπλουτίζει τη βιβλιογραφία σε τρεις βασικούς άξονες:

- Η Μνήμη ως «Γνωσιακό Κοινό»: Ενώ παραδοσιακά η θεωρία των Κοινών (π.χ. Ostrom) εστίαζε κυρίως στη διαχείριση φυσικών ή υλικών πόρων (γη, νερό), η ανάλυση της ΟΠΙΒΟ καταδεικνύει πώς η ιστορική μνήμη μπορεί να λειτουργήσει ως ένα δυναμικό, άυλο Κοινό Αγαθό. Προτείνει ένα μοντέλο απο-περιφραγμένης ιστορίας, θεμελιωμένο στη «Μοιρασμένη Αυθεντία».
- Η Ανατομία του «Σχολειοποιημένου Νου»: Αξιοποιώντας τη σύγχρονη βιβλιογραφία (Pantazidis & Bantiou, 2026), η έρευνα συνεισφέρει στην κατανόηση των εμποδίων της ομότιμης παραγωγής (P2P). Αναδεικνύει ότι η μεγαλύτερη πρόκληση για την αυτοοργάνωση δεν είναι η έλλειψη υλικών πόρων, αλλά οι εσωτερικευμένες ιεραρχίες και η υποτίμηση των οριζόντιων διαδικασιών που καλλιεργεί η τυπική εκπαίδευση. Έτσι, οι ΟΠΙ αναδεικνύονται ως κρίσιμα πεδία «απο-σχολειοποίησης» της γνώσης.
- Η Ενσωμάτωση της Φεμινιστικής Οπτικής: Η εργασία συνδέει ρητά τη θεωρία των Κοινών με την ηθική της φροντίδας (Federici, 2019). Η θεωρητική συμβολή έγκειται στην απόδειξη ότι η παραγωγή ενός ιστορικού αρχείου «από τα κάτω» είναι αδύνατη χωρίς τη διαρκή, αόρατη αναπαραγωγική εργασία (συναισθηματική υποστήριξη, διαχείριση τραύματος, αλληλεγγύη).

6.2.2 Κοινωνική Συμβολή

Σε κοινωνικό επίπεδο, η έρευνα αναδεικνύει την Προφορική Ιστορία ως εργαλείο ριζοσπαστικής παρέμβασης και συλλογικής ενδυνάμωσης:

- Από το Τραύμα στην Αυτενέργεια : Για τα υποκείμενα που βίωσαν έντονα τις συνέπειες της κρίσης (ανεργία, επισφάλεια, απώλεια ταυτότητας), η συμμετοχή στην ΟΠΒΟ λειτούργησε ως μηχανισμός ενδυνάμωσης. Η μετάβαση από το «παθητικό θύμα» της κρίσης στον «ενεργό ερευνητή» της πόλης του, προσέφερε μια νέα κοινωνική χρησιμότητα και επανέφερε την αξιοπρέπεια.
- Αντίσταση στην Ενοχοποίηση: Η δράση της ομάδας λειτούργησε ως «αντίδοτο» στον κυρίαρχο δημόσιο λόγο που ενοχοποιούσε τα λαϊκά στρώματα στα χρόνια των Μνημονίων. Φέρνοντας στο φως τις ιστορίες των εργατών και των απλών ανθρώπων του Βόλου, η ομάδα συγκρότησε μια αντι-αφήγηση αντίστασης και επιβίωσης.
- Ανανοηματοδότηση του Δημόσιου Χώρου: Μέσα από τις Γιορτές Προφορικής Ιστορίας και την εφαρμογή της «Οικονομίας του Δώρου» (Mauss, 1954), η έρευνα δείχνει πώς ο δημόσιος χώρος μετατρέπεται από απλό σκηνικό διέλευσης σε «Κοινό Χώρο». Η δημόσια ανταλλαγή της μνήμης δημιουργεί νέους δεσμούς αμοιβαιότητας στη γειτονιά, αναπληρώνοντας το κενό που άφησε η υποχώρηση του κοινωνικού κράτους.

6.3 Περιορισμοί της Έρευνας και Προτάσεις για Μελλοντική Μελέτη

Η παρούσα εργασία ανοίγει νέους δρόμους για τη μελέτη των γνωσιακών κοινών, οι οποίοι εκτείνονται πέρα από την περίπτωση των ΟΠ:

- **Η Ιστορία ως Συμμετοχικό Γνωσιακό Κοινό:** Προτείνεται η διερεύνηση άλλων μορφών δημόσιας ιστορίας (π.χ. τοπικά μουσεία, ψηφιακά αποθετήρια γειτονιάς) υπό το πρίσμα των κοινών. Πώς μπορούν οι αρχές της «Μοιρασμένης Αυθεντίας» να εφαρμοστούν σε ευρύτερα πεδία της πολιτιστικής κληρονομιάς;.
- **Εθνογραφία των Άυλων Κοινών:** Η εθνογραφική μέθοδος αποδείχθηκε καίρια για την αποκάλυψη του «κοινωνείν» ως πράξης. Μελλοντικές έρευνες θα μπορούσαν να χρησιμοποιήσουν την εθνογραφία για να μελετήσουν πώς άλλες μορφές άυλης γνώσης (π.χ. παραδοσιακές τέχνες, σπόροι, τοπική τεχνογνωσία) διασώζονται και μοιράζονται έξω από τους θεσμικούς μηχανισμούς.
- **Ψηφιακός Χώρος και Φυσική Κοινότητα:** Είναι σημαντικό να μελετηθεί περαιτέρω η σχέση μεταξύ των ψηφιακών κοινών και της φυσικής παρουσίας στον δημόσιο χώρο. Πώς η ψηφιακή αρχειοθέτηση μπορεί να ενισχύσει, αντί να αντικαταστήσει, τη ζωντανή αλληλεπίδραση και τη συλλογική μνήμη στην πλατεία και τη γειτονιά;.
- **Απο-σχολειοποίηση και Γνώση:** Η έρευνα ανέδειξε τον «σχολειοποιημένο νου» ως εμπόδιο στην αυτοοργάνωση. Μια μελλοντική μελέτη θα μπορούσε να εστιάσει σε παιδαγωγικά μοντέλα που προάγουν το «κοινωνείν» στην εκπαίδευση, μετατρέποντας το σχολείο από χώρο μεταφοράς γνώσης σε κοινότητα πρακτικής.

6.4 Επίλογος: Η Μνήμη ως Πράξη Ελευθερίας

Η παρούσα ερευνητική διαδρομή εκκίνησε με ένα θεμελιώδες, φαινομενικά απλό ερώτημα: για ποιο λόγο, εν μέσω μιας πρωτοφανούς οικονομικής, θεσμικής και υπαρξιακής κρίσης, πλήθος πολιτών επέλεξε να συγκροτήσει συλλογικότητες γειτονιάς με αντικείμενο τη συστηματική συλλογή, αρχειοθέτηση και διάχυση βιογραφικών αφηγήσεων. Μέσα από την εθνογραφική εμπύθιση στην Ομάδα Προφορικής Ιστορίας

Βόλου (ΟΠΙΒΟ) , η απάντηση που αναδύθηκε υπερβαίνει κατά πολύ τα στενά όρια μιας συμβατικής ιστοριογραφικής καταγραφής. Η ενασχόληση με το παρελθόν της πόλης δεν αποτέλεσε μια παθητική, νοσταλγική καταφυγή ή μια απόπειρα διαφυγής από ένα δυσοίωνα παρόν · αντίθετα, συνιστούσε μια ριζοσπαστική, έμπρακτη παρέμβαση για την ανασυγκρότηση του κοινωνικού ιστού στο «εδώ και τώρα».

Τα ποιοτικά δεδομένα τεκμηριώνουν ότι η συλλογική μνήμη δεν αποτελεί ένα στατικό, μουσειακό προϊόν που προορίζεται για την ακαδημαϊκή περίφραξη , αλλά ένα δυναμικό «Γνωσιακό Κοινό». Η μετατροπή, ωστόσο, της ιστορίας σε κοινό αγαθό δεν υπήρξε μια αυτονόητη ή ανέφελη διαδικασία. Απαίτησε τη διαρκή άσκηση της πρακτικής του *κοινωνείν* , η οποία δοκιμάστηκε και σφυρηλατήθηκε στην καθημερινή «κουζίνα» της ομάδας : στις ανοιχτές συνελεύσεις , στη διαχείριση του κοινού εξοπλισμού και στη συλλογική επεξεργασία του λόγου των αφηγητών.

Η σημαντικότερη, ίσως, εσωτερική νίκη της κοινότητας υπήρξε η σταδιακή υπέρβαση του «σχολειοποιημένου νου». Τα υποκείμενα, έχοντας εσωτερικεύσει τις ιεραρχικές δομές της τυπικής εκπαίδευσης και της αγοράς εργασίας, βρέθηκαν αρχικά αντιμέτωπα με την αμηχανία της ελευθερίας και την απουσία μιας κάθετης αυθεντίας. Μέσα από την ομότιμη παραγωγή και την αλυσιδωτή μετάδοση της γνώσης , η ΟΠΙΒΟ απέδειξε ότι οι απλοί πολίτες μπορούν να ανακτήσουν την επιστημική τους δράση, μετατρέποντας τη μεθοδολογία της έρευνας σε ένα εργαλείο συλλογικής αυτονομίας.

Παράλληλα, η έρευνα κατέδειξε ότι κανένα γνωσιακό κοινό δεν μπορεί να επιβιώσει χωρίς τη φεμινιστική διάσταση της φροντίδας και της κοινωνικής αναπαραγωγής. Η ηθική της φροντίδας, η συναισθηματική αλληλεγγύη και η συλλογική επούλωση του τραύματος της κρίσης αποτέλεσαν τον απαραίτητο συνεκτικό ιστό της ομάδας. Αυτή η εσωτερική αναπαραγωγική εργασία μετουσιώθηκε σε δημόσια πολιτική πράξη μέσω των Γιορτών Προφορικής Ιστορίας. Υπακούοντας στους κανόνες μιας αυθεντικής «Οικονομίας του Δώρου» , η ΟΠΙΒΟ δεν εμπορευματοποίησε , ούτε ιδιοποιήθηκε τη μνήμη · την επέστρεψε ως «αντίδωρο» στις πλατείες και τις γειτονιές του Βόλου. Με τον τρόπο αυτό, ο δημόσιος χώρος επανανοηματοδοτήθηκε, μετατρέπόμενος από τόπο απλής διέλευσης σε «Κοινό Χώρο» συλλογικής ταυτότητας και αξιοπρέπειας.

Συμπερασματικά, η μελέτη αυτή καταθέτει μια αισιόδοξη αλλά και απαιτητική παραδοχή: ο εκδημοκρατισμός της γνώσης, η οριζόντια αυτοδιαχείριση βάσει των αρχών της Ostrom και η κοινωνική αυτενέργεια δεν αποτελούν αφηρημένες ουτοπίες. Είναι καθημερινές, επίπονες αλλά λυτρωτικές πρακτικές που εκδιπλώνεται δίπλα μας. Σε μια εποχή διαρκών κρίσεων και κοινωνικού κατακερματισμού, οι Ομάδες Προφορικής Ιστορίας μάς δείχνουν τον δρόμο για την ανάκτηση της συλλογικής μας φωνής. Όταν οι άνθρωποι επιλέγουν να καθίσουν σε κύκλο , να ακούσουν με σεβασμό την ιστορία του «άλλου» και να διαχειριστούν τη γνώση ως κοινό αγαθό , δεν διασώζουν απλώς το παρελθόν· θέτουν τα θεμέλια για τη συγκρότηση μιας πιο δίκαιης, οριζόντιας και ελεύθερης κοινωνίας στο μέλλον.

Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

- Agamben, G. (2005). *State of exception*. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Athanasiou, A., & Butler, J. (2013). *Dispossession: The performative in the political*. Cambridge: Polity Press.
- Bauwens, M., Kostakis, V., & Pazaitis, A. (2019). *Peer to Peer: The Commons Manifesto*. London: University of Westminster Press.
- Benkler, Y. (2006). *The wealth of networks: How social production transforms markets and freedom*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Berger, P. L., & Luckmann, T. (1966). *The social construction of reality: A treatise in the sociology of knowledge*. Anchor Books.
- Bollier, D., & Helfrich, S. (2019). *Free, Fair, and Alive: The Insurgent Power of the Commons*. Gabriola Island, BC: New Society Publishers.
- Bollier, D., & Helfrich, S. (Eds.). (2015). *Patterns of Commoning*. Amherst, MA: Commons Strategy Group.
- Bozatzis, N. (2015). Banal Occidentalism, "Crisis" and the logic of expectations in Greece. In K. Liakos & A. Kouki (Eds.), *Austere Histories in European Societies: Social Exclusion and the Politics of Solidarity* (pp. 105-123). London: Routledge.
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101.
- Carlsson, C. (2019, June 10). History as a Commons. *Shareable*. Ανακτήθηκε 15/02/2026 από [<https://www.shareable.net>]
- Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K. (2007). *Research methods in education* (6th ed.). London: Routledge.
- Corbett, K., & Miller, D. (2006). A shared inquiry into shared inquiry. *The Public Historian*, 28(1), 15-38.
- Creswell, J. W. (2013). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches* (3rd ed.). Sage.
- Dalakoglou, D. (2012). The crisis before "The Crisis": Violence and urban neoliberalization in Athens. *Social Justice*, 39(1), 24-42.
- De Angelis, M. (2017). *Omnia sunt communia: On the commons and the transformation to postcapitalism*. London: Zed Books.
- Dellwing, M. (2015). *Theatricality and performativity in public history*. London: Routledge.
- Denzin, N. K., & Lincoln, Y. S. (Eds.). (2011). *The SAGE handbook of qualitative research* (4th ed.). Sage.
- DeWalt, K. M., & DeWalt, B. R. (2011). *Participant observation: A guide for fieldworkers* (2nd ed.). Lanham, MD: AltaMira Press.
- Douzinas, C. (2013). *Philosophy and resistance in the crisis: Greece and the future of Europe*. Cambridge: Polity Press.
- Federici, S. (2019). *Re-enchanting the world: Feminism and the politics of the commons*. Oakland, CA: PM Press.
- Flyvbjerg, B. (2006). Five misunderstandings about case-study research. *Qualitative Inquiry*, 12(2), 219-245
- Frisch, M. (1990). *A shared authority: Essays on the craft and meaning of oral and public history*. Albany, NY: State University of New York Press.

- Geertz, C. (1973). *The interpretation of cultures: Selected essays*. Basic Books.
- Giddens, A. (1987). *Social theory and modern sociology*. Stanford University Press.
- Hammersley, M., & Atkinson, P. (2007). *Ethnography: Principles in practice* (3rd ed.). Routledge.
- Hardin, G. (1968). The tragedy of the commons. *Science*, 162(3859), 1243-1248.
- Hardt, M., & Negri, A. (2009). *Commonwealth*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Harvey, D. (2012). *Rebel cities: From the right to the city to the urban revolution*. London: Verso.
- Herzfeld, M. (2011). The European crisis and cultural intimacy. *Studies in Ethnicity and Nationalism*, 11(3), 491-497.
- Hess, C., & Ostrom, E. (Eds.). (2007). *Understanding knowledge as a commons: From theory to practice*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Hyde, L. (1983). *The gift: Imagination and the erotic life of property*. New York: Vintage Books.
- Kalamaras, D. (2014). From the squares to the neighborhood assemblies: The cycle of protest in Greece. *Mobilization: An International Quarterly*, 19(4), 415-435.
- Kioupkiolis, A. (2014). Towards a theory of commoning the political. In *Democracy and the Commons*.
- Kvale, S. (1996). *InterViews: An introduction to qualitative research interviewing*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Lefebvre, H. (1968). *Le Droit à la ville*. Paris: Anthropos.
- Linebaugh, P. (2008). *The Magna Carta manifesto: Liberties and commons for all*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Mason, J. (2002). *Qualitative researching* (2nd ed.). Sage.
- Matsaganis, M. (2013). *The Greek crisis: Social impact and policy responses*. Berlin: Friedrich Ebert Stiftung.
- Mauss, M. (1954). *The gift: Forms and functions of exchange in archaic societies*. London: Cohen & West.
- Mylonas, Y. (2014). Crisis, austerity and opposition in Greek media representations. In D. della Porta & A. Mattoni (Eds.), *Spreading Protest: Social Movements in Times of Crisis* (pp. 219-238). Essex: ECPR Press.
- National Council on Public History (NCPH). (n.d.). *The Public History Commons*. Ανακτήθηκε από [\[https://ncph.org/public-history-commons/\]](https://ncph.org/public-history-commons/)
- Ostrom, E. (1990). *Governing the commons: The evolution of institutions for collective action*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Papathanasiou, M. (2015). The nuances of history and memory in crisis-ridden Greece. *Historiein*, 15(1), 7-18. doi:10.12681/historein.288
- Pappas, T. S. (2013). Why Greece failed. *Journal of Democracy*, 24(2), 31-45.
- Patton, M. Q. (2014). *Qualitative research & evaluation methods: Integrating theory and practice* (4th ed.). Thousand Oaks, CA: Sage
- Prentoulis, M., & Thomassen, L. (2013). Political theory in the square: Protest, representation and subjectification. *Contemporary Political Theory*, 12(3), 166-184.
- Rakopoulos, T. (2016). Solidarity: The egalitarian tensions of a bridge-concept. *Social Anthropology*, 24(2), 142-151.
- Robson, C. (2011). *Real world research: A resource for users of social research methods in applied settings* (3rd ed.). Chichester: Wiley.

- Simiti, M. (2020). Civil society and the state in Greece: The rise of the solidarity movement. *French Politics*, 18(3), 288-307.
- Sotirakopoulos, N. (2016). *The crisis of social democracy and the rise of the radical left/right: The case of Greece*. Bingley: Emerald Group Publishing.
- Standing, G. (2011). *The precariat: The new dangerous class*. London: Bloomsbury Academic.
- Stavrides, S. (2016). *Common Space: The City as Commons*. London: Zed Books.
- Thompson, P. (2000). *The voice of the past: Oral history* (3rd ed.). Oxford: Oxford University Press.
- Tsilimpounidi, M. (2012). If these walls could talk: Street art and urban belonging in the Athens of crisis. *Laboratorium: Russian Review of Social Research*, 4(2), 71-91.
- Vaiou, D., & Kalandides, A. (2016). Practices of collective action and solidarity: Reconfiguring the public space in crisis-ridden Athens, Greece. *Journal of Housing and the Built Environment*, 31(3), 457-470.
- Voulgaris, J. (2013). The Greek crisis: A 'Gordian knot' of macroeconomics, institutions, and politics. In H. Kouki & A. Triandafyllidou (Eds.), *The Greek Crisis and European Modernity* (pp. 51-78). London: Palgrave Macmillan.

Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία

- Βαν Μπούσχοτεν, Ρ. (2015). Προφορική Ιστορία και η κρίση: Νέες προκλήσεις, νέες προοπτικές. *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 144, 3-21. doi:10.12681/grsr.10237
- Βενιζέλος, Γ., Δημητρίου, Γ., & Κιουπκιολής, Α. (2025). *Κυβερνολογικές της κρίσης: Ελλάδα-Ισπανία. Από τις δημοκρατικές αντιστάσεις στην εμπέδωση του αυταρχικού νεοφιλελευθερισμού και πέρα από αυτόν*. Αθήνα: Εκδόσεις νήσος.
- Βερβενιώτη, Τ. (2013). *Η ιστορία ως βίωμα και ως καταγραφή*. Αθήνα: Εταιρεία Μελέτης Νέου Ελληνισμού.
- Βερβενιώτη, Τ. (2018). Η προφορική ιστορία ως κίνημα. Στο Γ. Τσιώλης & Μ. Χατζηγιάννη (Επιμ.), *Ποιοτικές μέθοδοι στην έρευνα των κοινωνικών επιστημών*. Αθήνα: Νήσος.
- ΕΛΣΤΑΤ (Ελληνική Στατιστική Αρχή). (2015). *Η Ελληνική Οικονομία*. Πειραιάς: ΕΛΣΤΑΤ.
- Κιουπκιολής, Α. (2014). *Για τα κοινά της ελευθερίας*. Αθήνα: Εξάρχεια.
- Σταυρίδης, Σ. (2011). Η εξέγερση του Δεκέμβρη και το νόημα του δημόσιου χώρου. Στο Σ. Οικονομίδης & Β. Μονάστογλου (Επιμ.), *Η Δημοκρατία της Εξέγερσης*. Αθήνα: Αιγόκερως.
- Τσιώλης, Γ. (2006). *Ιστορίες ζωής και βιογραφικές αφηγήσεις: Η βιογραφική προσέγγιση στην κοινωνιολογική ποιοτική έρευνα*. Αθήνα: Κριτική.
- Τσιώλης, Γ. (2014). *Μέθοδοι και τεχνικές ανάλυσης στην ποιοτική κοινωνική έρευνα*. Αθήνα: Κριτική.
- Τσιώλης, Γ., & Σιακαβάρα, Κ. (Επιμ.). (2015). *Στρατηγικές της ποιοτικής κοινωνικής έρευνας*. Αθήνα: Gutenberg.

Παράρτημα Α: ΟΔΗΓΟΣ ΗΜΙ-ΔΟΜΗΜΕΝΗΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ

Σημείωση για τον Ερευνητή:

Η παρούσα συνέντευξη πραγματοποιείται στο πλαίσιο της πτυχιακής μου εργασίας με θέμα τις Ομάδες Προφορικής Ιστορίας και τα Κοινά. Στόχος μας είναι να κατανοήσουμε την εμπειρία σας στην ομάδα, πώς λειτουργείτε συλλογικά και τι σημαίνει για εσάς η καταγραφή της ιστορίας. Δεν υπάρχουν σωστές ή λάθος απαντήσεις, με ενδιαφέρει αποκλειστικά η προσωπική σας άποψη και εμπειρία. Η συζήτηση είναι εμπιστευτική και θα χρησιμοποιηθεί μόνο για ακαδημαϊκούς σκοπούς. (Επιβεβαίωση για ηχογράφηση).

Ημιδομημένη Συνέντευξη

Ενότητα Α: Προσωπικό Προφίλ & Το Πλαίσιο της Κρίσης

Στόχος: Να γνωρίσουμε το υποκείμενο και να συνδέσουμε τη βιογραφία του με την κοινωνική συγκυρία.

1. Θα θέλατε να μου πείτε λίγα λόγια για εσάς; (Ηλικία, επάγγελμα, οικογενειακή κατάσταση).
2. Πώς βιώσατε την περίοδο της οικονομικής κρίσης στον Βόλο (από το 2010 και μετά); Υπήρξαν αλλαγές στην καθημερινότητά σας ή στην εργασία σας;
3. Πριν εμπλακείτε με την Ομάδα Προφορικής Ιστορίας, είχατε κάποια σχέση με την ιστορία ή με συλλογικές δράσεις/ομάδες;

Ενότητα Β: Ένταξη και Κίνητρα Συμμετοχής

Στόχος: Να διερευνήσουμε γιατί κάποιος επιλέγει να ασχοληθεί με την ιστορία σε καιρό κρίσης.

4. Πότε και πώς μάθατε για την Ομάδα Προφορικής Ιστορίας Βόλου (ΟΠΙΒΟ);
5. Τι ήταν αυτό που σας ώθησε να συμμετάσχετε; (Ήταν η αγάπη για την ιστορία; Η ανάγκη για παρέα/κοινωνικοποίηση; Η επιθυμία να κάνετε κάτι για την πόλη;)
6. Θυμάστε την πρώτη φορά που πήγατε σε συνέλευση ή σεμινάριο; Ποια ήταν η πρώτη σας εντύπωση;

Ενότητα Γ: Η Πρακτική του "Commoning" (Εσωτερική Λειτουργία)

Στόχος: Να εξετάσουμε αν και πώς εφαρμόζονται οι αρχές των Κοινών (οριζοντιότητα, ισοτιμία).

7. Περιγράψτε μου πώς λειτουργεί η ομάδα. Πώς παίρνετε αποφάσεις; (Υπάρχει πρόεδρος ή αρχηγός; Τι γίνεται αν διαφωνήσετε;)
8. Εσείς προσωπικά τι ρόλο έχετε αναλάβει στην ομάδα; (Π.χ. παίρνετε συνεντεύξεις, βοηθάτε στα τεχνικά, στην απομαγνητοφώνηση;)

9. Πώς μοιράζεστε τις δουλειές και τον εξοπλισμό (καταγραφικά, κάμερες); Υπάρχουν προβλήματα σε αυτό το μοίρασμα;
10. Νιώθετε ότι είστε όλοι ίσοι μέσα στην ομάδα; Υπάρχουν στιγμές που νιώσατε ότι κάποιοι έχουν περισσότερη δύναμη λόγου (π.χ. λόγω μόρφωσης ή παλαιότητας);

Ενότητα Δ: Η Σχέση με την Ιστορία και τον Αφηγητή (Shared Authority)

Στόχος: Να δούμε πώς βιώνουν την «Ιστορία από τα Κάτω» και τη σχέση με την κοινότητα.

11. Πώς νιώθετε όταν παίρνετε μια συνέντευξη; (Έχετε άγχος; Νιώθετε ευθύνη απέναντι στον αφηγητή;)
12. Υπάρχει κάποια ιστορία ή κάποιος άνθρωπος που σας αφηγήθηκε τη ζωή του και σας συγκλόνισε; Μπορείτε να μου την περιγράψετε;
13. Πιστεύετε ότι αυτό που κάνετε είναι «επιστημονική ιστορία»; Ποια είναι η σχέση σας με τους ακαδημαϊκούς ιστορικούς (π.χ. από το Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας);
14. Γιατί πιστεύετε ότι είναι σημαντικό να καταγράφουμε τις ιστορίες των απλών ανθρώπων στον Βόλο (π.χ. εργατών, ηλικιωμένων);

Ενότητα Ε: Διάχυση και Επιστροφή στην Κοινότητα (The History Commons)

Στόχος: Να εξετάσουμε τις «Γιορτές Ιστορίας» και τον δημόσιο χαρακτήρα του εγχειρήματος.

15. Έχετε συμμετάσχει στη διοργάνωση κάποιας «Γιορτής Προφορικής Ιστορίας» ή δημόσιας εκδήλωσης; Πώς ήταν η εμπειρία;
16. Πώς αντιδρά ο κόσμος του Βόλου όταν βλέπει τις ιστορίες του να παρουσιάζονται δημόσια;
17. Πού καταλήγει όλο αυτό το υλικό; Θεωρείτε ότι ανήκει σε εσάς, στον αφηγητή ή σε όλη την πόλη; (Πώς βλέπετε το ζήτημα της πρόσβασης στο αρχείο;)

Ενότητα ΣΤ: Αναστοχασμός και Κλείσιμο

Στόχος: Συνολική αποτίμηση.

18. Κοιτάζοντας πίσω, τι σας έχει προσφέρει προσωπικά η συμμετοχή σας στην ΟΠΙΒΟ; Σας άλλαξε τον τρόπο που βλέπετε την πόλη ή τον εαυτό σας;
19. Ποια θεωρείτε ότι είναι η μεγαλύτερη δυσκολία που αντιμετωπίζει η ομάδα σήμερα;
20. Θα θέλατε να προσθέσετε κάτι άλλο που δεν ρωτήσαμε και θεωρείτε σημαντικό;

Υπεύθυνη Δήλωση Συγγραφέα:

Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν.1599/1986, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής μου εργασίας, δεν προσβάλλει κάθε μορφής δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας, προσωπικότητας και προσωπικών δεδομένων τρίτων, δεν περιέχει έργα/εισφορές τρίτων για τα οποία απαιτείται άδεια των δημιουργών/δικαιούχων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον και πληρούν τους κανόνες της επιστημονικής παράθεσης.

Διπλωματική Εργασία: *Η ιστορία ως κοινό: η περίπτωση των ομάδων προφορικής ιστορίας στην Ελλάδα τα χρόνια της κρίσης.*